

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**MEVDÛDÎ'NİN TEFHÎMÜ'L-KUR'ÂN'INDA ERKEK
TASAVVURU
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

KÜBRA ÇAVGA

DANIŞMAN

DOÇ. DR. ŞUAYİP KARATAŞ

AKSARAY-2025

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

MEVDÛDÎ'NİN TEFHÎMÜ'L-KUR'ÂN'INDA ERKEK
TASAVVURU
YÜKSEK LİSANS TEZİ

KÜBRA ÇAVGA

DANIŞMAN: DOÇ. DR. ŞUAYİP KARATAŞ

JÜRİ ÜYESİ: DOÇ. DR. HÜSEYİN KAHRAMAN

JÜRİ ÜYESİ: DOÇ. DR. VEYSEL GENİL

AKSARAY-2025

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren (1) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Kübra

Soyadı : Çavga

Bölümü : Temel İslam Bilimleri

İmza :

Teslim Tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı : Mevdûdî'nin Tefhîmü'l-Kur'ân'ında Erkek Tasavvuru

İngilizce Adı : The Concept of Man in Mawdudi's Tafhim al-Qur'an

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Seminer yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Kübra ÇAVGA

İmza:

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
JÜRİ ONAY SAYFASI

Kübra ÇAVGA tarafından hazırlanan “Mevdûdî'nin Tefhîmü'l-Kur'ân'ında Erkek Tasavvuru” Başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Aksaray Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	<u>Kabul</u>	<u>Ret</u>	<u>İmza</u>
Danışman: Doç. Dr. Şuayip KARATAŞ (Temel İslam Bilimleri, Aksaray Üniversitesi)	☐	☐	
Üye: Doç. Dr. Hüseyin KAHRAMAN (Temel İslam Bilimleri, Aksaray Üniversitesi)	☐	☐	
Üye: Doç. Dr. Veysel GENİL (Temel İslam Bilimleri, Dokuz Eylül Üniversitesi)	☐	☐	

Tez Savunma Tarihi: 13.06.2025

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun .....tarih ve ..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Prof. Dr. Aybala ÇAYIR

İmza

TEŞEKKÜR SAYFASI

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında emeği geçen, bilgi ve tecrübeleriyle yolumu aydınlatan tüm değerli hocalarıma ve özellikle, araştırmanın her aşamasında rehberlik eden, yapıcı eleştirileri ve yol gösterici yaklaşımlarıyla bu çalışmayı zenginleştiren kıymetli danışman hocam Doç. Dr. Şuayip Karataş'a şükran borçluyum. Ayrıca bilgi birikimleri ve yapıcı eleştirileriyle çalışmaya önemli katkılar sağlayan değerli Jüri Üyeleri Doç. Dr. Hüseyin Kahraman'a ve Doç. Dr. Veysel Gengil'e en içten teşekkürlerimi sunarım. Hayatımın her anında olduğu gibi bu yoğun ve meşakkatli süreçte de mânevî desteklerini benden esirgemeyen, sabır ve anlayışlarıyla bana güç veren sevgili anneme ve babama; varlığıyla her zaman yanımda hissettiğim, iyi ve kötü günlerimde destekçim olan değerli kardeşime sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Nihai şükür, sonsuz kudretiyle bu bilimsel yolu açan, ilim arayışında bana güç ve azim bahşeden Yüce Yaradan'a mahsustur.

ÖZET

Allah, insanı diğer varlıklar gibi çiftler halinde yaratmıştır. İnsana, hayvanlardan farklı olarak irade vermiş ve İlâhî buyruklar karşısında sorumlu tutmuştur. Kur'ân-ı Kerim bu sorumlulukta erkeği kadından üstün tutmayarak birbirlerinin tamamlayıcısı olarak göstermekte, üstünlüğün sadece takvâda olduğunu bildirmektedir. Çalışma bu konuda yaşamış olduğu dönemde ve sonrasında düşünüş şekli ve duruşuyla etkisini sürdürmüş modern ve gelenek arası bir çizgide olduğu kabul edilen Ebü'l-A'lâ Mevdûdî'nin (ö. 1903-1979) *Tefhîmü'l-Kur'ân'ında Erkek Tasavvuru*, Mevdûdî'nin bakış açısıyla ele alınmaya çalışılmıştır. Çalışmada erkek tasavvuru ve Mevdûdî'nin bu kavrama yüklediği anlamlar üzerinde durulmuştur. Çalışmanın daha net anlaşılması için Mevdûdî'nin hayatı, ilmî kişiliği, eserleri ve çalışmaya kaynak olan *Tefhîmü'l-Kur'ân* hakkında genel bilgiler verilmiştir. Bu araştırmanın temel bulgusu, Kur'ân'da erkeğin kadından “kavvâm” olma vasfının, bir hak kaybı veya cinsiyetler arası mutlak bir üstünlük meselesi olarak değil, aksine erkeğe yüklenen ağır sorumluluklardan kaynaklandığıdır. Mevdûdî, kadın ve erkeğin birbirinin “libâsı” olması metaforunu kullanarak karşılıklı tamamlayıcılık ve destekleyicilik rollerine dikkat çekmektedir. Sonuç olarak bu çalışmada, erkek tasavvuru ve “kavvâm olma” vasfını ve bu vasfın altında yatan nedenleri üzerinde durulmuştur. Bu durumun erkeğe getirdiği yükümlülükleri, özellikle Mevdûdî'nin *Tefhîmü'l-Kur'ân* Tefsiri ve İslâm düşüncesinin temel tefsir kaynakları ışığında ele alınmış ve bu bağlamda, Mevdûdî'nin ilgili âyetleri yorumlama biçimi ve erkeğe atfettiği sorumluluklar özgün bir şekilde ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Tefsir, Kur'ân, Mevdûdî, Tefhîmü'l-Kur'ân, Kavvâm, Erkek.

Bilim Kodu : 62401

Sayfa Adedi : 120

Yazar : Kübra ÇAVGA

Danışman : Doç. Dr. Şuayip KARATAŞ

ABSTRACT

God created humans in pairs, like other beings, and, unlike animals, He gave humans free will and held them responsible for divine commands. The Quran does not consider men superior to women in this responsibility, but shows them as complementary to each other, and states that superiority is only in piety. The study attempts to address the male Imagination in Mawdudi's perspective in the commentary titled "Tafhim al-Qur'an" by Abu'l A'la Mawdudi (d. 1903-1979), who is considered to be on a line between modern and traditional, and who has maintained his influence on this issue with his way of thinking and stance during and after his lifetime. The study focuses on the male phenomenon and the meanings Mawdudi attributes to this concept. It draws attention to the roles of mutual complementarity and support by using the metaphor of women and men being each other's "clothes". In order to understand the study more clearly, general information about Mawdudi's life, scientific personality, works and "Tafhim al-Qur'an" which is the source of the study was examined. The basic finding of this study is that the quality of men being "kavvam" over women in the Qur'an is not a matter of loss of rights or absolute superiority between the sexes, but on the contrary, it stems from the heavy responsibilities imposed on men. As a result, in this study, the phenomenon of men and the quality of "kavvam" and the reasons underlying this quality and the responsibilities it brings to men were discussed, especially in the light of Mawdudi's "Tafhim al-Qur'an" Commentary and the basic exegetical sources of Islamic thought, and in this context, Mawdudi's way of interpreting the relevant verses and the responsibilities he attributed to men were tried to be presented in an original way.

Keywords : Tafsir, The Qur'an, Mevdudi, Tafhim al-Qur'an, Kavvam, Man.
Science Code : 62401
Number of Pages : 120
Author : Kübra ÇAVGA
Supervizor : Assoc. Prof. Şuayip KARATAŞ

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU.....	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI	iii
TEŞEKKÜR SAYFASI	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
1.1. Çalışmanın Konusu	3
1.2. Çalışmanın Amacı ve Kapsamı.....	4
1.3. Çalışmanın Yöntemi	4
1.4. Literatür Değerlendirmesi	5
İKİNCİ BÖLÜM.....	11
MEVDÛDÎ'NİN HAYATI, İLMÎ KİŞİLİĞİ, ESERLERİ VE TEFSİRİ.....	11
2.1. Mevdûdî'nin Hayatı, İlmî Kişiliği, Eserleri ve Tefsiri	11
2.1.1 Mevdûdî'nin Hayatı	12
2.1.2. Mevdûdî'nin İlmî Kişiliği	14
2.2. Mevdûdî'nin Eserleri	17
2.3. Tefhîmü'l-Kur'ân'ın Genel Özellikleri.....	20
2.4. Tefhîmü'l-Kur'ân'ın Kaynakları	22
2.4.1. Tefsir Kaynakları	23
2.4.2. Hadis Kaynakları	25
2.4.3. Fıkıh Kaynakları	25
2.4.4. Lügat ve Nahiv Kaynaklar	26
2.4.5. Tarih Kaynakları	28
2.4.6. Ansiklopediler.....	28

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	30
TEFHİMÜ'L-KUR'ÂN'DA AİLE OLGUSUNU İFADE EDEN KAVRAMLAR VE ERKEĞİN AİLE HAYATINDAKİ YERİ.....	30
3.1. Kur'ân'da Aile Olgusunu İfade Eden Kavramlar	31
3.1.1. Âl.....	32
3.1.2. Ehl.....	32
3.1.3. Zevc ve Zevce	34
3.1.4. Evlât	34
3.1.5. Akriba.....	35
3.1.6. Beyt.....	37
3.2. Erkeğin Aile Hayatındaki Yeri	37
3.2.1. Aile Hayatında Erkek.....	38
3.2.2. Erkeğin Ailede Yönetici Olması	40
3.2.3. Baba, Evlât ve Kardeş Olarak Erkek	41
3.2.4. Mirasta Erkek.....	43
3.2.5. Boşanmada Erkek	44
3.2.6. Çok Eşlilik ve Erkek	46
3.2.7. Kadının Nüşûzu Karşısında Erkeğin Tutumu	47
3.2.8. Zina, Kazf, İlâ Suçu ve Erkeğin Durumu	48
3.2.9. Yarattığı Bağlamında Kadın ve Erkek	51
3.2.10. Erkeklerle Özgü Farzlar ve Ailedeki Yansımaları	54
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	62
TEFHİMÜ'L-KUR'ÂN'DA ERKEĞİN SOSYAL HAYATTAKİ KONUMU, ERKEKTE BULUNMASI GEREKEN ÖZELLİKLER VE KUR'ÂN'DA BAHSEDİLEN ERKEK PROTOTİPLERİ.....	62
4.1. Tefhîmü'l-Kur'ân'da Erkeğin Sosyal Hayattaki Konumu.....	63
4.1.1. Erkeğin Sosyal Hayattaki Konumu.....	63
4.1.2. İdareci ve Lider Olarak Erkek.....	65
4.1.3. Peygamber Olarak Erkek	66
4.1.4. Ekonomik Hayatta Erkek	67
4.1.5. Şahitlikte Erkek.....	68
4.1.6. Erkeğin Üstünlüğü Meselesi	69
4.2. Erkekten Bulunması Gereken Özellikler	71
4.2.1. İman, İhsan ve Tevhid Bilinci.....	72
4.2.2. Sorumluluk Şuuru ve Emaneti Gözetme.....	74

4.2.3. İlim Tahsili, Tefekkür ve Hikmetle Amel.....	75
4.2.4. Şecaat, Sabır ve İtidal	76
4.2.5. Güzel Ahlâk, Nezaket ve Hilm	77
4.2.6. Güvenilirlik, Ahde Vefa ve Doğruluk	79
4.2.7. Aileye Özen, Sevgi ve Merhamet	81
4.2.8. Kur'ân'da Bahsedilen Erkek Prototipleri.....	83
4.3. Olumlu Erkek Prototipleri.....	83
4.3.1. İnsanlığın Atası ve Pişmanlık Örneği Hz. Âdem.....	85
4.3.2. Azmin ve Sabrın Örneği Hz. Nûh.....	86
4.3.3. Hanîfliğin ve Teslimiyetin Örneği Hz. İbrâhim.....	87
4.3.4. Zulme Karşı Direnişin Örneği Hz. Mûsâ.....	88
4.3.5. Âdil Hükümdar ve Şükrün Örneği Hz. Süleyman	90
4.3.6. Sabrın ve Teslimiyetin Örneği Hz. Eyyûb.....	91
4.3.7. Sabrın ve Affediciliğin Örneği Hz. Yûsuf.....	92
4.3.8. Son Peygamber ve Üsve-i Hasene Hz. Muhammed	93
4.3.9. Hikmet Abidesi Lokman.....	94
4.3.10. İmran Ailesi	95
4.3.11. İncanın Kahramanları Ashâb-ı Kehf.....	96
4.3.12. Hakikatin Savunucusu Firavun'un Yönetimindeki Mü'min.....	98
4.3.13. Şehadetin Kokusu Yâsîn Sûresi'ndeki Mü'min.....	99
4.3.14. Cihadın ve Fedakârlığın Örnekleri.....	100
4.3.15. Adâletin ve Hikmetin Örneği Zülkarneyn	101
4.4. Olumsuz Erkek Prototipleri	102
4.4.1. İnkârın ve Nifakın Örnekleri.....	103
4.4.2. Zulmün ve Kibrin Örnekleri	104
4.4.3. İlk Cinayetin Faili Kâbil	104
4.4.4. Hakikati Gizleyenler	106
4.4.5. Dünya Hırsının ve Cimrilığın Örnekleri	106
4.4.6. Ahlâkî Çöküntünün Vahim Örneği.....	107
SONUÇ.....	109
KAYNAKÇA.....	113
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ TEZ DEĞERLENDİRME FORMU	120

KISALTMALAR

b.y.	:	Basım Yeri Yok
bk.	:	Bakınız
çev.	:	Çeviren
DİA	:	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Ed.	:	Editör
Haz.	:	Hazırlayan
Hz.	:	Hazreti
nşr.	:	Neşreden
SDAM:	:	Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi
TDV	:	Türkiye Diyanet Vakfı
Thk.	:	Tahkik Eden
ts.	:	Tarihsiz
vd.	:	ve diğerleri

GİRİŞ

İslam düşünce tarihinde önemli bir yere sahip olan tefsir geleneği, Kur'ân'ın anlaşılması ve yorumlanması noktasında zengin bir birikim sunmaktadır. Bu birikimin modern dönemdeki önemli temsilcilerinden biri de Ebü'l A'lâ el-Mevdûdî'dir. Mevdûdî'nin en bilinen eseri olan *Tefhîmü'l-Kur'ân*, klasik tefsir yöntemlerinin yanı sıra çağdaş meselelere de eğilen kapsamlı bir Kur'ân yorumudur. Bu çalışma, *Tefhîmü'l-Kur'ân*'da erkek tasavvuru nasıl ele alındığını, erkeklığe dair tanımlamaları, rolleri, sorumlulukları ve erkeğin toplumdaki konumunu derinlemesine incelemeyi amaçlamaktadır.

Toplumsal cinsiyet çalışmaları, günümüz dünyasında giderek artan bir öneme sahip olup, dinî metinlerin bu perspektiften incelenmesi hem metinlerin daha iyi anlaşılmasına hem de güncel toplumsal dinamiklerin aydınlatılmasına katkı sağlamaktadır. Kur'ân'ın, kadın ve erkek ayrımını temel bir yaratılış gerçeği olarak ele alması, ancak bu ayrımın toplumsal rollere nasıl yansıdığına dair farklı yorumlara yol açması, konuyu daha da ilginç kılmaktadır. Mevdûdî, Hint Yarımadası'nın sosyo-politik ve kültürel bağlamında tefsirini kaleme alırken, erkeklik ve kadınlık algılarını da kendi dönemsel ve kültürel mirasını da yansıtmaktadır. Bu nedenle, *Tefhîmü'l-Kur'ân*'da erkek tasavvuruna dair sunulan perspektiflerin incelenmesi, hem Mevdûdî'nin genel düşünce sistematiğini anlamak hem de İslâm düşüncesindeki erkeklik algısının evrimini görmek açısından önem arz etmektedir.

Çalışmada, Mevdûdî'nin *Tefhîmü'l-Kur'ân*'ında erkeklik kavramının âyetler, hadisler ve tarihsel olaylar bağlamında nasıl işlendiğini çözümlenmeye çalışılmıştır. Mevdûdî'nin erkek rol ve sorumluluklarına dair vurgularını, erkeğin aile içindeki ve toplumdaki konumunu, cinsel kimliği, ahlâkî beklentileri ve ideal erkek profiline dair çıkarımlarını analiz edilmiştir. Ayrıca, Mevdûdî'nin bu konudaki yaklaşımlarının klasik ve modern dönemdeki toplumsal cinsiyet tartışmalarıyla olan ilişkisi de değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Bu araştırmanın temel hedefi, Mevdûdî'nin *Tefhîmü'l-Kur'ân*'ındaki erkek tasavvuru üzerine bütüncül bir perspektif sunmaktır. Bu kapsamda, aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır: Mevdûdî, erkeklığı hangi temel niteliklerle tanımlamaktadır? Erkeğin aile ve toplumdaki

rolleri *Tefhîmü'l-Kur'ân*'da nasıl ele alınmaktadır? Mevdûdî'nin erkeklere yüklediği sorumluluklar nelerdir? ve bu sorumluluklar Kur'ân'daki âyetlerle nasıl ilişkilendirilmektedir? Son olarak, Mevdûdî'nin erkeklik tasavvuru, modern toplumsal cinsiyet tartışmaları açısından nasıl konumlandırılabilir?

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi tekniğini kullanarak, *Tefhîmü'l-Kur'ân*'ın ilgili bölümleri incelenmiştir. Tespit edilen anahtar kavramlar ve temalar bağlamında, Mevdûdî'nin erkek tasavvuruna dair yorumları sistematik bir şekilde çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu çalışma, İslâm düşüncesinde erkeklik algısının anlaşılmasına katkıda bulunarak, gelecek araştırmalar için bir zemin oluşturmayı hedeflemektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Çalışmanın Konusu

İslâm dünyasında tartışılan ve her devirde de güncelliğini koruyan önemli bir konu, kadın ve erkek eşitsizliği ve erkeğin üstün olduğu düşüncesidir. Bu düşüncenin temelsiz olduğunu göstermek amacıyla çok fazla çalışma yapılmış ve bu çalışmalarda genellikle kadın konusuna daha fazla önem verilmiştir. Bu çalışmada vahyin indiği dönemle sınırlı kalmayıp, modern ve klasik yaklaşımları harmanlayarak âyetleri günümüz gerçeklikleriyle ilişkilendiren ve fikirleriyle insan hayatının her alanına dokunan Mevdûdî'nin, *Tefhîmü'l-Kur'ân*'ında, erkek kavramına yapılan doğrudan atıflar incelenmiştir. Mevdûdî'nin, *Tefhîmü'l-Kur'ân*'ında erkek tasavvuru, bu çalışmanın ana hattını oluşturmaktadır.

Mevdûdî Kur'ân-ı sadece bireysel bir rehber olarak değil aynı zamana bütüncül bir yaşam sistemi ve toplumsal bir dönüşüm projesi olarak ele almaktadır. Çalışmada, Mevdûdî'nin Kur'ân âyetlerini tefsir ederken erkek figürünü nasıl konumlandığını, ona hangi rolleri, sorumlulukları ve özellikleri atfettiği toplumsal konumlandırması kapsamlı bir şekilde ortaya konulacaktır. Bu çerçevede, erkeğin aile içi ve toplumsal hayattaki yeri, kadınlarla ilişkileri, dinî ve ahlâkî vasıfları ile ilgili Mevdûdî'nin tefsiri incelenmiştir. Ayrıca, “erkek” kavramına yapılan dolaylı atıflar ve bu atıfların dayanakları da analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışma, *Tefhîmü'l-Kur'ân*'daki erkek figürünün teolojik, sosyal ve etik boyutlarını inceleyerek, modern dönem İslâm düşüncesindeki erkeklik algısına dair bir perspektif sunmayı hedeflemektedir.

Bu çerçevede, erkeğin yaratılışından itibaren tarihsel süreç içerisindeki aile yaşamındaki konumu, toplumsal düzlemdeki rolleri ve sorumlulukları ile Kur'ân'da bahsedilen olumlu ve olumsuz erkek prototipleri incelenerek değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Çalışma, Mevdûdî'nin, Kur'ân'ın evrensel mesajını zaman ve mekân sınırlarını aşarak insanlığın tüm alanlarına nüfuz ettirme vizyonu doğrultusunda, erkek tasavvuruna dair sunduğu özgün perspektifleri ortaya koymayı amaçlamaktadır.

1.2. Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Bu çalışmada temel hedef, Mevdûdî'nin Kur'ân âyetlerini tefsir ederken erkek figürünü nasıl konumlandığı, ona hangi rolleri, sorumlulukları ve özellikleri atfettiğini kapsamlı bir şekilde ortaya koymaktır. *Tefhîmü'l-Kur'ân*'da “erkek” kelimesinin geçtiği tüm bağlamlar ve bu kavrama yapılan doğrudan atıflar tespit edilerek, bu kullanımların sıklığı ve anlam çeşitliliği analiz edilmeye çalışılmıştır.

Çalışma, dört temel bölümde ele alınmıştır. Birinci kısmında araştırmanın temel konusu ve kapsamı ve çalışmada izlenecek yöntem üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde, Mevdûdî'nin hayatı, ilmî kişiliği, eserleri, tefsirinin özellikleri ve bu tefsir üzerine gerçekleştirilmiş akademik çalışmalar ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise aile kavramı üzerinde durularak, erkeğin aile yaşamındaki yeri incelenmiştir. Dördüncü ve son bölümde ise erkeğin sosyal hayattaki konumu, erkekte bulunması gereken özellikler ve Kur'ân'da doğrudan veya dolaylı olarak bahsedilen olumlu ve olumsuz erkek prototipleri *Tefhîmü'l-Kur'ân* tefsiri temel alınarak Mevdûdî'nin perspektifinden analiz edilmeye çalışılacaktır. İlgili âyetler ve Mevdûdî'nin tefsirleri bağlamsal bütünlük içerisinde ele alınmak suretiyle sınıflandırılacak ve yorumlanacaktır. Mevdûdî'nin *Tefhîmü'l-Kur'ân* eserinin tamamı, Türkçe tercümesi üzerinden incelenmeye çalışılacaktır.

1.3. Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada sosyal bilimler araştırma yöntemlerinden, “Nitel araştırma yöntemi” takip edilecektir. Verilerin elde edilmesinde ise nitel araştırma yönteminin altında yer alan “Metin incelemesi” yönteminden yararlanılmıştır. Buradan hareketle çalışmada hedeflenen *Tefhîmü'l-Kur'ân*'da erkekler hakkında bilgi içeren Kur'ân âyetleri analiz edilerek, elde edilen verilerin tahlili “İçerik analizi” yöntemiyle veriler arasındaki ilişki yapıları tanımlanarak yorumlanmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada, Kur'ân'daki erkek tasavvurunu anlamaya yönelik bir tümevarım yaklaşımı benimsenecektir. Tek tek âyetlerde geçen ifadelerden yola çıkarak, bu konuda Kur'ân'ın genel yargılarına ulaşmak hedeflenmektedir. Bu anlamda, bu çalışma bir konulu tefsir çalışması niteliği taşımaktadır. Kur'ân'ın farklı birçok âyetinde değinilen “erkek” kavramı, Kur'ân'ın bütünlüğü içerisinde değerlendirilerek ilgili tüm âyetler bir araya toplanacak, kuşatıcı bir bakış açısıyla incelenecek ve bu konuda verilmek istenen mesajın ortaya çıkarılması sağlanacaktır. Tümevarım yöntemiyle

ilerlerken, daha önce yapılmış çalışmalarda değinilen konular da ele alınacaktır. İlgili âyetler sonucu oluşacak konular, farklı başlıklar altında tasnif edilecek ve bu âyetler hakkındaki Mevdûdî'nin tefsirindeki bakış açısı ile çeşitli yorumlar tahlil edilecektir. Bu inceleme, *Tefhîmü'l-Kur'ân* eserinin bu konuya yaklaşımının anlaşılmasını sağlayacaktır.

Çalışmanın temelini oluşturan Mevdûdî'nin yedi ciltlik Türkçe tercümesi bulunan *Tefhîmü'l-Kur'ân* tefsiri, inceleme sürecine tabi tutulmuştur. Bu kapsamlı tarama neticesinde derlenen erkeklerle alakalı âyetler, üç ana başlık altında sınıflandırılarak Mevdûdî'nin bu âyetlere dair görüş ve yorumları çerçevesinde, tespit edilen farklılıklar ve bu farklılıkların günümüzdeki olası yansımaları analiz edilmeye çalışılmıştır. Oluşturulan temalar, erkeğin aile içindeki rolü, toplumsal sorumlulukları, kadınlarla ilişkileri, dinî ve ahlâkî vasıfları gibi ana başlıklar altında sınıflandırılmıştır. Her bir tema, ilgili âyetlerden doğrudan alıntılar ve Mevdûdî'nin bu âyetlere dair tefsirlerinden örneklerle desteklenmiştir. Mevdûdî'nin kullandığı dil, kavramlar ve argümanlar dikkatle incelenerek, onun “erkek” figürünü nasıl inşâ ettiği ve hangi anlamları yüklediği analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışma sürecinde, internet kaynaklarından da yararlanılmış olup, Mevdûdî'nin tefsirinin yanı sıra dijital ortama aktarılmış diğer tefsirlerden de istifade edilmiştir.

Çalışmada, Mevdûdî'nin “*İslâm'da Aile Hukuku (Karı-Koca Hakları)*”, “*İslâm'da Hükümet*”, “*İslâm'da Cihâd*”, *Kur'ân'a Göre Dört Terim*”, *İslâm'da İhyâ Hareketleri*”, “*İslâmî Hareketin Ahlâkî Temelleri*”, “*İslâm'a İlk Adım*” gibi eserleri ve erkekler üzerine yazılmış diğer akademik çalışmalara da başvurulmuştur. Çalışmada yer alan âyet metinleri büyük oranda *Tefhîmü'l-Kur'ân* tercümesi ve meâlinden alınmıştır.

1.4. Literatür Değerlendirmesi

Türkiye'de Mevdûdî ve eseri *Tefhîmü'l-Kur'ân* hakkında akademik anlamda yapılan çalışmalar incelenmiş ve çalışmamızın konusuyla alakalı çalışma bulunmamıştır. *Tefhîmü'l-Kur'ân* hakkında yapılan diğer akademik tezler hakkında kısaca bilgi vermek gerekirse:

Ankara Üniversitesi Tefsir Anabilim dalında Zafer Koç tarafından 1995 yılında *Ebü'l-A'lâ el-Mevdûdî (ö. 1903-1979) ve Tefsirdeki Metodu* adıyla yüksek lisans tez çalışması yapılmıştır. Bu çalışma, Mevdûdî'nin *Tefhîmü'l-Kur'ân* tefsirindeki Kur'ân ilimleri yaklaşımını ve müfessir olarak kullandığı yöntemi ortaya koymayı hedeflemiştir. Tezin ana eksenini, Mevdûdî'nin Kur'ân-ı anlama ve yorumlama sürecinde başvurduğu temel

prensip, kullandığı kaynaklar ve benimsediği üslup oluşturmaktadır. Mevdûdî'nin Tefsiri, çağdaş İslâm dünyasında önemli bir etki bırakmış olup, onun metodolojisini inceleyen bu tez, bu etkiyi anlamak için bir temel teşkil etmektedir.¹

Atatürk Üniversitesi Kelam Anabilim dalında Mustafa Sönmez tarafından 1997 yılında *İhyâ Hareketlerinde Mevdûdî* adıyla doktora çalışması bulunmaktadır. Bu doktora tezi, Mevdûdî'nin sadece bir müfessir olarak değil, aynı zamanda İslâmî uyanış ve İhyâ hareketlerinin önde gelen teorisyenlerinden ve liderlerinden biri olarak nasıl konumlandığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Tez, Mevdûdî'nin düşüncelerinin, yaşadığı dönemdeki ve sonraki süreçlerdeki İslâmî hareketler üzerindeki etkilerini analiz etmektedir. Mevdûdî'nin sadece bir din bilgini değil, aynı zamanda modern İslâm siyasi ve sosyal düşüncesinin önemli bir figürü olduğunu göstermesi açısından değerlidir. İslâm dünyasındaki İhyâ ve reform hareketlerini anlamak isteyen araştırmacılar için önemli bir kaynak teşkil eden bu çalışma, Mevdûdî'nin düşüncelerinin geniş yelpazesini ve İslâm dünyası üzerindeki derin etkisini göstermektedir.²

Dokuz Eylül Üniversitesi Tefsir Anabilim dalında Mustafa Özel tarafından 1999 yılında *Elmalılı ve Mevdûdî'nin Tefsirlerine Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım* adıyla hazırlanan doktora tezi çalışması bulunmaktadır. Bu çalışma, iki önemli müfessiri, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır ve Ebü'l-A'lâ Mevdûdî'yi, tefsir metotları, Kur'ân'a yaklaşımları ve yorum farklılıkları açısından karşılaştırmalı bir analize tabi tutmaktadır. Bu çalışma, farklı coğrafyalardan ve farklı ekollerden gelen iki büyük müfessirin eserlerini mukayese ederek, tefsir ilmîndeki çeşitliliği ve yorum farklılıklarını derinlemesine incelemektedir. Tez, Elmalılı'nın *Hak Dinî Kur'ân Dili* ve Mevdûdî'nin *Tefhîmü'l-Kur'ân* eserlerini belirli kriterler çerçevesinde karşılaştırarak, onların Kur'ân âyetlerine nasıl yaklaştıklarını, hangi kaynakları kullandıklarını, hangi konulara öncelik verdiklerini ve âyetleri nasıl yorumladıklarını ortaya koymayı amaçlamaktadır.³

Ankara Üniversitesi Tefsir Anabilim dalında Ömer Başkan tarafından 2004 yılında *Kur'ân Yorumunun Politik Bağlamı "Mevdûdî Örneği"* adıyla hazırlanan doktora çalışması

¹ bk. Zafer Koç, *Ebü'l-A'lâ El-Mevdûdî ve Tefsirdeki Metodu* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1995), 3.

² bk. Mustafa Sönmez, *İhyâ Hareketlerinde Mevdûdî* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997).

³ bk. Mustafa Özel, *Elmalılı ve Mevdûdî'nin Tefsirlerine Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Doktora Tezi, 1999), 8.

Mevdûdî'nin Tefsirini sadece dinî bir metin açıklaması olarak değil, aynı zamanda politik bir metin yorumu olarak ele almaktadır. Çalışma, Mevdûdî'nin Kur'ân'ı nasıl siyasi ve toplumsal bir dönüşüm aracı olarak gördüğünü incelemektedir.⁴

Selçuk Üniversitesi Tefsir Anabilim dalında Burhan Çonkor tarafından 2008 yılında *Tefhîmü'l-Kur'ân'da İsrâiliyyatın Ele Alınış Biçimi* adıyla hazırlanan yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Bu tez, Ebü'l-A'lâ Mevdûdî'nin Tefsirinde İsrâiliyat olarak bilinen, genellikle Yahudi ve Hristiyan kaynaklarından gelen rivâyet ve anlatıların nasıl ele alındığını, değerlendirildiğini ve kullanıldığını incelemektedir.⁵

Selçuk Üniversitesi Tefsir Anabilim dalında Ayşe Yıldırım tarafından 2009 yılında *Hâkimiyet Kavramıyla İlgili Olarak Tefhîmü'l-Kur'ân'da Yer Alan Yorumların Tahlili* adıyla hazırlanan yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Çalışmada hâkimiyet kavramı, kainattaki her şey Allah'ın mutlak egemenliği altındadır ve bu egemenlik, sadece yaratma ve yönetme ile sınırlı kalmayıp, aynı zamanda hukuk, siyaset ve toplumsal düzeni de kapsamak olarak yorumlanmıştır. Çalışmada bu kavramın Mevdûdî'nin *Tefhîmü'l-Kur'ân* tefsirinde nasıl ele alındığını, hangi âyetler üzerinden temellendirildiğini ve ne gibi sonuçlara ulaşıldığını analiz edilmektedir.⁶

Fırat Üniversitesi Dinler Tarihi Anabilim dalında Yasin Öner tarafından 2018 yılında *Mevdûdî'nin Tefhîmü'l-Kur'ân Adlı Eserinde Hristiyanlıkla İlgili Bilgilerin Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi* adlı yüksek lisans tez çalışması yapılmıştır. Çalışma, Mevdûdî'nin bu bağlamda Hristiyanlık hakkındaki bilgilerini ve yorumlarını, modern dinler tarihi biliminin metodolojisiyle karşılaştırmalı olarak değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Mevdûdî'nin *Tefhîmü'l-Kur'ân* eserinin dinler tarihi açısından kritik bir analizini sunmaktadır. Bu çalışma, hem Mevdûdî'nin tefsir metodolojisindeki çok boyutluluğun anlaşılmasına yardımcı olmakta hem de islâm tefsir geleneğinin farklı dinlere yaklaşımını akademik bir perspektifle değerlendirmektedir. Dinler Tarihi, Tefsir ve Karşılaştırmalı Dinler alanında çalışan araştırmacılar için önemli bir kaynak niteliğindedir.⁷

⁴ bk. Ömer Başkan, *Kur'ân Yorumunun Politik Bağlamı "Mevdûdî Örneği"* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004), 20-28.

⁵ bk. Burhan Çonkor, *Tefhîmü'l-Kur'ân'da İsrâiliyyatın Ele Alınış Biçimi* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 1-3.

⁶ bk. Ayşe Yıldırım, *Hakimiyet Kavramıyla İlgili Olarak Tefhîmü'l-Kur'ân'da Yer Alan Yorumların Tahlili* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 15-16.

⁷ bk. Yasin Öner, *Mevdûdî'nin Tefhimü'l-Kur'ân Adlı Eserinde Hristiyanlıkla İlgili Bilgilerin Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi* (Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 89-90.

Cumhuriyet Üniversitesi Tefsir Anabilim dalında Kevser Kasaboğlu tarafından 2019 yılında *Tefhîmü'l-Kur'ân'da Kur'ân Kıssaları* adıyla hazırlanan yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Çalışmada, Kur'ân kıssalarının, Kur'ân-ı Kerim'in önemli bir bölümünü oluşturan, peygamberlerin, kavimlerin ve geçmiş ümmetlerin başından geçen olayları anlatan hikayeler olduğundan ve kıssaların sadece geçmişi anlatmakla kalmayıp, Müslümanlar için ahlâkî dersler, ibretler ve rehberlik içeren derin anlamlar taşıdığından bahsetmektedir. Bu çalışma, Mevdûdî gibi modern bir müfessirin bu kıssaları nasıl ele aldığını, klasik yaklaşımlardan farklılaşan veya onlarla örtüşen yönlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.⁸

Iğdır Üniversitesi Tefsir Anabilim dalında Hazel Özgür Tarafından 2020 Yılında *Mevdûdî'nin Tefhîmü'l Kur'an Adlı Eserinde Kadın Olgusu* adıyla hazırlanan yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Bu çalışma, Ebü'l-A'lâ Mevdûdî'nin *Tefhîmü'l-Kur'ân*'ında kadın kavramının nasıl ele alındığını, kadının aile ve toplumdaki konumunu, haklarını, sorumluluklarını ve genel olarak Mevdûdî'nin kadına dair yorumlarını kapsamlı bir şekilde incelemektedir. Kadın konusu, İslâm dünyasında tarihsel süreç boyunca ve modern dönemde en çok tartışılan konulardan biri olmuştur. Kur'ân âyetlerinin kadına dair yorumları, farklı ekoller ve düşünürler arasında önemli farklılıklar göstermektedir. Hazel Özgür'ün tezi, Mevdûdî gibi çağdaş bir müfessirin bu konudaki yaklaşımını, onun tefsir metodolojisi ve genel düşünce sistemi bağlamında analiz etmeyi amaçlamaktadır.⁹

Necmettin Erbakan Üniversitesi Tefsir Anabilim dalında Merve Kanmaz Gökkurt tarafından 2020 yılında *Tefhîmü'l-Kur'ân'da Ehl-i Kitab'a Yöneltilen Eleştiriler* adlı yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Kur'ân-ı Kerim, birçok âyetinde Ehl-i Kitap ile ilişkiler, onların inançları, uygulamaları ve peygamberlere karşı tutumları hakkında bilgiler verir. Bu âyetler bazen övgü içerirken, çoğu zaman da eleştirel bir üslup taşımaktadır. Bu çalışma, Mevdûdî, Ehl-i Kitap'a yönelik Kur'ân'daki eleştirileri nasıl yorumladığını, bu eleştirilerin hangi noktalarda yoğunlaştığını ve Mevdûdî'nin kendi dönemindeki Ehl-i Kitap ile olan ilişkisini nasıl değerlendirdiği üzerinde durmaktadır.¹⁰

---

⁸ bk. Kevser Kasapoğlu, *Tefhîmü'l-Kur'ân'da Kur'ân Kıssaları* (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 7.

⁹ bk. Hazel Özgür, *Mevdûdî'nin Tefhîmü'l-Kur'ân Adlı Eserinde Kadın Olgusu* (Iğdır: Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 81-82.

¹⁰ Merve Kanmaz Göktürk, *Tefhîmü'l-Kur'ân'da Ehl-i Kitab'a Yöneltilen Eleştiriler* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 11-14.

Iğdır Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Anabilim dalında Sümeyye Elban Tarafından 2022 Yılında *Mevdûdî'nin Tefhîmü'l-Kur'ân İsimli Tefsirinde Tasavvufî Kavram ve Konuların Değerlendirmesi* adlı yüksek lisans çalışması bulunmaktadır. Tasavvuf, İslâm düşünce ve pratiğinin önemli bir boyutunu oluştururken, modern dönemde birçok İslâm düşünürü tarafından farklı şekillerde yorumlanmış, kimisi tarafından tamamen reddedilmiş, kimisi tarafından ise yeniden yorumlanarak benimsenmiştir. Sümeyye Elban'ın tezi, Mevdûdî'nin Tefsirindeki tasavvuf algısını, ilgili âyet yorumları üzerinden analiz etmeyi ve Mevdûdî'nin tasavvufa yönelik bakış açısını ve eleştirilerini incelemektedir.¹¹

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Anabilim dalı İrem Kayacı tarafından 2024 yılında *Mevdûdî'nin Tefhîmü'l-Kur'ân Tefsirinde Aile Konusuna Yaklaşımı* adlı yüksek lisans çalışması bulunmaktadır. İrem Kayacı'nın tezi, Mevdûdî'nin, Kur'ân âyetleri ışığında aile kurumuna ve aile içi ilişkilere nasıl yaklaştığını, klasik ile modern düşünceleri harmanlama çabasını ve aile ile ilgili güncel meselelere sunduğu çözümleri analiz etmeyi amaçlamaktadır.¹² Bu tez, “Mevdûdî'nin *Tefhîmü'l-Kur'ân*'ında Erkek Tasavvuru” başlıklı bu çalışma için oldukça ilişkili ve faydalı bir referans olacaktır. Zira aile konusu hem kadın hem de erkek olgularının birbirleriyle ve diğer aile bireyleriyle ilişkilerinin merkezidir. İrem Kayacı'nın tezindeki aile içi roller, haklar ve sorumluluklara dair analizler, bu çalışmadaki “erkeğin aile içi ve toplumsal hayattaki yeri” ve “kadınlarla ilişkileri” gibi konulara dair Mevdûdî'nin genel bakış açısının anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Yapılacak olan bu araştırmada, çalışmanın konusuyla doğrudan ilişkili bir içerik bulunamamıştır. Hazel Özgür'ün *Mevdûdî'nin Tefhîmü'l-Kur'ân Adlı Eserinde Kadın Olgusu* konulu bu çalışma,¹³ “Ebü'l-A'lâ Mevdûdî'nin *Tefhîmü'l-Kur'ân*'ında Erkek Tasavvuru” başlıklı yüksek lisans çalışmasının tamamlayıcısı niteliğinde olacaktır. Bu çalışma, kadın konusuna odaklanan çoğu araştırmancının aksine, Mevdûdî'nin tefsirinde erkek figürünün nasıl konumlandırıldığını, ona hangi rolleri, sorumlulukları ve özellikleri attettiğini ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, erkek tasavvurunun aile içi ve toplumsal hayattaki yeri, kadınlarla ilişkileri, dinî ve ahlâkî vasıfları ile ilgili Mevdûdî'nin

¹¹ Sümeyye Elban, *Mevdûdî'nin Tefhîmü'l-Kur'ân isimli tefsirinde tasavvufî kavram ve konuların değerlendirilmesi* (Iğdır: Iğdır Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 10-18.

¹² İrem Kayacı, *Mevdûdî'nin Tefhîmü'l-Kur'ân Tefsirinde Aile Konusuna Yaklaşımı* (Ankara: Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024), 89-90.

¹³ Özgür, *Mevdûdî'nin Tefhîmü'l-Kur'ân Adlı Eserinde Kadın Olgusu*, 81-82.

yorumları incelenmiştir. Ayrıca, “erkek” kavramına yapılan dolaylı atıflar ve bunların dayanakları da analiz edilecektir. Bu iki çalışma bir araya geldiğinde, Mevdûdî'nin *Tefhîmü'l-Kur'ân'ında* hem kadın hem de erkek tasavvurunun dair sunduğu perspektifleri kapsamlı ve bütüncül bir şekilde ortaya konulacaktır. Bu sayede, Mevdûdî'nin toplumsal cinsiyet rollerine, aile yapısına ve insan ilişkilerine dair bakış açısı çok daha net anlaşılacaktır. Akademik literatüre değerli bir katkı sağlayacak bu bütüncül yaklaşım, modern İslâm düşüncesindeki kadın ve erkek algısını daha derinlemesine analiz etme imkânı sunacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

MEVDÛDÎ'NİN HAYATI, İLMÎ KİŞİLİĞİ, ESERLERİ VE TEFSİRİ

2.1. Mevdûdî'nin Hayatı, İlmî Kişiliği, Eserleri ve Tefsiri

Bu bölümde, çalışmanın daha net anlaşılabilmesi için öncelikle çalışmaya temel teşkil eden Mevdûdî'nin hayatı, ilmî kişiliği ve eserleri hakkında detaylı bilgilere yer verilmiştir. Seyyid Ebü'l-A'lâ Mevdûdî, yirminci yüzyıl İslâm düşüncesinin ve hareketlerinin önde gelen şahsiyetlerinden biridir. Pakistan merkezli Cemaat-i İslâmî'nin kurucusu olarak siyasal İslâm düşüncesine önemli katkılar sağlamış olmasının yanı sıra, Tefsir, Hadis, Fıkıh alanlarında kaleme aldığı eserleriyle de ilmî bir miras bırakmıştır. Özellikle Batı düşüncesinin ve modernizmin İslâm dünyasında yarattığı meydan okumalara karşı, Kur'ân ve Sünnet'i referans alarak kapsamlı bir İslâmî dünya görüşü sunmaya çalışmıştır. Bu kapsamda, Mevdûdî'nin fikrî gelişimini şekillendiren dönüm noktaları, aldığı eğitim, etkilendiği düşünürler ve siyasi mücadeleleri ana hatlarıyla incelenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca, ilmî kişiliğinin temel özellikleri bilhassa da Kur'ân'ı anlama ve yorumlama metodolojisini belirleyen faktörler üzerinde durulacaktır. Eserlerinin genel bir tasnifi yapılacak ve her bir eserin İslâm düşüncesi içindeki yeri ve önemi vurgulanacaktır.

Çalışmanın temel konusu olan *Tefhîmü'l-Kur'ân*'ın genel özellikleri ve klasik tefsirlerden farklı olarak Kur'ân'ı “hayat kitabı” olarak ele alma ve âyetleri güncel sorunlarla ilişkilendirme çabasıyla öne çıkan Mevdûdî'nin, *Tefhîmü'l-Kur'ân*'da teolojik yorumlarında sıklıkla başvurduğu ve merkezî bir öneme sahip olan temel kaynakları da incelenmiştir. Mevdûdî'nin bu kaynakları kullanma biçimi ve bu kaynaklardan hareketle çağdaş meselelere getirdiği çözümler, onun tefsir anlayışının özgünlüğünü gözler önüne sermektedir. Bu çalışmadaki bilgiler, Mevdûdî'nin düşünce dünyasına ve tefsir metodolojisine dair sağlam bir zemin oluşturarak, çalışmanın ana konusuna geçiş için gerekli alt yapıyı sağlaması amaçlanmaktadır.

2.1.1 Mevdûdî'nin Hayatı

Ebü'l-A'lâ Mevdûdî, 3 Receb 1321 (25 Eylül 1903) tarihinde Hindistan'ın Haydarâbâd eyaletine bağlı Evrengâbâd kasabasında dünyaya gelmiş olup, büyük dedesi Ebü'l-A'lâ'nın adını taşımaktadır. Hz. Hüseyin'in soyundan gelmesi nedeniyle Seyyid Ebü'l-A'lâ olarak anılmıştır. Kökeni itibarıyla Heratlı olan ailesi, Çiştîyye tarikatının önemli isimlerinden Mevdûd-i Çiştî'ye kadar uzanmaktadır. Annesi Rukiye Begüm ise Orta Asya'dan Hindistan'a göç etmiş Türk asıllı bir ailenin mensubudur.¹⁴ Dönemin resmi okullarında İngiliz kültürünün hâkim olması sebebiyle ilk eğitimini babasından almış, bu süreçte İslâmî ilimlerin yanı sıra Arapça, Farsça, Urduca ve İngilizce dillerinde yetkinlik kazanmıştır.¹⁵

1914 yılında, on bir yaşındayken hem batı tarzı hem de klasik İslâmî usullere göre eğitim veren Medresetü'l-Fevkâniyye'nin sekizinci sınıfına kaydolmuş, ancak babasının sağlık sorunları nedeniyle ailesine destek olmak amacıyla eğitimine ara vermek durumunda kalmıştır.¹⁶ Babasının vefatının ardından on yedi yaşında çalışma hayatına atılan Mevdûdî'nin ilk işi, Bijnor Kuzey Hindistan'da yayınlanan yerel "Medine" gazetesinde olmuştur. Bu deneyim, Mevdûdî'nin hayatının yönünü değiştirmede önemli bir rol oynamıştır. Çalışmaları neticesinde henüz on yedi yaşındayken Delhi'de "el Camiad" gazetesinin müdürü olarak görevlendirilmiştir. Bu dönemde Mevlâna Muhammed Ali Cevher'in etkisiyle düşünceleri sistemleşmeye başlamıştır.¹⁷

1921 yılının başlarında Cem'iyet-i Ulemâ-i Hind'in yayınladığı Müslim (1925'ten itibaren Cemiyet) adlı gazetenin editörlüğünü üstlenmiştir. Cemiyet'teki bir dizi makalesi, "el-Cihâd fi'l-İslâm" adıyla kitaplaştırılmıştır.¹⁸ Bu eserinde Hinduizm, Budizm, Yahudilik ve Hristiyanlık'taki kutsal savaş kavramlarıyla İslâmî cihadı karşılaştırmış, cihadın güçsüzlerin sömürü, baskı ve zulümden kurtuluşunu sağlayan olumlu ve ahlâkî boyutlarını vurgulamıştır. Hilâfet hareketinin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından ortaya çıkan Hindu-Müslüman çatışmaları, Mevdûdî'nin fikrî gelişiminde derin izler bırakmıştır.¹⁹

¹⁴ Anis Ahmad, "Mevdûdî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/432-437.

¹⁵ Ebü'l-A'lâ Mevdûdî, *İslâm'da İhya Hareketleri*, çev. A. Ali Genç (İstanbul: Pınar Yayınları, 2016), 9.

¹⁶ Ahmad, "Mevdûdî", 29/432.

¹⁷ Mevdûdî, *İslâm'da İhya Hareketleri*, 9-10.

¹⁸ Faruk Telci, *Konu Hayatı ve Eserleriyle Ebü'l-A'lâ Mevdûdî* (İstanbul: Sdam Yayınları, 2020), 4.

¹⁹ Ahmad, "Mevdûdî", 29/432.

Ailesinin yönlendirmesiyle 1931-1937 yılları arasında bir tercüme bürosunda çalışmaya başlamış, bu süreçte Doğu ve Batı klasiklerini tanıma ve bazı eserlerin tercüme faaliyetlerine katılma imkânı bulmuştur. Doğu araştırmaları yaptığı bu dönemde Molla Sadra'nın düşüncelerinden etkilenmiştir.²⁰ Bu dönemde kaleme aldığı “Risale-i Dinîyat”, Türkçe’ye “İslâm’ın Anlaşılmasına Doğru, İslâm’a İlk Adım” gibi başlıklarla çevrilmiş ve yaklaşık kırk dile tercüme edilerek bazı ülkelerde ders kitabı olarak okutulmuştur.²¹

1930’lu yılların sonlarına doğru Mevdûdî, İngiliz işgalinden kurtularak Hindistan’ın bütünlüğünü savunan Diyûbend merkezli Cem’iyyet-i Ulemâ-i Hind’in Hint milliyetçiliği düşüncesine karşı bir duruş sergilemiştir. Aynı zamanda, Müslümanların bağımsız bir devlet kurmasını savunan Muhammed Ali Cinnah’ın liderliğindeki Hindistan Müslümanları Birliği’ne de İslâmî esaslara yeterince hassasiyet gösterilmediği gerekçesiyle mesafeli yaklaşmıştır. Bu tutumuyla her iki grupta da fikir ayrılığına düşen Mevdûdî, benzer düşünceleri paylaşan yetmiş beş alim ve aydınla 25 Ağustos 1941 tarihinde Lahor’da Cemâat-i İslâmî teşkilatını kurmuş ve teşkilatın başkanlığına seçilmiştir.²² Hükümetin politikalarını eleştiren Mevdûdî ve teşkilatın önde gelen bazı isimleri, 4 Ekim 1948’de tutuklanmış,²³ ancak kamuoyundan gelen yoğun tepkiler sonucunda 28 Mayıs 1950’de serbest bırakılmıştır.²⁴

Ülkede yaygınlaşmaya başlayan Kâdiyânîlik aleyhinde yazdığı “Kâdiyânîlik Mes’alesi” adlı risâlesi yasaklanmıştır. Cemaat-i İslâmî’nin 1953’te Pencap’ta düzenlediği Kâdiyânîlik karşıtı gösterileri yazılarıyla teşvik ettiği iddiasıyla askeri mahkeme tarafından ölüm cezasına çarptırılmış, ancak uluslararası baskılar neticesinde cezası sivil bir mahkeme tarafından ömür boyu hapse çevrilmiş ve nihâyetinde yüksek mahkemede beraat etmiştir.²⁵

Mevdûdî’nin 1952 yılında Kâdiyânîlik ile ilgili bir kitap kaleme almıştır. Cemaati İslâmî’nin Kâdiyânîlik aleyhine düzenlediği mitingi bahane eden askeri darbe yönetimi, Mevdûdî’yi yargılamadan idama mahkûm etmiştir. Kendisinden özür dilemesini isteyenlere “eğer bir toplumda önderler, zâlim yöneticilere boyun eğer ve af dilemeye başlarsa, memlekette adâlet

²⁰ Turan Kışlakçı, *Çağa İz Bırakan Önderler: Mevdûdî* (İstanbul: İlke Yayınları, 2013), 44-55.

²¹ Telci, *Konu Hayatı ve Eserleriyle Ebü'l-A'lâ Mevdûdî*, 5.

²² Ebü'l-A'lâ Mevdûdî, *İslâm İnkılâbının Süreci*, çev. Mustafa Özel (İstanbul: Özgün Yayınları, 1997), 4; Ahmad, “Mevdûdî”, 29/232.

²³ Abdulhamit Birişik, “Seyyid Ebü'l-A'lâ Mevdûdî”, *Çağdaş İslâm Düşünürleri*, ed. Cağfer Karadağ (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007), 97.

²⁴ Ahmad, “Mevdûdî”, 29/434.

²⁵ Ahmad, “Mevdûdî”, 29/434.

ve insaf diye bir şey kalmaz” şeklinde cevap vermiştir. Cezaevinde rahatsız edilmesi amacıyla yanına verilen bazı mahkumların zamanla kendisine hizmet etmeye başlaması dikkat çekmektedir. İlerleyen yıllarda Mevdûdî, askeri mahkemede kendisi hakkında idam kararı veren hâkim için referans olmuştur.²⁶

1958-1962 yılları arasında Müslümanların sorunlarını daha yakından tanımak amacıyla çeşitli seyahatlere çıkmış, başta Ortadoğu ve Afrika olmak üzere birçok bölgeyi ziyaret etmiştir. Bu seyahatleri sırasında Sünnet’in savunmasını içeren “Sünnetin Hukukî Önemi” adlı eserini yazarak sünnet karşıtı akımlara cevap vermiştir. Mevdûdî’nin çalışmaları bazı çevrelerce eleştirilmiş ve engellenmeye çalışılmış, hatta toplantıları sabote edilmiştir. Başarısız saldırılar üzerine tekrar tutuklanarak çalışmalarına son verilmek istenmiştir.

Mevdûdî Lahor’da Cemâat-ı İslâmî’nin düzenlediği toplantıda suikasta uğramıştır. Mevdûdî, Eyyûb Han’ın hazırlattığı anayasaya karşı çıkması sonucu 6 Ocak 1964 tarihinde tutuklanmıştır. Ancak bu ikinci tutukluluk hâli, Yüksek Mahkeme’nin kararı bozmasıyla son bulmuştur. Mevdûdî’nin İslâm için yürüttüğü çalışmalar, çeşitli tutuklamalar ve zorluklar 1979 yılında vefatına kadar devam etmiştir.²⁷

2.1.2. Mevdûdî’nin İlmî Kişiliği

Mevdûdî, kendi zamanında, döneminin sorunlarıyla ve fikir akımlarıyla ilgilenen Batı uygarlığının kaynaklarına vakıf, fikrî, felsefî ve mânevî temellerini, özelliklerini ve somut delillerini iyi bir şekilde anlayan ve bu sistemdeki kusurları gören ve aynı zamanda bu sistemdeki yapısal eksiklikleri tespit ederek çözüm önerileri geliştirmeye odaklanmıştır.²⁸ İslâm’ı hayatın bütün veçhelerini kuşatan bir sistem olarak telakki etmesi, onun ilmî çalışmalarına yön vermiş ve eserlerini bu merkezi düşünce ekseninde kaleme almasına neden olmuştur. Yirminci yüzyılın önde gelen İslâm düşünürlerinden Mevdûdî, küresel İslâmî uyanış hareketlerinin şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamıştır.²⁹ Etkisi sadece Güney Asya ile sınırlı kalmamış, otuzdan fazla dile çevrilen eserleri, kişisel ilişkileri ve dünya genelindeki ziyaretleri sayesinde Avrupa, Kuzey Amerika, Afrika ve Asya’da geniş bir

²⁶ Hümeýra Mevdûdî, *Babam Mevdûdî*, çev. Hülya Afacan (İstanbul: Mana Yayınları, 2018), 68-98.

²⁷ Mevdûdî, *İslâm’da İhya Hareketleri*, 12.

²⁸ Yusuf el-Karadavî, *Bir Düşünür Olarak Mevdûdî*, çev. M. Ekrem Çavuş (İstanbul: Ekin Yayınları, 2017), 31-32.

²⁹ Ramazan Yıldırım, “Çağdaş İslami Hareketlerde Cahiliye Kavramının Sosyopolitik-İtikadi Bağlamı”, *Milel ve Nihal Dergisi* 13/1 (2016), 122.

coğrafyaya yayılmıştır. Türkiye, Suriye, Irak, Endonezya, Malezya, Sri Lanka, Bangladeş, Nijerya, Güney Afrika ve Kenya gibi ülkelerde verdiği konferanslarla Mevdûdî'nin fikirleri, bu ülkelerin İslâmî sosyal değişim programlarında önemli bir yer edinmiştir.³⁰

Mevdûdî'nin düşünce ve faaliyetlerine yön veren temel motivasyonlardan biri, Müslümanların sömürgeci güçlerin tahakkümü altına girmesi ve bu durumun temel nedenini, Müslüman toplumların ilmî ve fikrî alanda geri kalmışlığı olarak değerlendirmesidir.³¹ İslâm medeniyetinin duraklama sebepleri arasında takliden önemli bir yer tuttuğunu vurgulamış ve Peygamber ve sahâbe döneminin sahih İslâm anlayışından uzaklaşmanın, ümmetin fikrî ve ilmî gelişimini sekteye uğrattığına inanmıştır. “Öze dönüş” çağrısı, İslâm'ın temel kaynaklarına, yani Kur'an ve Sünnet'e dönerek, bunların özgün ruhunu yeniden keşfetme amacını taşımaktadır.³² Mevdûdî, Batı düşüncesinin meydan okumalarına karşı sessiz kalan dönemin ulemâsını da eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmiş ve onların klasik yaklaşımlara dogmatik bir şekilde bağlı kaldıklarını ifade etmiştir. Bu bağlamda, Müslüman ülkelerin içinde bulunduğu sosyo-politik ve fikrî açmazların aşılması için yeni bir İslâmî hareketin zaruretiye inanmış ve bu olumsuz tablonun ıslahına yönelik çeşitli projeler geliştirmiştir.³³

Mevdûdî'nin ıslah projesinin teorik temelini ulûhiyyet ve İslâm anlayışı teşkil etmektedir. Ona göre ulûhiyyet ve otorite birbirinden ayrılmaz bir bütündür ve otoritesi bulunmayanın İlahlığı mümkün değildir.³⁴ Bu çerçevede İlah, “kâinattaki nizamı kendi yönetimi altında tutan, hüküm ve emrin yegâne sahibi”³⁵ anlamını taşımakta ve bu sıfat yalnızca Allah'a aittir. Mevdûdî, İslâm kavramını “Allah'a tam teslimiyet ve itaat” şeklinde en geniş anlamıyla kullanmaktadır.³⁶ İnsanın akıl, zekâ, düşünme, muhakeme etme, seçme ve reddetme gibi yeteneklerle donatılmış olması hasebiyle, arzu ettiği yaşam biçimini benimseme ve hayatını dilediği şekilde tanzim etme özgürlüğüne sahip olduğunu belirtmektedir.³⁷

³⁰ Muhammed Said el-Ashmaway, *İslâm'a Karşı İslâmcılık*, çev. Sibel Özbudun (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1993), 26.

³¹ Mevdûdî, *Kur'an'a Göre Dört Terim: İlâh, Rab, İbadet, Din*, çev. Osman Cilacı (İstanbul: Beyan Yayınları, 2022), 12-13.

³² İsmail Kara, *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012), 1/15.

³³ Kışlakçı, *Çağa İz Bırakan Önderler: Mevdûdî*, 140-142.

³⁴ Ahmad, “Mevdûdî”, 432.

³⁵ Mustafa Sinanoğlu, “İslâm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/1-2.

³⁶ Yusuf Şevki Yavuz, “İlâh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/64.

³⁷ Ahmad, “Mevdûdî”, 433.

Mevdûdî'nin Kur'ân ve Sünnet hakkındaki görüşü ise, Kur'ân ve Sünnet insanların yaşam alanlarından bir bölümü hakkında kesin bir hüküm veya özel bir kural koyduğu zaman bu noktadan sonra hiçbir fakih, kadı veya kanun koyucu verilen hükmü değiştiremezdi.³⁸

Mevdûdî sahih sünneti kabul etmekte ve Kur'ân-ı anlamada hadisın gerekliliği olduğunu hüküm koymada Kur'ân'a yakın bir konumda olduğu görüşünü benimsemektedir.³⁹ Mevdûdî'ye göre din ve şeriat farklı anlamlara gelmektedir. Din, bütün peygamberlerin tebliğ ettiği temel inanç esasları ve Allah'a teslimiyet ilkesi doğrultusunda sürdürülebilir bir yaşam için gerekli ortak mesajlardır.⁴⁰ Şeriat ise, dönemden döneme farklılık gösterebilen ibadet biçimleri, emredici ve yasaklayıcı hükümler ile iyi ve kötüyü belirleyen kurallardan oluşmaktadır. Aynı dinî tebliğ etmelerine rağmen, farklı zaman dilimlerinde yaşamış olan peygamberlerin farklı şeriatlara sahip olmaları bu duruma örnek teşkil etmektedir.⁴¹

Batı kültür ve düşüncesinin Müslüman ümmetinin geleceği üzerindeki olumsuz etkileri konusunda endişe duyan Mevdûdî, Batılı eğitim sisteminin İslâm ülkelerinde uyguladığı seküler eğitim anlayışını eleştirdiği gibi, geleneksel taklitçi medrese anlayışına da eleştirel yaklaşmıştır.⁴² Mevdûdî, sömürgeci düzene ve Hinduların baskın kültürel güç olarak yükselişine karşı aktif bir tutum sergilemiştir. Ona göre Pakistan'ın Hindistan'dan ayrılmasının temel nedeni İslâm'dır. Yeni kurulacak devletin İslâmî prensipler üzerine inşâ edilmesi gerektiğine inanmıştır.⁴³

Çalışmalarına İslâm akidesini yeniden ele alarak başlaması, onun metodolojisinin temelini oluşturur. Mevdûdî'nin tüm düşünce sisteminin kilit kavramı, tevhid anlayışdır. Ona göre, Müslümanların hem kültürel hem de siyasal emperyalizmden kurtulmasının tek yolu; bireyden topluma doğru ilerleyen, kapsamlı bir yenileşme hareketi başlatmaktır. Bu hareket, sahih İslâm inancını temel almalı ve dinî, siyasi ve toplumsal alanların tamamını kuşatmalıdır. Mevdûdî, gerçek değişimin, bireylerin tevhid ilkesini tam anlamıyla benimsemesiyle başlayıp, bu inancın tüm toplumsal yapıyı şekillendirmesiyle gerçekleşeceğine inanmıştır.⁴⁴ Müslümanların özgüvenini yeniden kazanması, İslâmî devlet

³⁸ Karadavî, *Bir Düşünür Olarak Mevdûdî*, 120-121.

³⁹ İbrahim Hatiboğlu, "Çağdaş Hadis Tartışmaları Bağlamında Mevdûdî'nin Dinamik Sünnet Yorumu", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/1 (2003), 39.

⁴⁰ Günay Tümer, "Din", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/313.

⁴¹ M. Kâmil Yaşaroğlu, "Mevdûdî ve İslâm Hukuku", *Mevdûdî: Hayatı, Görüşleri ve Eserleri, Doğumunun 100. Yılı Anısına Sempozyum*, ed. Abdülhamit Birişik (İstanbul: İnsan Yayınları, 2007), 89-90.

⁴² Ahmad, "Mevdûdî", 434.

⁴³ Mevdûdî, *Babam Mevdûdî*, 55.

⁴⁴ Kışlakçı, *Çağa İz Bırakan Önderler: Mevdûdî*, 159.

özlemi, diriliş çağrısı ve ihyâ gibi konularda Muhammed İkbâl'in derin etkisi gözlemlenirken Kur'ân-ı ve Sünnet'i yorumlamada İmam Ebû Hanîfe'yi takip etmektedir.

İkbâl'le olan yakın ilişkisi ve ortak çalışmaları, Mevdûdî'nin düşüncesinde İslâmî bir diriliş ve bağımsız bir İslâm devleti kurma idealinin güçlü bir şekilde yerleşmesine yol açmıştır.⁴⁵

İkbâl'in "ümme" kavramına yaptığı vurgu ve Müslümanları eyleme geçirme çağrısı, Mevdûdî'nin sosyo-politik hareketinin temelini oluşturmuştur.⁴⁶ Onun fikir ve görüşleri, çeşitli ülkelerdeki Müslüman âlimler, entelektüeller ve politikacıların yanı sıra birçok İslâmî örgütün de fikirlerini etkilemiştir.⁴⁷

2.2. Mevdûdî'nin Eserleri

Mevdûdî'nin eserlerinin büyük çoğunluğu Urduca yazılmış olup Tefsir, Hadis, Fıkıh, Akaid, Eğitim, gibi İslâmî ilim dallarında önemli katkılar sunmaktadır.⁴⁸ Bu çalışmanın kapsamı gereği, yazarın tüm eserlerine değinilmeyecek; bunun yerine, Türkçeye tercüme edilmiş ve akademik literatürde önem arz eden başlıca eserleri zikredilecektir.⁴⁹

Tercüme-i Kur'ân-ı Mecid ma'a Muhtasar Havâsî: Türkçeye Durmuş Bulgur tarafından Tefhîmü'l-Kur'ân Meâli (Konya 2003) adıyla tercüme edilmiştir.⁵⁰

Tefhîmü'l-Kur'ân: Mevdûdî'nin en önemli eseridir. 1942 yılından itibaren Tercümânü'l-Kur'ân'da yayımlanmaya başlanan Tefsir, 1972'de 30 yılda tamamlanmıştır. Türkçeye Muhammed Han Kayanî ve Yusuf Karaca'nın da aralarında bulunduğu bir heyet tarafından tercüme edilmiştir.⁵¹

Kur'ân ki Çâr Bünyâdi Istılâhayn: İlah, Rab, İbadet, Din: Eser, Osman Cilacı ve İsmail Kaya tarafından, Kur'ân'a Göre Dört Terim: İlâh, Rab, İbadet, Din (İstanbul 1987); Mahmut Osman oğlu tarafından, Kur'ân'ın Dört Temel Terimi (İstanbul 2000) adıyla Türkçeye çevrilmiştir.⁵²

⁴⁵ Abdülhamit Birişik, *Hint Alt kıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2001), 229.

⁴⁶ Birişik, *Hint Alt kıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, 228-229.

⁴⁷ Kışlakçı, *Çağa İz Birakan Önderler: Mevdûdî*, 148.

⁴⁸ Gökkurt, *Tefhîmü'l-Kur'ân'da Ehl-i Kitab'a Yöneltilen Eleştiriler*, 15.

⁴⁹ Tüm eserleri için bk. Ahmad, "Mevdûdî", 29/432-437.

⁵⁰ Ahmad, "Mevdûdî", 435.

⁵¹ Ahmad, "Mevdûdî", 435.

⁵² bk. Mevdûdî, *Kur'ân'a Göre Dört Terim*, 13.

Sünnet kî Â'inî Hayysiyet: Tercümânü'l-Kur'ân'da sünnet ve hadis inkârcılığı konusunda Mevdûdî ile Dr. Abdülvedûd isimli birinin yaptığı tartışmaların kitaplaştırılmış halidir.⁵³

Sîret-i Server-i Âlem (Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı): Mevdûdî, Hz. Peygamber'in hayatını ve mücadelesini konu edindiği bu eserini hayatının sonunda kaleme almıştır.⁵⁴

Kur'ân aor Pîygâmbere.⁵⁵

Dîniyyât: Türkçe dahil belli başlı bütün dillere çevrilen eser İslâm'ın temel prensiplerini içeren bir ders kitabı niteliğindedir.⁵⁶

Dîn-i Hak (Lahor 1952).⁵⁷

Hutabât: Ali Genceli tarafından Hitabeler olarak Türkçeye tercüme edilmiştir.⁵⁸

İslâm kâ Nizâm-i Hayât: Önce Cem'iyet gazetesinde Şubat ve Mayıs 1927 tarihleri arasında tefrika edilmiş, sonra kitap halinde yayımlanmıştır.⁵⁹

Tevhîdu Risâlet aor Zindegî Ba'd Mevt kâ Akl-i Sübût.⁶⁰

Mes'ele-i Cebr u Kader: Ali Genceli tarafından Cebir ve Kader problemi olarak Türkçeye tercüme edilmiştir.⁶¹

el-Cihâd fi'l-İslâm: Önce Cem'iyet gazetesinde Şubat-Mayıs 1927 tarihleri arasında tefrika edilmiş, sonra kitap halinde yayımlanmıştır.⁶²

Resâ'il-ü Mesâ'il: Eser, Yusuf Karaca Meseleler ve Çözümleri (I-V, İstanbul 1989-1990), Mahmud Osmanoğlu ve A. Hamdi Chohan İtikâdî, İktisâdî, Siyasî, Sosyal ve Fıkhî Meselelere Fetvalar (I-IV, İstanbul 1992) adıyla Türkçeye tercüme etmiştir.⁶³

⁵³ bk. Ebü'l-Al'â Mevdûdî, *Sünnetin Anayasal Niteliği*, çev. N. Ahmet Asrar (İstanbul: Bengisu Yayınları, 1997), 3.

⁵⁴ bk. Ebü'l-Al'â Mevdûdî, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamberin Hayatı*, çev. N. Ahmet Asrar (İstanbul: Pınar Yayınları, 2020), 18-25.

⁵⁵ Ahmad, "Mevdûdî", 435.

⁵⁶ Ahmad, "Mevdûdî", 436.

⁵⁷ Ahmad, "Mevdûdî", 436.

⁵⁸ bk. Ebü'l-Al'â Mevdûdî, *Hitabeler*, çev. Ali Genceli (İstanbul: Hilal Yayınları, 2017), 3.

⁵⁹ bk. Ebü'l-Al'â Mevdûdî, *İslâm Nizâmı*, çev. Ali Genceli (İstanbul: Hilal Yayınları, 2016), 15-22.

⁶⁰ Ahmad, "Mevdûdî", 436.

⁶¹ Ebü'l-Al'â Mevdûdî, *Cebir ve Kader Problemi*, çev. Ali Genceli (İstanbul: Hilal Yayınları, 2017), 2.

⁶² Kasaboğlu, *Tefhîmü'l-Kur'ân'da Kur'ân Kıssaları*, 14.

⁶³ Gökkurt, *Tefhîmü'l-Kur'ân'da Ehl-İ Kitap'a Yöneltilen Eleştiriler*, 16.

İslâm aor Zabt-i Vîlâdet: Ramazan Yıldız, İslâm Nazarında Doğum Kontrolü olarak Türkçeye tercüme edilmiştir.⁶⁴

İslâmî Tehzîb aor Us key Usûl-ü Mebâdî: Mehmed Aydın, tarafından İslâm Medeniyeti: Esasları ve Menşei ismiyle Türkçeye tercüme edilmiştir.⁶⁵

Müselmân aor Mevcûde Siyâsî Keşmekeş: Tercümânü'l-Kur'ân'da yayımlanan siyasi yazılarının bir araya getirilmiş şeklidir.⁶⁶

Mes'ele-i Kavmiyyet: Eserde Müslümanların Hindistan'dan ayrılıp ayrılmaması konusunda o yıllarda çok tartışılan milliyetçilik meselesi ele alınmıştır.⁶⁷

Tenkîhât: İslâm aor Magribî Tehzîb kâ Teşâdüm aor Us key Peydâ Şude Mesâ'il per Muhtasar Tebşîra: Çetin Manisalı tarafından İslâm Dünyası Batı Uygarlığı adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir.⁶⁸

Tefhîmât: Bazı yazılarından derlenmiştir.⁶⁹

Tecdîd-ü İhyâ'-i Dîn: Eser, Halil Zafir, İslâm'da İhyâ Hareketleri ismiyle Türkçeye çevirmiştir.⁷⁰

İslâm aor Câhiliyyet: İbrahim Ethem Hatipoğlu tarafından İslâm ve Câhiliyye ismiyle Türkçeye çevrilmiştir.⁷¹

Tahrîk-i İslâmî-kî Ahlâkî Bünyâdeyn: Ali Arslan, İslâmî Hareketin Ahlâkî Temelleri (İstanbul 1967) ve Namık Yazıcı İslâmî Hareketin Dinamikleri (İstanbul 1986) adıyla Türkçe'ye çevirmiştir.⁷²

---

⁶⁴ bk. Ebü'l-Al'â Mevdûdî, *İslâm Nazarında Doğum Kontrolü*, çev. Ramazan Yıldız (İstanbul: Sebül Yayınları, 1996), 3.

⁶⁵ bk. Ebü'l-Al'â Mevdûdî, *İslâm Medeniyeti (Esas ve Menşei)*, çev. Mehmed Aydın (İstanbul: Hilal Yayınları, 1968), 5.

⁶⁶ bk. Ebü'l-Al'â Mevdûdî, *Müslümanların Temel Problemi ve Çözümü*, çev. Gamze Özden (İstanbul: Beyan Yayınları, 2018), 22.

⁶⁷ bk. Ebü'l-Al'â Mevdûdî, *İslâm Vahdeti ve Irkçılık*, çev. Süleyman Güzel (İstanbul: Şura Yayınları, 1990).

⁶⁸ Ahmad, "Mevdûdî", 436.

⁶⁹ Yıldırım, *Hakimiyet Kavramıyla İlgili Olarak Tefhîmü'l-Kur'ân'da Yer Alan Yorumların Tahlili*, 22.

⁷⁰ bk. Mevdûdî, *İslâm'da İhyâ Hareketleri*, 10.

⁷¹ bk. Ebü'l-Al'â Mevdûdî, *İslâm ve Cahiliyye*, çev. İbrahim Ethem Hatipoğlu (İstanbul: Beyan Yayınları, 2018), 5.

⁷² bk. Ebü'l-Al'â Mevdûdî, *İslâmî Hareketin Dinamikleri*, çev. Namık Yazıcı (İstanbul: Nehir Yayınları, 1992), 7.

Binâ'ü Beygâr: Milletlerin doğuş ve çöküşü hakkındaki eserde tarihe ahlâk açısından bir bakış yapılır.⁷³

İslâmî Riyâset: Felsefe, Nizâm-ı Kâr aor Usûl-i Hükümrânî: Eseri Ali Genceli *İslâm'da Hükümet* ismiyle Türkçe'ye tercüme etmiştir.⁷⁴

Hilâfet aor Mülûkiyyet: Eser, Ali Genceli tarafından Hilâfet ve Saltanat (İstanbul 1980) ismiyle Türkçeye tercüme edilmiştir.⁷⁵

Perde: İslâm'da kadın ve örtünme konusunu ele alan eseri Ali Genceli ve Harun Ünal Hicab başlığıyla ayrı ayrı Türkçe'ye tercüme etmişlerdir.⁷⁶

Hukûku'z-zevceyn: Eser, İslâm'da Aile Hukuku: Karı-Koca Hakları (Konya, 1990) ismiyle Memiş Tekin tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir.⁷⁷

Kâdiyâni Mes'ele: Ahsen Batur tarafından Kâdiyânîlik Nedir? adıyla Türkçe'ye tercüme edilmiştir.⁷⁸

2.3. Tefhîmü'l-Kur'ân'ın Genel Özellikleri

Ebü'l-A'lâ Mevdûdî'nin, Muhammed Han Kayanî ve Yusuf Karaca öncülüğündeki bir heyet tarafından Türkçeye çevrilen yedi ciltlik tefsir çalışması *Tefhîmü'l-Kur'ân*, Şubat 1942'de başlayıp Haziran 1972'de tamamlanarak yaklaşık otuz yıllık bir dönemi kapsayan istikrarlı bir ilmî çabanın neticesidir. Bu uzun telif süresi, eserin ihtiva ettiği derinlik ve kapsamın bir göstergesi olarak kabul edilebilir bir süreci kapsamıştır.⁷⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân'da* motamot (kelime kelime) tercüme yöntemini tercih etmemiş, aksine serbest bir dil kullanarak Kur'ân'ın anlamlarını daha akıcı ve anlaşılır bir biçimde aktarmayı hedeflemiştir. Nitekim o, eserinin girişinde motamot tercüme ile serbest tercüme mukayese ederek her iki yöntemin avantaj ve dezavantajlarını açıkça ortaya koymaktadır. Mevdûdî, bu tefsiri,

⁷³ Ahmad, "Mevdûdî", 436.

⁷⁴ bk. Ebü'l-Al'â Mevdûdî, *İslâm'da Hükümet*, çev. Ali Genceli (İstanbul: Hilal Yayınları, 2016), 7.

⁷⁵ bk. Ebü'l-Al'â Mevdûdî, *Hilafet ve Saltanat*, çev. Ali Genceli (İstanbul: Hilal Yayınları, 2016), 3.

⁷⁶ bk. Ebü'l-Al'â Mevdûdî, *Hicab*, çev. Ali Genceli (İstanbul: Hilal Yayınları, 2017), 1.

⁷⁷ bk. Ebü'l-Al'â Mevdûdî, *İslâm'da Aile Hukuku: Karı Koca Hakları*, çev. Memiş Tekin (İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2013), 3.

⁷⁸ bk. Ebü'l-Al'â Mevdûdî, *Selçuklular Tarihi*, çev. Ali Genceli (Ankara: Hilal Yayınları, 1971).

⁷⁹ Ebü'l-A'lâ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, çev. Muhammed Han Kayanî vd. (İstanbul: İnsan Yayınları, ts), 1/10.

Arap diline vâkîf olmayan ve Kur'ân'ı derinlemesine tetkik etme imkânı bulamayan geniş kitlelere hitap etmek amacıyla kaleme aldığını açıkça belirtmektedir.⁸⁰

Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*'ında, Kur'ân'ın orijinal metninin anlam sınırları çerçevesine sadık kalarak meâl bölümü oluşturmuştur. Mevdûdî tefsirinde yalnızca meâlin Kur'ân'ın indirildiği dönemin sosyo-tarihî bağlamının tam olarak anlaşılması için yeterli olmayacağı düşüncesiyle, her sûrenin başlangıcına o sûrenin nüzûl sebepleri ve dönemin koşulları gibi konuları içeren bir bölüm kaleme almıştır. Ayrıca, okuyucuların zihninde oluşabilecek olası belirsizlikleri gidermek amacıyla metin içerisinde açıklayıcı notlara yer vermiştir.⁸¹ Tefhîm'de başvurulan kaynakların çeşitliliği, klasik tefsir ile çağdaş tefsir arasındaki etkileşimi gözler önüne sermektedir. Tefhîm'de yer alan kaynakların kullanımı, klasik ile modern dönem arasındaki geçişin izlerini taşımaktadır.⁸² Mevdûdî'nin *Tefhîmü'l-Kur'ân*'ında en belirgin özelliklerden biri Kur'ân'da adı geçen ve Peygamberlerin yaşadığı yerlere inceleme amaçlı ziyaretler gerçekleştirilmesi ve okuyucunun zihnini açmak amacıyla tefsirinde görsel unsurlara, haritalara yer vermesidir.⁸³

Mevdûdî, Kur'ân-ı tek bir bütün olarak ele almakta ve âyetleri birbirleriyle ilişkilendirerek anlamlarını derinleştirmektedir. Bu sayede, Kur'ân'ın hayatın her alanına etki eden bir rehber olduğu söylemektedir.⁸⁴ Mevdûdî, Kur'ân-ı sadece geçmişe ait bir metin olarak görmez, aksine günümüzün siyasi, sosyal ve ekonomik sorunlarına da ışık tutan, çözüm önerileri sunan dinamik bir kaynak olarak değerlendirmektedir. Mevdûdî, Tefsirinde Kur'ân'ın ilkeleri ışığında çağdaş siyasi, sosyal ve ekonomik sorunlara çözümler önermektedir.⁸⁵

Tefhîmü'l-Kur'ân'daki tefsir metodolojisini, diğer müfessirlerin yaklaşımlarından farkı kaynağı belirsiz ve tefsire önemli bir katkısı olmayacak rivâyetleri kullanmamasıdır.⁸⁶ Bu durum, eserin ilmî sağlamlığını ve ana metne odaklanma prensibini yansıtmaktadır. Netice itibarıyla, Mevdûdî'nin *Tefhîmü'l-Kur'ân*'ı, İslâm düşüncesi alanında önemli bir yere sahip

⁸⁰ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 1/4-8.

⁸¹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 1/10-13.

⁸² Kışlakçı, *Çağa İz Bırakan Önderler: Mevdûdî*, 135.

⁸³ Mustafa Özel, "Bir Yirminci Yüzyıl Müfessiri: Mevdûdî", *Mevdûdî: Hayatı, Görüşleri ve Eserleri*, ed. Abdülhamit Birışık (İstanbul: İnsan Yayınları, 2007), 48-49.

⁸⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 1/35.

⁸⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 2/112.

⁸⁶ Burhan Çonkor, "Mevdûdî'yi Kitâb-ı Mukaddes'e Müracaata Sevk Eden Âmiller", *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 4/11 (2015), 163.

olan, hem klasik İslâmî anlayışa bağlı kalmakta hem de çağdaş sorunlara Kur'ânî ilkeler ışığında çözümler arayan kapsamlı ve özgün bir tefsir çalışmasıdır.

2.4. Tefhîmü'l-Kur'ân'ın Kaynakları

Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân* tefsirinde çeşitli kaynaklara başvurmuş olup, teolojik yorumlarında hem Ehl-i Kitab'ın külliyatına, hem de klasik İslâmî literatüre geniş yer ayırmıştır. Özellikle Peygamber kıssalarının anlatıldığı bölümlerde, Kitâb-ı Mukaddes'ten kapsamlı iktibaslar yapmakta ve bu alıntılarının tamamında ilgili bölüm başlıklarını ve âyet numaralarını sistematik olarak belirtmektedir.⁸⁷ Mevdûdî'nin tefsir sürecinde ahkâm tefsirlerine, lügavî tefsirlere, tasavvufî tefsirlere, diğer semavî dinlere ait metinlere ve batı dünyasındaki kaynaklara müracaat ettiği görülmektedir. Kelimelerin etimolojik ve semantik izahlarını yaparken veya Kur'ân'da bahsedilen tarihî kavimler hakkında bilgi sunarken, birkaç istisnâî durum dışında kaynakların müelliflerini belirtme gereği duymamaktadır.

Mevdûdî, tefsirinde eleştirdiği bazı âlimlerin isimlerini ve ilgili eserlerinin başlıklarını zikretmekten çoğunlukla imtina etmektedir. Özellikle tefsir ve hadis literatüründen yapılan alıntılarda, bu eserlerin yalnızca isimleri belirtilmekle yetinilmektedir. Buna mukabil, İngilizce yazılmış kaynakların müelliflerinin ve eserlerinin isimlerini eksiksiz bir şekilde vermektedir.⁸⁸

Çalışmanın bu bölümünde, Mevdûdî'nin *Tefhîmü'l-Kur'ân* tefsirinde istifade ettiği kaynakların tamamına değil, teolojik yorumlarında en sık başvurduğu ve merkezi bir öneme sahip olan temel kaynaklara odaklanılmıştır. Mevdûdî'nin *Tefhîmü'l-Kur'ân*'da yararlandığı kaynaklar, klasik tefsir külliyatı, hadis mecmuaları, çağdaş islâm düşünürlerinin müellefatı ve felsefî metinler gibi geniş bir spektrumu kapsamaktadır.

---

⁸⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 1/11-12.

⁸⁸ Çonkor, *Tefhîmü'l-Kur'ân'da İsrâiliyyatın Ele Alınış Biçimi*, 14-15.

2.4.1. Tefsir Kaynakları

Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*'ında çok fazla tefsir kaynağından yararlanmışır. Ağırığı rivâyet tefsirleri oluşturmakla beraber, ahkâm tefsirleri, lügavî tefsirler, tasavvufi tefsirler kaynak olarak kullanılmış, bir kısım çağdaş tefsirlere de az da olsa yer verilmiştir.⁸⁹

Mevdûdî'nin *Tefhîmü'l-Kur'ân*'ında en çok başvurduğu tefsir kaynaklar zikredilecektir.

Taberî'nin (ö. 310/923) *Câmi'u'l-Beyân'ı*: Zengin tefsir malzemesini bir araya toplayan gerek daha sonraki tefsir çalışmaları gerekse ilmî ve tarihî tetkikler için çok değerli bir kaynak niteliğinde olan *Câmi'u'l-Beyân*, Mevdûdî'nin Tefsirinde ilk müracaat kaynağıdır.⁹⁰

Mevdûdî, âyetlerin tefsirinde hadisleri, sahâbî ve tabîlerin kavillerini, Taberî'den nakletmiştir. Çoğu yerde sadece isim verirken bazen de cilt ve sayfa numarasını da zikretmiştir.⁹¹

İbn Kesîr'in (ö. 774/1373) *Tefsirü'l-Kur'âni'l-Azîm'i*:⁹² İbn Kesîr, Kur'ân-ı Kerim'in mânalarını ortaya koyma ve tefsir ilmîni öğrenip öğretmenin âlimler üzerine farz olduğu düşüncesiyle kaleme aldığını Tefsirü'l İbn Kesîr diye de bilinmekte olan *Tefsirü'l-Kur'âni'l-Azîm*,⁹³ Mevdûdî'nin de Tefsirinde sıkça kaynak olarak faydalandığı bir eserdir.

Âlûsî'nin (ö. 1270/1854) *Rûhu'l-Meân'i*:⁹⁴ Âlûsî, eserinde Kur'ân'ın Kur'ân ve Sünnet'le yorumunu esas alarak, nüzûl sebeplerini zikrederek, âyetler ve sûreler arasındaki ilişkiyi göstermeye çalışmış, kıraatlerden doğan anlam farklılıklarını belirterek ve kıraatler arasında tercih yapmıştır.⁹⁵ Mevdûdî de, latif ve ince manaları ve fikhî hükümlerin birçoğunu Âlûsî'den almıştır.⁹⁶

⁸⁹ Çonkor, *Tefhîmü'l-Kur'ân'da İsrâiliyyatın Ele Alınış Biçimi*, 15.

⁹⁰ İsmail Cerrahoğlu, "Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/105-106.

⁹¹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 1/144.

⁹² Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 1/144.

⁹³ Mustafa Öztürk, "Tefsirü'l-Kur'âni'l-Azîm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/295.

⁹⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 3/190.

⁹⁵ Ahmet Çelik, "Rûhu'l-Meânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/213.

⁹⁶ Çonkor, *Tefhîmü'l-Kur'ân'da İsrâiliyyatın Ele Alınış Biçimi*, 15.

Cessâs'ın (ö. 370/980) *Ahkâmü'l-Kur'ân*:⁹⁷ Tefsir, kendi alanında yazılan ilk örneklerden biri olup daha sonra kaleme alınan ahkâm tefsirlerine etki etmiş olup⁹⁸ Mevdûdî de, *Tefhîmü'l-Kur'ân*'da ahkâm âyetlerine geniş yer vermiştir.

Zemahşerî'nin (ö. 538/1143) *Keşşâf-ı*:⁹⁹ Zemahşerî, eserinde Kur'ân'ı lügat, nahiv ve belâgat ilkelerini dikkate alarak yorumlaması, Kur'ân-ı Kerim'in i'câz yönlerini, özellikle taşıdığı edebî üstünlüğü ortaya koyması, Kur'ân'da mânalarını tasvir ve temsil yoluyla anlatılmasının etkili bir metot olduğunu göstermesi gibi özellikleriyle çok beğenilmiş Mevdûdî ve diğer müfessirler tarafından da kaynak olarak kullanılmıştır.¹⁰⁰

Fahredden er-Râzî'nin (ö. 606/1209) *Tefsirü'l-Kebîr*:¹⁰¹ Mevdûdî'nin eserinde kaynak olarak başvurduğu diğer bir ismiyle de *Mefâtihu'l-Gayb*'tır. Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*'ı yazmaktaki amacının akıl prensipleri ve istidlâl yolları ışığında Kur'ân'a yöneltilen saldırıları engellemek, İslâm inancıyla ilgili istidlâleri güçlendirmek ve bu konuda ileri sürülen zıt fikirleri reddetmek olduğunu belirtmektedir.¹⁰²

İbnü'l-Arabî'nin (ö. 543/1148) *Ahkâmü'l-Kur'ân*:¹⁰³ Mevdûdî'nin eserinde kaynak olarak başvurduğu diğer bir eserde *Ahkâmü'l-Kur'ân'dır*. Müellif âyetlerden hüküm çıkarırken lügata, sünnete ve sahâbenin tatbikatına dayanmaktadır. Sünnete başvururken cerh ve ta'dîl noktasından rivâyetleri dikkatle değerlendirir, zayıf hadisleri kullanmamaya itina göstermektedir. Muteber bir hadis bulamadığı durumlarda ise sahâbenin tatbikatını esas almaktadır.¹⁰⁴

Ebüssuûd'un (ö. 982/1574) *İrşâdü'l-Akli's-Selîm*:¹⁰⁵ Bu eserde Mevdûdî'nin Tefsirinde kullandığı kaynaklardandır.

⁹⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 6/109.

⁹⁸ Yunus Vehbi Yavuz, "Ahkâmü'l-Kur'ân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/553.

⁹⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 5/67.

¹⁰⁰ Ali Özek, "el-Keşşâf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 22/330.

¹⁰¹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 4/458.

¹⁰² Lütfullah Cebeci, "Mefâtihu'l-Gayb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 25/329.

¹⁰³ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 6/239.

¹⁰⁴ Osman Eskiçioğlu, "Ahkâmü'l-Kur'ân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/554.

¹⁰⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 4/22.

2.4.2. Hadis Kaynakları

Mevdûdî'ye göre Hz. Peygamber sadece bir haberci veya postacı değildir. O, aynı zamanda Allah'ın tayin ettiği bir lider, bir hâkim, bir öğretmendir.¹⁰⁶ Bu sebeple birçok hadis kaynağına müracaat etmiştir. Mevdûdî, hadis nakledeken bazı istisnalar hariç sadece alıntı yaptığı kaynağın ismini zikretmekle yetinmektedir. Mevdûdî, hadis naklinde çoğu zaman hadis kaynağına doğrudan müracaat etmemiş¹⁰⁷ ve hadisi naklettiği tefsir kaynağını zikretmekle yetinmiştir. Tefsirinde kullandığı bazı hadis kaynakları şunlardır:

1. Buhârî'nin (ö. 256/870) *el-Câmiu's-Sahîh*.¹⁰⁸
2. Müslim'in (ö. 261/875) *el-Câmiu's-Sahîh*.¹⁰⁹
3. İbn Mâce'nin (ö. 273/886) *es-Sünen'i*.¹¹⁰
4. Ebû Dâvûd'un (ö. 275/888) *es-Sünen'i*.¹¹¹
5. Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *el-Müsned'i*.¹¹²
6. İmam Malik'in (ö. 179/795) *Muvatta'sı*.¹¹³
7. Tirmizî'nin (ö. 279/892) *el-Câmiu's-Sahîh'i*.¹¹⁴

2.4.3. Fıkıh Kaynakları¹¹⁵

1. Serahsî'nin (ö. 490/1096) *el-Mebsût'u*.¹¹⁶
2. İmam Kâsânî'nin (ö. 587/1191) *Bedâiu's-Sanâi'si*.¹¹⁷
3. Merginânî'nin (ö. 593/1197) *Hidâye'si*.¹¹⁸
4. Ebû Yûsuf'un (ö. 182/798) *Kitâbü'l Harâc'ı*.¹¹⁹

¹⁰⁶ Mevdûdî, Sünnetin Anayasal Niteliği, 20.

¹⁰⁷ Çonkor, *Tefhîmü'l-Kur'ân'da İsrâiliyyâtın Ele Alınış Biçimi*, 16.

¹⁰⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 1/144.

¹⁰⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 4/391.

¹¹⁰ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 3/163.

¹¹¹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 3/129.

¹¹² Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 6/36.

¹¹³ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 6/15.

¹¹⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 3/523.

¹¹⁵ Özel, *Elmalılı ve Mevdûdî'nin Tefsirlerine Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım*, 20-21.

¹¹⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 4/70.

¹¹⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 6/109.

¹¹⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 6/249.

¹¹⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 6/205.

2.4.4. Lügat ve Nahiv Kaynaklar

Mevdûdî'nin, *Tefhîmü'l-Kur'ân* eserinde, Kur'ân âyetlerinin doğru anlaşılabilmesi için başvurduğu lügat (sözlük) ve nahiv (dilbilgisi) kaynakları büyük önem taşımaktadır. Bu kaynaklar, özellikle Arapçanın dilbilgisel yapısını ve kelimelerin anlamlarını anlamak amacıyla kullanılmıştır. Mevdûdî'nin bu kaynakları nasıl kullandığını ve hangi yerlerde başvurduğunu belirlemek, eserin dilsel derinliğini anlamak açısından oldukça faydalıdır. *Tefhîmü'l-Kur'ân*'da kullanılan lügat ve nahiv kaynakları uygun şekilde nerelerde geçtiğine dair örnekler:

İbn Manzûr (ö. 711/1311) *Lisânü'l-Arab*: İbn Manzûr'un *Lisânü'l-Arab* adlı eseri, Arap dilinin en kapsamlı ve en güvenilir sözlüklerinden biridir.¹²⁰ Mevdûdî, Kur'ân'daki kelimelerin anlamlarını açıklarken bu kaynağa sıklıkla başvurmuştur. Bu sözlük, kelimelerin etimolojik kökenlerinin yanı sıra, bağlam içindeki anlamlarını da ortaya koyarak Mevdûdî'nin doğru bir anlam analizi yapmasına yardımcı olmuştur.¹²¹ Mevdûdî'nin Tefsirinde bu eseri kullanımına örnek olarak, “ruh” (ruh) kelimesini açıklarken *Lisânü'l-Arab'a* atıfta bulunmuştur. Bu kelimenin hem fiziksel hem de metafizik anlamda kullanıldığını belirtirken, kelimenin Kur'ân'daki çeşitli anlam genişlemelerini açıklamaktadır.¹²² Mevdûdî, *Lisânü'l-Arab'ı* önemli bir lügat kaynağı olarak kullanmıştır.

Bu eser, Arapçanın en kapsamlı sözlüklerinden biridir ve kelimelerin hem kökenlerini hem de geniş anlam yelpazelerini ele almaktadır. Bu minvalde kullanımına örnek olarak “İhsan” kelimesi, Mevdûdî tarafından Bakara Sûresi 195. âyette açıklanmıştır. İbn Manzûr, bu kelimenin yalnızca “iyilik” anlamına gelmediğini, aynı zamanda “güzel iş yapmak” ve “en iyi şekilde davranmak” gibi anlamlara da geldiğini belirtmiştir.¹²³ Mevdûdî, bu anlam genişliğini kullanarak ihsanın Allah'a olan kullukla ilişkisini derinleştirdiğine değinmektedir.¹²⁴

¹²⁰ Hulusi Kılıç, “Lisânü'l-Arab”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/195.

¹²¹ Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, nşr. Abdullah Ali el-Kebîr (Kahire: Dârü'l-Maârif, 1997), “Ruh”, 4/520.

¹²² Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 1/43.

¹²³ İbn Manzûr, “İyilik”, 10/789.

¹²⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 1/156.

Râgıb el-İsfahânî'nin (ö. V/XI. yüzyılın ilk çeyreği) *el-Müfredât: el-Müfredât*, kelimelerin anlamlarını ve Arapçadaki dilsel bağlamlarını açıklayan önemli bir kaynaktır.¹²⁵ Mevdûdî, İsrâ Sûresi 110. âyetteki “Rahmân” kelimesinin anlamını açıklarken Râgıb el-İsfahânî'nin *el-Müfredât*¹²⁶ eserine başvurmuştur. Rahmân kelimesinin Allah'a ait özel bir sıfat olmasının yanı sıra evrensel bir rahmet anlamı taşıdığına dikkat çekmiştir.¹²⁷

Fîrûzâbâdî'nin (ö. 817/1415) *Kāmûsü'l-muhît: el-Muhit*, Arapça kelimelerin anlamlarını derinlemesine inceleyen Arapça kelimeler ve terimler üzerine kapsamlı bir sözlüktür.¹²⁸ Mevdûdî, Bakara Sûresi 11. âyette geçen “fesâd” kelimesinin anlamını açıklarken bu kaynağa başvurmuştur. Fîrûzâbâdî'nin bu kelimeyle ilgili yaptığı açıklamalar,¹²⁹ Mevdûdî'nin fesâd kelimesini daha ayrıntılı bir şekilde ele almasını sağlamıştır.¹³⁰

Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî (ö. 400/1009) *es-Sihâh: “es-Sihâh”* sözlük çalışmaları, Arapça kelimelerin anlamlarını, kökenlerini ve kullanımını açıklayan önemli bir kaynaktır.¹³¹ Mevdûdî, Kur'ân âyetlerini açıklarken, Arap dilinin gramerini, kelimelerin doğru anlamlarını ve literatürünü doğru bir şekilde aktarmak için bu tür eserleri sıkça kullanmıştır.

Zemahşerî'nin (ö. 538/1144) *el-Keşşâfı: Zemahşerî'nin, el-Keşşâf* eseri hem tefsir hem de dilbilgisi üzerine kapsamlı açıklamalar sunmaktadır.¹³² Mevdûdî, A'râf Sûresi 189. âyetteki “zürrîye” kelimesini açıklarken el-Keşşâf'a başvurmuş olup Tefsirinde “zürrîye”, kavramı “soy” ve “nesil” anlamlarında kullanmıştır.¹³³ Zemahşerî'nin kelimenin kökeni üzerindeki açıklamaları, Mevdûdî'nin bu kelimeyi daha iyi kavrayıp tefsir etmesine olanak sağlamıştır.¹³⁴ Mevdûdî *Tefhîmü'l-Kur'ân*'ın giriş kısmında bahsettiği Tefsirini yazma sebeplerinden bir tanesi de “herkesin anlayabileceği bir eser” ortaya koymak istemesi

¹²⁵ Ömer Kara, “el-Müfredât”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 31/503.

¹²⁶ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, nşr. Abdülbaki Güneş- Mehmet Yolcu (İstanbul: Çıra Yayınları, 2012), “rhm”, 420.

¹²⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 3/144-145.

¹²⁸ Hulusi Kılıç, “El-Kāmûsü'l-Muhît”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/287.

¹²⁹ Âsım Efendi, “Fesâd”, 5/4359.

¹³⁰ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 1/53.

¹³¹ Hulusi Kılıç, “Tâcü'l-Luga”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/356.

¹³² Ali Özek, “el-Keşşâf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 25/329.

¹³³ Ebû'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî Zemahşerî, *Keşşâf Tefsiri el-Keşşâf an hakâiki gavâmidi't-tenzil ve uyûni'l-ekâvil fi vucûhi't-te'vil*, ed. Murat Sülün, çev. Abdulaziz Hatip vd. (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017), 2/1506.

¹³⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 2/124-125.

olduğunu açıklamıştır.¹³⁵ Bu sebeple lügavî açıdan izahlar için başvurduğu diğer kaynaklarda; Ahfeş (ö. 215/830), Kisâi (ö. 189/805), Ferrâ (ö. 207/822), Sîbeveyh (ö. 180/796), Zeccâc (ö. 311/923), Ebû Bekr el-Enbârî (ö. 328/940), Halîl b. Amr Ahmed (ö. 175/791)tir.¹³⁶

2.4.5. Tarih Kaynakları¹³⁷

1. Ebü'l Fidâ'nın (ö. 732/1331) *Târihu Ebi'l Fidâ'sı*.¹³⁸
2. Mes'ûdî'nin (ö. 345/956) *Mürûcû'z-Zeheb'i*.¹³⁹
3. İbn Kesîr'in (ö. 774/1372) *el-Bidâye'si*.¹⁴⁰

2.4.6. Ansiklopediler¹⁴¹

1. Kitab-ı Mukaddes Ansiklopedisi.¹⁴²
2. Encyclopedia of Britannica.¹⁴³
3. Jewish Encyclopedia.¹⁴⁴

Çalışmanın bu bölümünde Mevdûdî'nin hayatına, ilmî kişiliğine ve eserlerine dair bir analiz sunulmaya çalışıldı. Bu çerçevede, Mevdûdî'nin düşünsel gelişimini şekillendiren tarihsel ve fikrî arka plan ele alınmış, onun ilmî metodolojisinin temel taşları belirlenmeye çalışılmıştır. Özellikle, tefsir külliyyatı içerisinde önemli bir yere sahip olan *Tefhîmü'l-Kur'ân* adlı eserinin genel özellikleri ve bu eserin inşâ edildiği zengin kaynak çeşitliliği incelenmiştir. Tefsirin oluşum sürecinde başvurulan tefsir, hadis, fıkıh, lügat, nahiv, tarih ve çeşitli ansiklopedik kaynaklar detaylandırılarak, eserin farklı ilmî disiplinlerden beslenen yapısı ve ilmî derinliği vurgulanmıştır. Bu bölüm, Mevdûdî'nin ilmî mirasını ve onun Kur'ân tefsirine getirdiği özgün yaklaşımı, geleneksel ile modern arasındaki sentezini ve toplumsal dönüşüme yönelik ilmî gayretlerini ortaya koymaya çalışarak, çalışmamızın sonraki

¹³⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 1/16.

¹³⁶ Koç, *Ebu'l A'lâ el-Mevdûdî ve Tefsirdeki Metodu*, 48-54.

¹³⁷ Özel, *Elmalılı ve Mevdûdî Tefsirlerine Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım*, 23.

¹³⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 4/65.

¹³⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 4/327.

¹⁴⁰ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 4/193.

¹⁴¹ Özel, *Elmalılı ve Mevdûdî Tefsirlerine Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım*, 31.

¹⁴² Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 6/198.

¹⁴³ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 1/503.

¹⁴⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 4/121.

aşamaları için sağlam bir zemin oluşturmuştur. Böylece, *Tefhîmü'l-Kur'ân*'ın yalnızca bir metin şerhî olmanın ötesinde, içinde bulunulan toplumsal ve siyasi bağlamla güçlü bir ilişki oluşturan, canlı ve dinamik bir eser olduğu, sonraki analizler için vazgeçilmez bir başlangıç noktası olarak konumlandırılmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde, ikinci bölümde Mevdûdî'nin ilmî kişiliği ve *Tefhîmü'l-Kur'ân*'ın genel özellikleri ile kaynakları üzerinden oluşturulan teorik ve metodolojik zeminden hareketle, eserin spesifik bir toplumsal olguya yönelik perspektifi incelenmiştir Aile olgusunu ifade eden kavramlar ve erkeğin aile hayatındaki yeri ve Mevdûdî'nin *Tefhîmü'l-Kur'ân*'da aile kurumuna atfettiği merkezî önem ortaya konulmaya çalışılırken, bu kurumla ilişkili temel Kur'ânî kavramlar üzerinde durulmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TEFHİMÜ'L-KUR'ÂN'DA AİLE OLGUSUNU İFADE EDEN KAVRAMLAR VE ERKEĞİN AİLE HAYATINDAKİ YERİ

Çalışmanın bu bölümünde, erkeğin aile yapısındaki konumunun daha net anlaşılabilmesi için öncelikle aile kavramının ne olduğu üzerinde durularak ve aile olgusunu ifade eden temel kavramlardan kısaca bahsedilmiştir. Aile, insanlık tarihî boyunca toplumsal yapının temelini oluşturan, bireylerin biyolojik, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılandığı en köklü kurumdur. Farklı kültür ve medeniyetlerde çeşitlilik gösterse de aile, bireylerin yetişmesi, değerlerin aktarılması ve toplumsal düzenin sürdürülmesi açısından evrensel bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, İslâm düşüncesinde ailenin konumu, Kur'ân ve Sünnet'in belirlediği çerçevede ayrıntılı olarak incelenecek ve erkeğin aile reisliği ve aile içindeki kavvâmlık vasfının Kur'ân-ı Kerim rehberliğinde ve özellikle Mevdûdî'nin *Tefhîmü'l-Kur'ân* tefsirinde nasıl yorumlandığına derinlemesine değinilmiştir. Kur'ân'da ve İslâm fihhında erkeğe atfedilen bu sorumluluk, modern dönemde farklı açılardan tartışmalara yol açmıştır. Mevdûdî, bu kavramı yalnızca bir otorite figürü olarak değil, aynı zamanda ailenin düzenini sağlayan, koruyucu, bakıcı ve rehberlik edici bir vasıf olarak yorumlamaktadır. Onun tefsirinde kavvâmlık, adâlet, merhamet ve sorumluluk bilinciyle bütünleşen bir liderlik anlayışını ifade etmektedir.

Çalışmada, erkeğin eşine, çocuklarına ve yakın akrabalarına karşı üstlendiği sorumluluklar, Kur'ân'daki ilgili âyetlerin yorumlarıyla birlikte ele alınmıştır. Bu sorumluluklar yalnızca maddî geçimi sağlamakla sınırlı kalmayıp, mânevî rehberliği, adâleti, şefkati ve eğitimin sağlanmasını da içermektedir. Mevdûdî'nin bu konudaki yorumları, Kur'ân'ın ahlâkî ve hukuki çerçevesini güncel yaşama taşıma çabasını yansıtmaktadır. Bu çalışma, erkeğin sosyal hayatta kendisine atfedilen veya fiilen üstlendiği tüm bu sorumlulukları akademik bir dille irdeleyerek, konuya dair analitik bir bakış açısı sunmaktadır. Bu analizler hem

Kur'ân'ın evrensel mesajlarını anlaşılınca hem de güncel aile yapısı ve erkeklik rolleri tartışmalarına İslâm düşüncesi açısından katkıda bulunma amacı gütmektedir.

3.1. Kur'ân'da Aile Olgusunu İfade Eden Kavramlar

Kur'ân-ı Kerim, insanlığın sosyal dokusunun temelini oluşturan aile müessesesine büyük bir önem verir ve aileyi sadece biyolojik bir birliktelikten öte, derin mânevî ve toplumsal bağlarla örülü özgün bir yapı olarak tasvir etmektedir. Kur'ân-ı Kerim'de aile ve aile bireylerini anlatmak için kullanılan kelimeler otuz dört sûrede ve yetmiş üç âyette geçmektedir. Bazı âyetlerde birden fazla tekrar edilmesi sebebiyle aile kelimesi Kur'ân-ı Kerim'de toplam yetmiş dokuz yerde geçmektedir.¹⁴⁵ Bu durum, Kur'ân'ın aileye atfettiği merkezîyetin ve ona verdiği değerin açık bir göstergesidir. Kur'ân, aileyi sadece neslin devamını sağlayan bir birim olarak değil, aynı zamanda huzur, sükûnet, sevgi ve merhametin yaşandığı bir yuva olarak ele almaktadır.

Ebü'l-A'lâ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân* tefsirinde ve diğer eserlerinde, Kur'ân'daki aile kavramlarının eşsiz derinliğini ve toplumsal inşadaki vazgeçilmez rolünü kendine has üslubuyla tahlil ederek, Kur'ân âyetlerini sadece lafzî anlamlarıyla değil, onların içerdiği ruhu ve amacı da göz önünde bulundurarak yorumlamıştır. Onun tefsirinde aile, bireylerin birbirine karşı sorumluluklarını yerine getirdiği, toplumsal düzenin temelini oluşturan ve her bireyin fitri ihtiyaçlarını karşılayan bir kurum olarak öne çıkar. Mevdûdî, ailenin sağlam temeller üzerine kurulmasının, sağlıklı bir toplumun inşası için zorunlu olduğunu vurgular.

Bu bölümde, özellikle *Tefhîmü'l-Kur'ân*'da erkeğin aile hayatındaki öneminden bahsedileceğinden, Kur'ân-ı Kerim'de aile ve aile bireyleriyle alakalı âyetleri incelenecek, anlam çerçevesi oluşturulacak ve aile anlamı taşıyan âyetlere örnekler verilecektir. Mevdûdî'nin bu âyetlere getirdiği yorumlar, hem Kur'ân'ın aileye bakış açısını daha iyi anlaşılmasını sağlayacak hem de erkeğin aile içerisindeki sorumluluklarının ve rolünü çağdaş bir perspektifle değerlendirilmesine olanak tanıyacaktır. Bu analizler, Kur'ân'ın aile yapısına dair sunduğu ilkeleri ve Mevdûdî'nin bu ilkeleri günümüz bağlamına taşıma çabasını ortaya koyarken, aynı zamanda erkeğin ailedeki liderlik, koruyuculuk, rızık temini ve eğitim gibi kritik rollerini İslâmî bir çerçevede yorumlamayı hedeflemektedir.

---

¹⁴⁵ Semra Sevinç, *Kur'ân'da Yer Alan Aile İçi İletişim Kapsamındaki Kavramlarının İçerik Analizi* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 51.

3.1.1. Âl

Âl kelimesi “Kişinin bizzat kendisi, ailesi, taraftarları, dost ve arkadaşları” gibi anlamlara gelmekte¹⁴⁶ olup Kur’ân’da yirmi beş yerde iki anlamda kullanılmıştır.¹⁴⁷ Âl kelimesinin aslı “ehl” olup¹⁴⁸ Kur’ân-ı Kerim’de daha çok Peygamberlere izafe olarak: Âl-i İbrâhîm,¹⁴⁹ Âl-i İmrân,¹⁵⁰ Âl-i Yakup,¹⁵¹ Âl-i Mûsâ,¹⁵² Âl-i Hârûn,¹⁵³ Âl-i Lût¹⁵⁴ Peygamber aileleri içinde kan bağı bulunan, onun izinden gidenler ve yakın akraba olanlar:¹⁵⁵ “*Yalnız Lût’un ailesine zarar gelmeyecek, onların hepsini kurtaracağız*”¹⁵⁶ kullanımının yanı sıra Âl-i Firavn, Firavuna bağlı olan insanları,¹⁵⁷ taraftarları: “*Andolsun ki biz de Firavun’a uyanları, ders alsınlar diye kuraklık yılları ve ürün kıtlığı ile cezalandırdık*”¹⁵⁸ anlatmak üzere iki anlamı vardır. Mevdûdî’nin özgün analizine göre “âl”, bir ailenin nesilden nesile aktardığı kültürel, ahlâkî ve dinî mirası temsil eder ve bu mirasın korunması ve sonraki kuşaklara aktarılması hayati bir sorumluluktur.¹⁵⁹

3.1.2. Ehl

Kur’ân-ı Kerim’de Ehl kelimesi, yüz yirmi yedi yerde geçmekte olup, daha çok akrabalığa dayanan bir yakınlığı ifade etmek için kullanılmaktadır.¹⁶⁰ “Aile ve halk manalarına gelen “ehl” kelimesi, aynı zamanda ortak bir din, ırk ve mesleğe sahip olan insanları ifade etmek

¹⁴⁶ Ahmet Özel, “Âl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/ 305.

¹⁴⁷ Muhammed Fuâd Abdülbâki, *el-Mu’cemü’l-müfêhres li-elfâzi’l Kur’âni’l-Kerim* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1984/1404), “Âl”, 98.

¹⁴⁸ Mütercim Âsım Efendi, *Kâmûsü’l-Muhit Tercümesi*, ed. Mustafa Koç - Eyyüp Tanrıverdi (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2014), “Âl”, 5/4337.

¹⁴⁹ *Kur’ân-ı Kerim Meâli*, çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011); İbrâhîm 3/33.

¹⁵⁰ Âl-i İmrân 3/33.

¹⁵¹ Yûsuf 12/6.

¹⁵² el-Bakara 2/248.

¹⁵³ el-Bakara 2/248.

¹⁵⁴ en-Neml 27/56.

¹⁵⁵ el-Bakara 2/248; Âl-i İmrân 3/33; en-Nisâ 4/54; el-A’râf 7/83; Yûsuf 12/6; en- Neml 27/56; Sebe’ 34/13; el-Kamer 54/34.

¹⁵⁶ el-Hicr 15/59.

¹⁵⁷ el-Bakara 2/49, 50; Âl-i İmrân 3/11; el-Â’râf 6/141; el-Enfâl 8/52, 54; İbrâhîm 14/6; el-Mü’min 40/28; el-Kamer 54/41.

¹⁵⁸ el-A’râf 6/130.

¹⁵⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü’l-Kur’ân*, 1/256.

¹⁶⁰ Abdülbâki, “Ehl”, 95-97.

için kullanılmaktadır.”¹⁶¹ “Ehl kelimesinin aile¹⁶² anlamında örnek göstermek gerekirse: “İşte o anda onlar ne bir vasiyette bulunabilecekler ne de ailelerine dönebilecekler.”¹⁶³ Halk anlamında kullanımına örnek vermek gerekirse: “Senden önce de şehir halkı içinden seçip kendilerine vahyettiğimiz kişilerden başkasını peygamber göndermedik...”¹⁶⁴ Mevdûdî'nin bakış açısıyla “ehl”, yalnızca kan bağıının tesisiyle değil, aynı zamanda müşterek bir evi paylaşmanın, benzer inançları benimsemenin veya bir şahsa karşı hissedilen derin muhabbet ve bağlılığın neticesinde oluşan birliği ifade etmektedir.¹⁶⁵ Bu nedenle, Kur'ân'da bazı âyetlerde peygamberlerin hayat arkadaşları ve evlatları için kullanılırken,¹⁶⁶ kimi âyetlerde ise bir zümrenin veya aynı ideolojiyi paylaşanların “ehl” olarak nitelendirildiği görülür.¹⁶⁷

Mevdûdî'ye göre bu kapsamlı kullanım, aile bağlarının sadece genetik mirasla sınırlı kalmayıp, düşünsel ve sosyal müştereklerle de pekiştiğinin çarpıcı bir göstergesidir.¹⁶⁸ Kur'ân'da yer alan ve yaygın olarak kullanılmaya devam eden Âl ve Ehl kavramlarından başka eş anlamına gelen ve Kur'ân'da altmış sekiz yerde¹⁶⁹ geçen Zevc,¹⁷⁰ Kur'ân'da üç yerde¹⁷¹ geçmekte olan Nesep, iki âyette yer alan Sülâletün,¹⁷² Kur'ân-ı Kerim'de otuz beş yerde geçen Umm,¹⁷³ Kur'ân'da dördüncü sûrenin üçünde emzirme dönemi¹⁷⁴ olarak geçen Fâsilatün,¹⁷⁵ Kur'ân'da üç âyette geçen¹⁷⁶ aile, akraba¹⁷⁷ anlamlarına gelen Aşîratün kelimeleri Kur'ân-ı Kerim'de aile ve aile bireylerinin anlatmak için kullanılmaktadır.

¹⁶¹ Mansur Teyfurov, “Kur'ân-ı Kerim'de Aile Yapısı”, *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (2014), 183-200.

¹⁶² el-Bakara 2/197; Âl-i İmrân 3/121; en-Nisâ 4/25, 35, 92; el-Mâide 5/89; Hûd 11/40, 45, 46, 81; Yûsuf 12/65, 93; el-Hicr 15/65; Meryem 19/16, 55; el-Enbiyâ 21/76, 84; en-Neml, 27/7, 49, 57; el-Kasas 28/12, 15, 29; el-Ahzâb 33/33; el-Mutaffifîn 83/31.

¹⁶³ Yâsîn 36/50.

¹⁶⁴ Yûsuf 12/109.

¹⁶⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 1/78.

¹⁶⁶ Âl-i İmrân 3/33; Tâhâ 20/132.

¹⁶⁷ el-Arâf 7/75.

¹⁶⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 2/215.

¹⁶⁹ Abdülbâkî, “Zevc”, 333-334.

¹⁷⁰ er-Rûm 30/21.

¹⁷¹ el-Furkân, 25/54; es-Sâffât, 37/158; el-Mü'minûn, 23/101.

¹⁷² Abdülbâkî, “Sülâletün”, 355.

¹⁷³ Abdülbâkî, “Umm”, 79; el-Mâide, 5/17, 75; en-Nûr 24/61; el-Ahkâf 46/15; Abese 80/35; el-En'âm 6/92; er-Râd 13/39; el-Kasas 28/59; el-Kâria 101/9.

¹⁷⁴ el-Bakara 2/233; el-Ahkâf 7/15; Lokmân 31/14.

¹⁷⁵ Abdülbâkî, “Fâsilatün”, 521.

¹⁷⁶ eş-Şuarâ 26/214; et-Tevbe 9/24; el-Mücâdele 58/22.

¹⁷⁷ Abdülbâkî, “Aşîratün”, 462.

3.1.3. Zevc ve Zevce

Kur'ân-ı Kerîm, beşerî ilişkilerin temeli olan aile kurumuna ve bu kurumun yapı taşları olan kadın ve erkeğe büyük önem atfetmektedir. Bu bağlamda, “eş” kavramını ifade etmek üzere Arapçada hem “zevc” (çoğulu: ezvâc) hem de “zevce” kelimeleri kullanılmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'de karı ve koca için zevc: “Biz: Ey Âdem! Sen ve eşin (Havva) beraberce cennete yerleşin; orada kolaylıkla istediğiniz zaman her yerde cennet nimetlerinden yiyin; sadece şu ağaca yaklaşmayın...”¹⁷⁸ “Eğer bir eşi bırakıp da yerine başka bir eş almak isterseniz, onlardan birine yüklerle mehir vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın...”¹⁷⁹ İkisini de ifade etmek için zevceyn: “Rahime atıldığı zaman nutfeden (embriyo) erkeğiyle dişisiyle iki cinsi yaratan da O'dur.”¹⁸⁰ “Ondan iki eşi, erkek ve dişiyi yaratmıştır.”¹⁸¹ Çoğul sîgasıyla ezvâc: “...Ayrıca orada kendileri için tertemiz eşler de vardır ve orada onlar sonsuza kadar kalıcıdır.”¹⁸² Aile kurumunun temelini teşkil eden eşler arasındaki ilişki, Kur'ân'da “zevc” (erkek eş/çift) ve “zevce” (kadın eş) kavramlarıyla özgün bir şekilde ifade edilir.¹⁸³ Mevdûdî'nin yorumuna göre, Kur'ân'ın eşleri birbirleri için birer “elbise” (libâs) olarak tasvir etmesi,¹⁸⁴ bu ilişkinin ne denli yakın, koruyucu ve karşılıklı destekleyici olduğunu eşsiz bir metaforla anlatmaktadır.¹⁸⁵ Mevdûdî, “zevce” ve “zevc” kavramlarının, kadın ve erkeğin tabiatları farklı olsa da birbirini bütünleyen ve aralarında fitrî bir ahenk olması gereken iki ayrı cevher olduğunu vurgulamaktadır.¹⁸⁶

3.1.4. Evlât

Kur'ân'da ailenin geleceğini temsil eden çocuklar, “evlât” kavramıyla ifade edilmektedir. Arapça'da “çocuk” anlamına gelen veled kelimesinin çoğulu olan evlât, cinsiyet ayrımı yapılmaksızın “çocuklar” karşılığında kullanılmaktadır. Bu kullanım, kız veya erkek ayrımı yapmadan tüm çocukların Allah katında eşit değerde olduğunu ve ailenin ortak birikimi

¹⁷⁸ el-Bakara 2/35.

¹⁷⁹ en-Nisâ 4/1.

¹⁸⁰ en-Necm 53/45.

¹⁸¹ el-Kıyâme 75/39.

¹⁸² el-Bakara 2/25.

¹⁸³ Mehmet Boynukalın, “Zevce”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/306.

¹⁸⁴ el-Bakara 2/187.

¹⁸⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 1/203.

¹⁸⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 1/204.

olduğunu göstermektedir. Kur’ân-ı Kerim’de veled ve evlât kelimeleri altmışa yakın âyette yer almaktadır. Bu geniş kullanım, Kur’ân’ın çocuk kavramına verdiği önemi ve onların aile içindeki merkezi değerini gösterir.¹⁸⁷ Mevdûdî’nin bakış açısıyla Kur’ân’ın çocukların eğitimi, terbiyesi ve ebeveynlerin onlara karşı olan sorumluluklarına yaptığı vurgu¹⁸⁸ çocukların sadece biyolojik bir devamlılık değil, aynı zamanda ahlâkî ve manevî birer emanet olduğunu eşsiz bir şekilde ortaya koymaktadır. Ona göre, çocukların nitelikli bir şekilde yetiştirilmesi, onların fitratlarına uygun bir kişilik geliştirmeleri, dinî ve ahlâkî değerleri benimsemeleri hem ailenin huzuru ve sağlamlığı hem de toplumun ilerlemesi, istikrarı ve geleceği için vazgeçilmez bir unsurdur. Bu bağlamda Mevdûdî, çocukların sadece maddî ihtiyaçlarının karşılanmasının yeterli olmadığını, onların ruhi ve zihinsel gelişimlerine de aynı ölçüde özen gösterilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ona göre, ebeveynler, çocuklarına helal rızık temin etmenin yanı sıra, onlara İslâmî terbiye vermekle ve doğru yolu göstermekle yükümlüdürler. Mevdûdî’ye göre, çocukların nitelikli bir şekilde yetiştirilmesi hem ailenin huzuru hem de toplumun ilerlemesi için vazgeçilmez bir unsurdur.¹⁸⁹

3.1.5. Akraba

Arapça dilinde “yakın” anlamına gelen karîb kelimesi, temel sözlük anlamının ötesinde, özellikle “biriyle aynı soydan olan kimse” anlamını da taşımaktadır. Bu kelimenin çoğul formu olan akribâ’ ise, Türkçeye akraba şeklinde geçmiş ve orijinal manasından daha geniş bir semantik alana yayılmıştır. Türkçe kullanımda “akraba”, sadece kan bağı olanları değil, aynı zamanda evlilik yoluyla oluşan hısımlığı da kapsayan geniş bir ailevi ve toplumsal yakınlık ağını ifade etmektedir. Bu durum, kelimenin dilsel kökeni ile kültürel adaptasyon sürecindeki anlam genişlemesini açıkça gözler önüne sermektedir.¹⁹⁰ Kur’ân-ı Kerim’de akrabayı ifade etmek üzere daha çok Zü’l-kurbâ: “*Bir zamanlar biz İsrâiloğulları’ndan, “Yalnız Allah’a kulluk edeceksiniz; ana babaya, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz. İnsanlara güzel söz söyleyin, namazı kılın, zekâtı verin”* diyerek söz

¹⁸⁷ Hamza Aktan, “Evlât”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/526-527.

¹⁸⁸ Lokmân 31/33; el-İsrâ 17/31.

¹⁸⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur’ân*, 3/188.

¹⁹⁰ Vecdi Akyüz, “Akraba”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/285.

*almıştık...*¹⁹¹ Üli'l-kurbâ: “(Vâris olmayan) yakınlar, yetimler ve yoksullar miras taksiminde hazır bulunurlarsa bundan, onları da rızıklandırın ve onlara güzel söz söyleyin.”¹⁹² ve el-akrabûn: “Anne babanın ve yakınların bıraktıklarından erkeklere pay vardır; yine anne babanın ve akrabasının bıraktıklarından kadınlara da pay vardır; azından çoğundan, belli pay.”¹⁹³ gibi tabirler zikredilmektedir. Mevdûdî'nin yorumuna göre, Kur'ân'ın akrabalık bağlarının muhafazasına verdiği önemi ve miras paylaşımı, karşılıklı yardımlaşma gibi konulardaki detaylı düzenlemeleri,¹⁹⁴ İslâm toplumunda eşsiz bir sosyal dayanışma ağının örülmesinin temelini oluşturmaktadır.¹⁹⁵ Mevdûdî'ye göre, akrabalık ilişkilerinin zayıflaması, toplumsal çözülmeye ve adâletsizliklerin yaygınlaşmasına zemin hazırlamaktadır.¹⁹⁶

İslâm hukuku, akrabalık ilişkilerini doğal olarak kan bağı (nesep) esasına dayandırmakla birlikte, evlilik (sıhriyet) ve emzirme (radâ') yoluyla oluşan hısımlık bağlarına da münhasıran önem atfetmiştir. Şerî ve hukukî düzenlemelerde, bazı durumlarda kişiye olan yakınlık derecesi ve doğuracağı sonuçlar farklılık arz etmekle birlikte, kadın ve erkek akrabalar arasında mutlak bir fark gözetilmemiştir. Bu yaklaşım, İslâm'ın akrabalık bağlarının tesisinde kapsamlı bir perspektif benimsediğini ve cinsiyet temelli ayrımcılıktan kaçınarak, hısımlığın getirdiği hak ve yükümlülüklerde temel bir eşitlik ilkesini esas aldığını göstermektedir.¹⁹⁷ “Rahim” kelimesinin hem Allah'ın sonsuz merhametini ifade eden bir sıfat hem de akrabalık bağlarının kaynağı olan ana rahmi anlamına geldiğini belirten Mevdûdî, bu kavramın akrabalık ilişkilerinin ne denli derin ve fitrî olduğunu eşsiz bir şekilde vurgulamaktadır.¹⁹⁸ Mevdûdî, bu kavramsal temelin üzerine inşâ ederek, “sıla-i rahim” ilkesinin İslâm ahlâkındaki merkezîliğine dikkat çekmektedir. “Sıla-i rahim”, basit bir sosyal etkileşimden ziyade, akrabalık bağlarının canlı tutulması, karşılıklı ziyaretleşme, yardımlaşma, gözetme ve dayanışma gibi çeşitli boyutları kapsayan kapsamlı bir ahlâkî buyruktur. Mevdûdî, bu ilkenin sadece bireysel bir vecibe olmadığını, aksine akrabalar arasındaki sevgi, saygı, şefkat ve dayanışma duygularını pekiştiren, toplumsal uyumu ve

---

¹⁹¹ el-Bakara 2/83.

¹⁹² en-Nisâ 4/8.

¹⁹³ en-Nisâ 4/7.

¹⁹⁴ en-Nisâ 4/11-12.

¹⁹⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 2/58.

¹⁹⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 2/59.

¹⁹⁷ Akyüz, “Akraba”, 2/287.

¹⁹⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 4/132.

huzuru güçlendiren, bireysel mânevî huzuru ve psikolojik sağlığı artıran temel bir prensip olduğunu ifade etmektedir.¹⁹⁹

3.1.6. Beyt

“Beyt” (ev)²⁰⁰ kavramının sadece fiziksel bir barınak olmanın ötesinde, aile bireylerinin sükûnet bulduğu, ahlâkî ve mânevî değerlerini öğrendiği ve birbirleriyle sıcak ilişkiler kurduğu eşsiz bir yuva olduğunu ifade eden Mevdûdî, evin İslâmî toplumda ahlâkî eğitimin ilk ve en önemli merkezi olduğunu vurgular.²⁰¹

Kur’ân-ı Kerim’de geçen “ehl”, “zevc/zevce”, “âl”, “evlât”, “akraba”, “rahim”, ve “beyt” gibi aileye dair özgün kavramlar, bu müessesenin sadece biyolojik bir birliktelikten çok daha derin anlamlar taşıdığını eşsiz bir şekilde ortaya koymaktadır. Mevdûdî’nin bu kavramlara dair özgün yorumları, İslâm’ın aile kurumuna verdiği benzersiz değeri ve bu kurumun birey ve toplum üzerindeki hayati etkilerini anlamamız için eşsiz bir rehber niteliğindedir.

3.2. Erkeğin Aile Hayatındaki Yeri

İslâm düşüncesinde ve Kur’ânî perspektifte aile, sadece biyolojik bir birlik olmanın ötesinde, toplumsal yapının temelini oluşturan ve bireyin mânevî gelişiminde kilit rol oynayan kutsal bir kurumdur. Bu kurumun işleyişinde, erkek figürüne atfedilen roller ve sorumluluklar, Kur’ân-ı Kerim’in çeşitli âyetlerinde kendine yer bulmaktadır. Erkeğin aile hayatındaki konumu, cinsiyetler arası eşitlik, tamamlayıcılık ve işlevsel farklılıklar bağlamında değerlendirilmektedir.

Kur’ân-ı Kerim ışığında erkeğin aile hayatındaki yeri, “kavvâm” vasfıyla ifade edilen sorumluluk, koruyuculuk ve liderlik üzerine kuruludur. Ancak bu liderlik, mutlak bir tahakkümden ziyade, nafaka temini, aileye huzur sağlama, adâletli davranma ve çocukların eğitimi gibi somut yükümlülüklerle tanımlanmıştır. Erkeğin rolü, eşyle karşılıklı sevgi, merhamet ve tamamlayıcılık içinde, ailenin genel refahı ve mânevî gelişimi için çaba

¹⁹⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 4/313.

²⁰⁰ İrfan Gündüz, “Beyt”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/86.

²⁰¹ en-Nûr 24/27; Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 3/335.

göstermektedir. Bu yaklaşım, İslâm'ın aile kurumuna yüklediği kutsal değeri ve bu kurumun toplumsal istikrar ve bireysel mutluluğu için taşıdığı hayati önemi vurgulamaktadır.

3.2.1. Aile Hayatında Erkek

Aile, insan neslinin devamlılığı ve toplumsal düzenin sağlanması için önemlidir. İslâm dininde bu müesseseye fevkalâde bir önem atfetmiş ve onun sağlam temeller üzerine inşâ edilmesi için bir takım kural ve prensipler belirlemiştir. Bu prensiplerde erkeğin aile içindeki yeri ve mesuliyetleri merkezî bir öneme sahip olup, insanoğlunun varoluşundan bu yana temel toplumsal yapı taşı olma özelliğini korumaktadır. Bireylerin ilk sosyalleşme alanı olarak aile, değerlerin nesilden nesile aktarılmasında, psikolojik ve sosyal ihtiyaçların karşılanmasında hayati bir işleve sahiptir.²⁰² Bu bağlamda, Kur'ân-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in sünneti, aile içindeki bireylerin rollerini ve sorumluluklarını detaylı bir şekilde beyân etmektedir.²⁰³

Kur'ân-ı Kerim, aile bünyesinde erkeğe özgü birtakım sorumluluklar yüklemektedir. Nisâ Sûresi'nin 34. âyetinde kavvâm olma durumunu erkeklerin aile reisliği ve sorumluluğu şu âyetle sarih bir biçimde ifade edilmektedir: *“Erkekler kadınlar üzerinde yönetici ve koruyucudurlar. Bunun sebebi, Allah'ın insanların bir kısmını diğerlerinden üstün yaratması ve bir de erkeklerin, kendi mallarından mehir ve evin geçimi gibi harcama yükümlülüklerinin olmasıdır.”*²⁰⁴

Mevdûdî, Nisâ Sûresi'nde geçen “kavvâm” kelimesini, erkeğin kadına karşı sorumluluğunu ifade eden bir terim olarak ele almaktadır. Bu kelime, erkeğin kadını koruma, gözetme ve ona bakma sorumluluğunu ifade eder.²⁰⁵ Mevdûdî, erkeğin bu rolünü, sadece biyolojik değil, aynı zamanda mânevî ve sosyal bir sorumluluk olarak değerlendirir ve erkeğin “hanenin reisi” vasfını, huzur ve düzenin sağlanmasıyla ilişkilendirmektedir. Elmalılı Hamdi Yazır ise tefsirinde, kadınların erkeklere olan ihtiyacı erkeklerin kadınlara olan ihtiyacından fazla olduğunu belirtir. Çünkü erkek fitrat gereği daha kuvvetlidir görüşüyle erkeğin mutlak otoritesini ve kadın üzerindeki velâyetine daha fazla vurgulamaktadır.²⁰⁶ Mevdûdî aile içi

²⁰² Mehmet Akif Aydın, “Aile”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/199.

²⁰³ Teyfurov, “Kur'ân-ı Kerim'de Aile Yapısı”, 185-186.

²⁰⁴ en-Nisâ 4/34.

²⁰⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 1/357.

²⁰⁶ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dinî Kur'ân Dili*, haz. Asım Cüneyt Köksal - Murat Kaya (İstanbul: Bilnet Yayınları, 2011), 2/330.

ilişkilerde erkeğin sorumluluğunu vurgularken, kadının da haklarını ve saygınlığını koruyan bir denge kurmaya çalışmıştır. Bu bazı klasik müfessirlerin erkeğe atfettiği mutlakiyetçi yetkiyi dengeleyici bir yaklaşımdır.

Mevdûdî, bu âyetin tefsirinde geçen “kavvâm” kavramının salt bir tahakküm ve otorite anlamına indirgenemeyeceğini, bilakis ailenin her türlü ihtiyacının temini, onların himayesi ve işlerinin düzenlenmesi gibi geniş bir sorumluluğu içerdiğini vurgulamaktadır.²⁰⁷ Erkeğin bu vasfı, Allah’ın yaratılıştan gelen bazı farklılıkları ve erkeğin malıyla infakta bulunma yükümlülüğü gibi gerekçelere dayandırılmaktadır. Mevdûdî’yi göre bu farklılıklar, fitrî özellikler ve üstlenilen vazifeler bağlamında değerlendirilmeli olup, cinsiyetler arasında mutlak bir üstünlük hiyerarşisi anlamına gelmemektedir.²⁰⁸

Kur’ân-ı Kerim’de erkeğin aile içindeki mevcudiyeti ve işlevi, fitrî bazı kabiliyetler ve kendisine tevdi edilen sorumluluklar çerçevesinde devam etmektedir. Mevdûdî, erkeğin yaratılış itibarıyla aile reisliği, geçimini sağlama ve aileyi himaye etme gibi hususlarda fitraten daha donanımlı kılındığını ifade eder.²⁰⁹ Erken dönem müfessirleri de “kavvâmûn” âyetini yorumlarken, erkeğin bu doğal üstünlüğüne ve sorumluluğuna vurgu yapmışlardır. Taberî (ö. 310/923) tefsirinde, bu âyetin erkeğin kadına karşı yönetici ve onun işlerini düzenleyici olduğunu ifade ettiğini belirtir.²¹⁰ Zemahşerî (ö. 538/1144) ise erkeğin ailesinin ihtiyaçlarını karşılama ve onları koruma görevini üstlendiğini vurgular.²¹¹ Bu durum, erkeğin aile hayatında sadece biyolojik bir varlık olmanın ötesinde, aktif, yönlendirici ve koruyucu bir role sahip olduğunu göstermektedir. Kur’ân’da geçen, “*Erkekler, kadınlar üzerinde otorite sahibi ve onların işlerini çekip çevirenlerdir.*” âyeti, bu sorumluluk ve yetki dengesini açık bir şekilde beyan etmektedir.

Netice itibarıyla klasik müfessirler, genellikle “kavvâmûn” kavramını erkeğin kadına üstünlüğü, velâyet ve kadını terbiye etme hakkı olarak yorumlamışlardır. Bazıları bunu akıl din ve nafaka gibi sebeplerle gerekçelendirmektedir. Mevdûdî ise klasik yorumların katı hiyerarşik tonunu biraz daha yumuşatarak kavramı sorumluluk yüklü liderlik şeklinde yeniden çerçevelediği görülmektedir.

²⁰⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 1/356.

²⁰⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 1/357.

²⁰⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 1/378.

²¹⁰ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân fî Tefsiri'l-Kur'ân*, çev. Hasan Karakaya - Kerim Aytekin (İstanbul: Hisar Yayınları, 1996), 2/515-516.

²¹¹ Zemahşerî, *Keşşâf*, 2/120-121.

3.2.2. Erkeğin Ailede Yönetici Olması

Aile, toplumunun temel taşıdır ve bu yapıda bireylerin rolleri, tarih boyunca hem dinî metinler hem de kültürel normlar tarafından şekillendirilmiştir. İslâm geleneğinde erkeğin ailedeki rolü, özellikle “kavvâm” kavramı üzerinden sıkça tartışılan bir konudur. “Kavvâmûn” kavramı, erkeğin ailedeki liderlik ve yöneticilik vazifesini ifade eden temel bir Kur’ân-î terimdir. Mevdûdî, bu yönetimin keyfî bir tahakküm ve baskı aracı olmadığını, bilakis adâlet, şefkat, anlayış ve sorumluluk bilinciyle icrâ edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.²¹² Klasik tefsirlerin çoğu, bu âyeti, erkeğin kadına karşı üstünlüğü, maddî ve mânevî sorumluluğu ile yöneticilik vasfını vurgulayan bir şekilde yorumlamıştır. Bu yorumlar, genellikle erkeğin aile içinde mutlak bir otoriteye sahip olduğu ve kadının ona itaat etmesi gerektiği fikrini desteklemiştir. Tefsir ilmînin önde gelenlerinden Taberî, eserinde bu âyeti, erkeğin malı ile kadına bakması ve onun işlerini düzenlemesi sebebiyle üstünlüğü olarak yorumlamıştır.²¹³

Fahreddin er-Râzî, erkeğin rızık temini ve kadının ihtiyaçlarını karşılama yükümlülüğü nedeniyle kavvâmiyetini vurgulamışlardır.²¹⁴ Bu durum çoğu zaman ataerkil toplum yapılarının etkisi altında şekillenmiş ve bazı durumlarda kadının hak ve özgürlüklerinin kısıtlanmasına gerekçe olarak kullanılmıştır. Râzî, bu âyetin erkeğin ailesine karşı şefkatli olması ve onların iyiliğini istemesi gerektiğini ifade eder.²¹⁵ Kurtubî (ö. 671/1273) ise erkeğin ailesinin geçimini sağlamakla yükümlü olduğunu ve bu nedenle onlara karşı iyi davranması gerektiğini belirtir.²¹⁶ Erkeğin bu rolü, aile düzenini tesis etmek, müşterek meselelerde karar almak, anlaşmazlıkları çözmek ve ailenin genel refahını temin etmek gibi hayati işlevleri kapsamaktadır. Ancak Mevdûdî, bu yönetimin kadının meşru haklarını ihlal etmemesi, onun fikirlerine değer verilmesi ve ailevi konularda istişare mekanizmalarının işletilmesi gerektiğini de önemle belirtir.²¹⁷

Mevdûdî, “kavvâm” kavramını, erkeğin mutlak bir tahakkümü olarak değil, sorumluluk, himaye, adâlet ve meşveret prensipleriyle sınırlı bir liderlik vasfı olarak ele alır. Bu

²¹² Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 1/380-381.

²¹³ Taberî, *Câmi'u'l-beyân fi Tefsiri'l-Kur'ân*, 2/515-520.

²¹⁴ Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî, *Mefâtihu'l-Gayb*, çev. Suat Yıldırım vd. (Ankara: Huzur yayınları, 1993), 8/17-18.

²¹⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 8/17.

²¹⁶ Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, çev. M. Yaşar Eryarsoy (İstanbul: Buruc Yayınları, 1998), 5/169-171.

²¹⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 1/357-358.

yaklaşım, hem Kur'ân'ın genel ruhuna uygunluk gösterir hem de modern dönemde kadının rolüne ilişkin tartışmalara daha kapsayıcı ve dengeli bir bakış açısı sunar. Mevdûdî'nin tefsiri, aile kurumunun sağlam temeller üzerinde yükselmesi için erkeğin liderlik vasfını, kadınların hak ve özgürlüklerini göz ardı etmeden, dengeli ve işlevsel bir biçimde yorumlamak günümüz aile yapılarında daha âdil ve karşılıklı saygıya dayalı ilişkilerin kurulması için de yol gösterici olabilir. Zira Kur'ân'ın birçok âyeti, mü'minlerin işlerini aralarında danışarak yapmalarını emretmektedir.²¹⁸

3.2.3. Baba, Evlât ve Kardeş Olarak Erkek

Erkek, aile yapısı içerisinde farklı statülerde bulunur ve her bir statünün kendine has sorumlulukları vardır. Bir eş, bir de baba olarak iki önemli statüye sahip olan erkek, aynı zamanda evin geçimini ve aile fertlerinin maddî ve mânevî isteklerini de yerine getirebilmelidir.²¹⁹ Baba ailede önemli bir otorite ve evin geçiminden sorumlu tutulan kişidir. İslâm kültüründe babanın çocuklara karşı yükümlülükleri, sadece maddî ihtiyaçları karşılamakla sınırlı değildir, aksine, mânevî sorumlulukları çok daha belirgin bir yer tutmaktadır. Bu görevler arasında çocuğu her türlü tehlikeden koruyup gözetmek, kendi olanakları dahilinde eğitim ve öğretim imkânı sunmak, dinî terbiyesinin doğru bir şekilde verilmesini temin etmek önceliklidir. Ayrıca, çocuğun hem dışarıdan gelebilecek olumsuz etkilere karşı korunması hem de çocuğun kendisinin başkalarına verebileceği zararların önüne geçilmesi için gerekli tedbirleri almak babanın sorumluluğundadır.²²⁰ Baba olarak ayrıca eşine karşı sevgi, saygı ve anlayış göstermek, çocuklarını İslâmî prensiplere uygun olarak yetiştirmek, onların maddî, mânevî ve fikrî gelişimlerini desteklemek en temel vazifelerindedir.²²¹ İnsanın maddî ve mânevî gelişmesi için en değerli katkı, Allah'ın nimetlerinden sonra ana babanın fedakârlıklarıdır. Çünkü ana baba, çocuğun hem varlık sahnesine çıkmasının sebebidirler hem de yetiştirilip terbiye edilmesini sağlayan kişilerdir.²²²

²¹⁸ eş-Şûrâ 42/38.

²¹⁹ Mevdûdî, *İslâm'da Aile Hukuku*, 44-45.

²²⁰ Vecdi Akyüz, "Ana Baba", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/102.

²²¹ et-Tahrîm 66/6.

²²² Mustafa Çağrı, "Ebeveyn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/104.

Evlât olarak, anne ve babasına karşı derin bir saygı duymak, onlara itaat etmek, ihtiyaçlarını karşılamak ve yaşlılıklarında onlara kol kanat germekle mükelleftir.²²³ Erkeğin evlât olarak en önemli görevi, anne babasına karşı saygı, itaat ve ihsan göstermesidir. *“Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi ve anne babanıza iyi davranmanızı emretti. Onlardan biri veya ikisi senin yanında yaşlanırsa onlara öf bile deme! Onları azarlama! İkisine de gönül alıcı güzel sözler söyle.”*²²⁴ Kur’ân-ı Kerim, anne babaya iyilik yapmayı Allah’a kulluktan hemen sonra zikrederek bu konunun ehemmiyetini vurgulamaktadır. Erken dönem tefsirlerinde de ebeveyn hakkına büyük önem verilmiştir. Mevdûdî, bu temel prensiplere ek olarak, evladın anne babasına karşı yükümlülüğünü toplumsal bir erdem ve İslâmî ahlâkın bir göstergesi olarak yorumlamaktadır. Anne babaya gösterilen hürmet ve merhametin, aynı zamanda kişinin kendi nesline örnek teşkil edeceğini ve bu ahlâkî zincirin toplumda devamlılığını sağlayacağını belirtmektedir. Mevdûdî, bu sorumluluğu yerine getirmenin bireyin karakterini nasıl inşâ ettiğini ve onu daha büyük toplumsal görevlere nasıl hazırladığını vurgular.²²⁵

Taberî, İsrâ Sûresi’ndeki ilgili âyetleri tefsir ederken, anne ve babaya “öf” bile dememenin emredildiğini²²⁶ ve onlara karşı saygılı bir dil kullanmanın gerekliliğini vurgular.²²⁷ Baba olarak ise eşine karşı sevgi, saygı ve anlayış göstermek, çocuklarını İslâmî prensiplere uygun olarak yetiştirmek, onların maddî, mânevî ve fikrî gelişimlerini desteklemek en temel vazifelerindedir.²²⁸ Zemahşerî, babanın çocuklarına karşı şefkatli ve merhametli ve koruyucu olması gerektiğini belirtir.²²⁹ Kardeş olarak ise diğer aile fertleriyle güçlü bir dayanışma içinde olmak, zor zamanlarında onlara destek vermek, aralarındaki sevgi ve muhabbet bağlarını güçlendirmek ahlâkî bir gerekliliktir.²³⁰ Âyette *“Mü’minler ancak kardeşirler, öyleyse iki kardeşinizin arasını düzeltin, Allah’a itaatsizlikten sakının ki rahmetine mazhar olasınız.”*²³¹ Mevdûdî, kardeşlik kavramını sadece kan bağından öte, İslâmî toplumun birliğini ve dayanışmasını sağlayan temel bir unsur olarak görmektedir. Kardeşler arasındaki uyumun, ümmetin genel birliğine nasıl yansıdığını ve toplumsal

²²³ el-İsrâ 17/23-24.

²²⁴ el-İsrâ 17/23.

²²⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 3/102-104.

²²⁶ el-İsrâ 17/23.

²²⁷ Taberî, *Câmi'u'l-beyân fî Tefsiri'l-Kur'ân*, 5/272-273.

²²⁸ et-Tahrîm 66/6.

²²⁹ Zemahşerî, *Keşşâf*, 6/801-802.

²³⁰ Mevdûdî, *İslâm Nizamı*, çev. Ali Genceli, 292-294.

²³¹ el-Hucurât 49/10.

çatışmaların önlenmesinde nasıl bir rol oynadığını analiz ederek bireysel kardeşlik ilişkilerindeki aksaklıklar, daha büyük toplumsal parçalanmalara zemin hazırlayabilir. Bu nedenle, Mevdûdî, kardeşlik hukukunu gözetmeyi, İslâmî bir düzenin inşâsı için zorunlu bir adım olarak konumlandırmaktadır.²³²

3.2.4. Mirasta Erkek

“İrs”(virâse) kökünden türeyen miras kelimesi, sözlükte “kök” veya “temel” gibi başlangıç durumlarını, aynı zamanda birinden devralınan eski bir durumu veya ortak alanı ifade etmektedir. Genellikle “irs” ile eşanlamli kullanılan miras, bir nesnenin ya da kavramın bir kişiden veya topluluktan diğerine geçişini, yani başkalarından kalan veya miras olarak alınan her türlü varlığı tanımlamak için kullanılır.²³³ Miras hukuku, İslâm hukukunun önemli bir parçasını oluşturur ve Kur’ân-ı Kerim’de detaylıca ele alınan konulardan biridir. Özellikle erkeğin mirastaki payı, Nisâ Sûresi’nin 11. Âyetinde geçen “*Allah, size, çocuklarınızın (in alacağı miras) hakkında, erkeğe iki dişinin payı kadarını emreder.*”²³⁴ ifadesi üzerinden geniş bir tartışma konusu olmuştur. Kanunî mirasçılarının ve paylarının belirlenmesi konusunda ise İslâm miras hukuku kendine özgü bir anlayışa sahiptir.²³⁵ İslâm miras hukuku, erkeğe kadına kıyasla genellikle daha fazla miras payı ayırmaktadır.²³⁶ Bu durum, bazı çevrelerce eleştirilse de İslâm’ın erkeğe yüklediği ekonomik sorumluluklarla yakından ilişkilidir.

Mevdûdî, erkeğin ailesinin geçimini temin etme, eşine ve çocuklarına nafaka ödeme, akrabalarına destek olma gibi malî yükümlülükleri göz önüne alındığında, miras payındaki bu farklılığın aslında sosyal adâleti ve ekonomik dengeyi sağlama amacına yönelik olduğunu savunur.²³⁷ Râzî, miras âyetlerini tefsir ederken, bu payların Allah tarafından belirlendiğini ve bu taksimde derin hikmetler olduğunu ifade etmektedir.²³⁸ Râzî de benzer şekilde, erkeğin ailede harcama yapan kişi olması ve kadının kendi malını harcama zorunluluğu bulunmaması gibi gerekçelerle bu hükmün hikmetini açıklamıştır.²³⁹ Kurtubî ise erkeğin

²³² Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 5/441-442.

²³³ Hamza Aktan, “Miras”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 30/143.

²³⁴ en-Nisâ 4/11.

²³⁵ Aktan, “Miras”, 30/144.

²³⁶ en-Nisâ 4/11.

²³⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 1/335-336.

²³⁸ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 7/402.

²³⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 7/402.

ekonomik sorumluluklarının fazlalığına dikkat çekerek, miras payındaki bu farklılığın âdil bir dağılımın sonucu olduğunu belirtir.²⁴⁰ Âyetteki “*Erkeğe, kadının iki payı kadar vardır.*”²⁴¹ hükmü, genellikle erkeğin kadına oranla üstünlüğünün bir göstergesi olarak yorumlanmıştır. Bu yorum, erkeğin ailedeki maddî sorumlulukları ve geçim yükümlülükleri ile ilişkilendirilmiştir. Taberî gibi müfessirler, bu âyeti, erkeğin evlenme masrafları, eşinin geçimini sağlama ve diğer ailevi yükümlülükleri nedeniyle kadından daha fazla pay almasının âdil olduğunu belirtmişlerdir.²⁴² Klasik tefsirler, bu hükmü genellikle kesin ve tartışmasız bir ilke olarak sunmuş, bunun kadının miras hakkını kısıtladığı yönündeki eleştirilere karşı erkeğin sorumluluklarını ön plana çıkararak savunmuştur. Kur’ân-ı Kerim’de miras payları detaylı bir şekilde belirtilmiş olup,²⁴³ bu hükümlerin hikmetini anlamak, İslâm’ın adâlet anlayışını doğru bir şekilde kavramak için çok önemlidir.

Mevdûdî’nin *Tefhîmü’l-Kur’ân*’ında mirasta erkeğin payına ilişkin yorumu, klasik tefsirlerin tartışmasız bir ilke olarak erkeğin hakkı gördüğü bu yorumlardan farklı özelliklere sahiptir. Mevdûdî, “*Erkeğe, kadının iki payı kadar vardır.*”²⁴⁴ hükmünü, erkeğin mutlak malî sorumlulukları ve ailedeki geçim yükümlülükleri bağlamında ele alarak, bu durumu bir cinsiyet üstünlüğü yerine işlevsel bir adâlet ve toplumsal denge mekanizması olarak yorumlamaktadır.²⁴⁵ Bu yaklaşım, hem Kur’ân’ın genel ruhuna uygunluk gösterir hem de modern dönemde miras hukuku tartışmalarına daha kapsayıcı ve sosyo-ekonomik bağlamı gözeten bir bakış açısı sunar. Mevdûdî’nin tefsiri, klasik tefsircilerin salt paylaşımından ziyade miras sisteminin sadece bir bölüşüm meselesi olmadığını, aynı zamanda İslâm toplumunun genel ekonomik ve sosyal yapısıyla derinlemesine ilişkili olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

3.2.5. Boşanmada Erkek

Boşanma, İslâm hukukunda “talâk” olarak bilinen ve Kur’ân-ı Kerim’de belirli hükümlerle düzenlenen önemli bir ailevi meseledir. Özellikle boşanma yetkisinin büyük ölçüde erkeğe verilmiş olması, tarih boyunca hem fikhî hem de sosyal tartışmaların odağı olmuştur.

²⁴⁰ Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, 5/10-11.

²⁴¹ en-Nisâ 4/11.

²⁴² Taberî, *Câmi’u’l-beyân fi Tefsiri’l-Kur’ân*, 2/480.

²⁴³ en-Nisâ 4/11-12.

²⁴⁴ en-Nisâ 4/11.

²⁴⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü’l-Kur’ân*, 1/335-336.

Sözlükte “serbest kalmak” veya “bağını çözmek” gibi anlamlara gelen talâk kelimesi, fıkıh dilinde belli ifadelerle nikâh sözleşmesinin sona erdirilmesini ifade eder. Bu terimin Türkçedeki karşılığı ise boşama veya boşanmadır.²⁴⁶ Boşanma (talâk), İslâm’da en sevilmeyen helâl olarak nitelendirilse de ailevi geçimsizliklerin çözümsüz kaldığı durumlarda başvurulabilecek son çaredir.²⁴⁷ Kur’ân-ı Kerim’de boşanma ile ilgili hükümler açıkça düzenlenmiştir.²⁴⁸ İslâm tefsir geleneğinde erkeğin boşanma yetkisi, çeşitli âyetlerle ilişkilendirilmiştir: “Boşama iki keredir. Her ikisinden sonra ya iyilikle evlilik içinde tutmak veya güzellikle serbest bırakmak gerekir.”²⁴⁹ Müfessirler bu âyetleri yorumlarken, erkeğin boşama hakkının temel olarak kendisine ait olduğunu belirtmişlerdir. Taberî, erkeğin boşanma yetkisini, onun ailenin reisi olması ve malî sorumlulukları üstlenmesiyle ilişkilendirmiş ve boşanma âyetlerini tefsir ederken, boşanmanın meşru gerekçelere dayanması ve kadının haklarının gözetilmesi gerektiğini belirtmiştir.²⁵⁰ Râzî, benzer şekilde, boşanmanın genellikle erkeğin inisiyatifinde gerçekleştiğini ve bunun hem fikhî hem de sosyal düzenlemelerle desteklendiğini ifade etmişlerdir.²⁵¹

Klasik yaklaşımlar, erkeğin bu yetkisinin suistimal edilmemesi için çeşitli uyarılar ve ahlâkî tavsiyeler içermekle birlikte, yetkinin kendisini sorgulamamış, daha çok “Bid’î talâk” (sünnete aykırı boşanma)²⁵² gibi uygulamaların önüne geçmeye odaklanmıştır. Erkeğin boşanma hakkı, keyfi uygulamaları engellemek amacıyla belirli şartlara ve usullere bağlanmıştır.²⁵³ Mevdûdî, erkeğin bu hakkı kullanırken âdil, makul ve insafî davranması gerektiğini, öfke veya anlık duygularla hareket etmemesi gerektiğini vurgular.²⁵⁴ Zemahşerî ise boşanmanın ancak son çare olarak görülmesi gerektiğini ve tarafların sulh için çaba göstermesi gerektiğini ifade etmektedir.²⁵⁵

Mevdûdî’nin *Tefhîmü’l-Kur’ân*’ında boşanmada erkeğin durumuna ilişkin yorumları, klasik tefsirlerden farklılaşan önemli özelliklere sahiptir. Mevdûdî, erkeğin boşanma yetkisini keyfi bir imtiyaz olarak değil, ağır bir sorumluluk, ahlâkî bir yükümlülük ve en son çare

²⁴⁶ H. İbrahim Acar, “Talâk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/496.

²⁴⁷ el-Bakara 2/227.

²⁴⁸ el-Bakara 2/229-232; et Talâk 65/1-7.

²⁴⁹ el-Bakara 2/229.

²⁵⁰ Taberî, *Câmi’u’l-beyân fî Tefsiri’l-Kur’ân*, 8/325-327.

²⁵¹ Râzî, *Mefâtîhu’l-Gayb*, 1/296.

²⁵² Acar, “Talâk”, 39/500.

²⁵³ el-Bakara 2/225-228, 236, 237; en-Nisâ 4/20-21.

²⁵⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü’l-Kur’ân*, 6/359-361.

²⁵⁵ Zemahşerî, *Keşşâf*, 6/772-77.

olarak ele almaktadır. Bu yaklaşım, evliliğin korunması, eşler arasındaki adâletin sağlanması ve kadının haklarının güvence altına alınması prensiplerini merkeze alır. Mevdûdî Tefsirinde, boşanma hükümlerinin sadece hukuki bir çerçeve olmadığını, aynı zamanda derin bir ahlâkî ve sosyal boyut taşıdığını göstermektedir.

3.2.6. Çok Eşlilik ve Erkek

Çok eşlilik İslâm hukukunda mübah kabul edilen ancak Kur'ân-ı Kerim'de belirli şartlara bağlanan karmaşık bir konudur. Özellikle Nisâ Sûresi'nin 3. âyetinde “...beğendiğiniz kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikâhlayın. Haksızlık etmekten korkarsanız tek kadın veya mülkiyetinizde bulunan cariye ile yetinin; bu, adâletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır.”²⁵⁶ hükmü, erkeğin çok eşlilikteki durumunu ve bunun sınırlamalarını belirler. İslâm'da çok eşlilik, Kur'ân-ı Kerim'de belirli şartlar dahilinde izin verilen istisnai bir uygulamadır.²⁵⁷ Ancak bu izin, mutlak ve sınırsız olmayıp, temel şartı eşler arasında adâletle muamele etmektir.

Klasik tefsirlerde, çok eşlilik genellikle erkeğin doğal eğilimleri, savaşlar sonrası kadın nüfusunun artması, dul ve yetim kadınların korunması gibi sosyal ve pratik gerekçelerle açıklanmıştır.²⁵⁸ Râzî, adâletin imkansızlığını dile getiren âyetin son kısmını, “eğer adâletli olamayacağınızdan korkarsanız” ifadesini, kalbi meyil ve sevgi konusunda tam bir eşitliğin mümkün olmadığını vurgulayarak yorumlamış ve çok eşlilik âyetini tefsir ederken, adâletin sağlanmasının zorluğuna dikkat çekerek tek eşliliğin daha faziletli olduğunu belirtmiştir.²⁵⁹ Kurtubî de aynı şekilde, adâletin sağlanmasının güçlüğüne vurgulayarak çok eşliliğin dikkatli bir şekilde ele alınması gerektiğini belirtmiştir.²⁶⁰

Taberî, adâletin daha çok maddî konularda mümkün olduğunu ve duygusal adâletin insanın kontrolünde olmadığını ifade etmiştir. Kur'ân'daki emirlerin, aksine delil olmadıkça farz olduğunu belirtir. Bu kapsamda, “Size helal olan ve hoşunuza giden kadınlardan evlenin...”²⁶¹ âyetini inceler. Ona göre, bu emrin mutlak bir farz olmadığını gösteren delil, devamındaki “Eğer aralarında adâleti yerine getirmemekten korkarsanız, o zaman bir

²⁵⁶ en-Nisâ 4/3.

²⁵⁷ en-Nisâ 4/3.

²⁵⁸ en-Nisâ 4/3.

²⁵⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, çev. 7/329-330.

²⁶⁰ Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 4/562-570.

²⁶¹ en-Nisâ 4/3.

kadınla evlenin...”²⁶² ifadesidir. Taberî’ ye göre, iki, üç veya dört kadınla evlenme izninin farz değil, adâleti sağlayamayacak kişiler için bir yasaklama olduğunu göstermektedir. Taberî’ye göre çok eşlilik ancak adâlet şartıyla mümkündür, aksi takdirde yasaklanmıştır.²⁶³ Mevdûdî, günümüz şartlarında bu adâleti tam olarak tesis etmenin oldukça zor olduğunu belirtir ve çok eşliliğin suistimallere açık bir alan olduğunu ifade etmektedir. Mevdûdî âyetteki “*adâletli davranamayacağınızdan korkarsanız, o zaman bir tane ile yetinin.*”²⁶⁴ ifadesine mutlak bir anlam yüklemektedir. Ona göre bu adâlet, sadece maddî nafaka, barınma gibi konularda değil, aynı zamanda davranışsal, duygusal ve psikolojik adâleti de kapsamaktadır.

Klasik müfessirlerin çoğu duygusal adâleti mümkün görmezken, Mevdûdî, erkeğin tüm eşlerine karşı eşit muamelede bulunma çabasının ve niyetinin esas olduğunu vurgulamaktadır. Duygusal meyil farkları olsa dahi, bunun eşlere yönelik davranışlara yansımaması gerektiğini belirtir. Bu, çok eşliliğin kolayca başvurulabilecek bir ruhsat olmaktan çıkarılıp, çok zor bir sorumluluk haline getirildiği anlamına gelmektedir.²⁶⁵

3.2.7. Kadının Nüşûzu Karşısında Erkeğin Tutumu

“Nüşûz”, kadının kocasına karşı meşrû olmayan bir şekilde itaatsizlik etmesi, görevlerini yerine getirmemesi veya evlilik hukukuna aykırı davranışlar sergilemesi anlamına gelmektedir.²⁶⁶ Kur’ân-ı Kerim’de Nüşûz kökünden türeyen kelimelerin başka bağlamları dışında kullanımına iki âyette rastlanmaktadır.²⁶⁷ Ancak kelime, terim anlamı olarak, biri kadınlara²⁶⁸ diğeri erkeklere²⁶⁹ yönelik olmak üzere iki âyette yer almaktadır.

Kadının nüşûzunu ele alan âyette, ailede erkeklerin koruyucu ve yönetici (kavvâm) konumda olduğu ve sâliha kadınların Allah’ın emirlerine itaatkâr davrandığı vurgulanır. Âyet, nüşûz belirtisi gösteren kadınlara karşı, aile düzenini korumak amacıyla kocaları tarafından başvurulabilecek birtakım yöntemlerden bahsetmekle birlikte, kadınlar evlilik uyumuna

²⁶² en-Nisâ 4/3.

²⁶³ Taberî, *Câmi’u’l-beyân fi Tefsiri’l-Kur’ân*, 2/440-441.

²⁶⁴ en-Nisâ 4/3.

²⁶⁵ Mevdûdî, *Teftîhü’l-Kur’ân*, 1/328-329.

²⁶⁶ Hacı Mehmet Güntay, “Nüşûz” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/303.

²⁶⁷ el-Bakara 2/259; el-Mücâdele 58/11.

²⁶⁸ en-Nisâ 4/34.

²⁶⁹ en-Nisâ 4/128.

döndüğünde başka bir müdahalede bulunulmaması gerektiğini öğütlemektedir.²⁷⁰ Kur'ân-ı Kerim, böyle bir durumda erkeğe kademeli bir yaklaşım benimsemesini öncelikle nasihat etmesi, sonra yatağı ayırması ve son çare olarak hafifçe vurmasını öğütler.²⁷¹

Mevdûdî ve diğer İslâm âlimleri, bu son çarenin kesinlikle fiziksel şiddet içermemesi gerektiğini, amacın ıslah ve uyarı olduğunu belirtirler.²⁷² Taberî, bu âyeti tefsir ederken, erkeğin öncelikle sözle nasihat etmesi, bu işe yaramazsa yatağını ayırması ve son çare olarak hafifçe vurmasının caiz olduğunu belirtir.²⁷³ Kur'ân, erkeğe, eşinin rahatsız edici davranışları karşısında sabırlı ve hoşgörülü olmayı öğütler.²⁷⁴ Evliliğin sürdürülemez hâle gelmesi durumunda ise güzellikle ayrılığı ve bu süreçte karşılıklı haklara saygı gösterilmesini emretmektedir.²⁷⁵

Bununla birlikte, aile birliğinin devamlılığı ve problemlerin boşanmaya varmadan çözülmesi esas alındığı için, erkeğin aile reisi olarak, evlilik hukukuna riâyet etmeyen eşine karşı belirli ve sınırlı yetkiler çerçevesinde tedbirler uygulama hakkı kabul edilmiştir.²⁷⁶

3.2.8. Zina, Kazf, İlâ Suçu ve Erkeğin Durumu

İslâm hukukunda zina (gayrimeşru cinsî ilişki),²⁷⁷ kazf (iffetli bir kadına zina iftirasında bulunmak)²⁷⁸ ve ilâ (erkeğin eşine yaklaşmamaya yemin etmesi)²⁷⁹ gibi fiiller, aile birliğini temelden sarsan ve bireylerin onurunu zedeleyen ağır suçlar olarak kabul edilmekte ve ciddi hukukî sonuçlar doğurmaktadır. Zinanın dünyevî açıdan suç, uhrevî açıdan da günah olması sadece İslâm dinine ait bir özellik olmayıp, tüm ilâhî kaynaklı dinlerin bir özelliğidir.²⁸⁰

Kur'ân-ı Kerim'de zina kelimesi beş âyette geçmektedir. Bunlardan birinde zinaya yaklaşılmaması gerektiği, onun çirkin bir iş ve kötü bir yol olduğu belirtilir;²⁸¹ diğer iki

²⁷⁰ en-Nisâ 4/34.

²⁷¹ en-Nisâ 4/34.

²⁷² Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 1/357.

²⁷³ Taberî, *Câmi'u'l-beyân fi Tefsiri'l-Kur'ân*, 2/518.

²⁷⁴ en-Nisâ 4/19.

²⁷⁵ et-Talâk 65/1-2, 6-7.

²⁷⁶ en-Nisâ 4/34.

²⁷⁷ Hüseyin Esen, "Zina", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/440.

²⁷⁸ Hamza Aktan, "Kazf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 25/148.

²⁷⁹ Hamdi Döndüren, "İlâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/61.

²⁸⁰ Abdulmuid Aykul, "İslam Ceza Hukukunda Zina Suçunun Soruşturulması (Hanefi Mezhebi Özelinde)", *Dinî Araştırmalar Dergisi Marife* 22/1 (2022), 154.

²⁸¹ el-İsrâ 17/32.

âyette zina şirk ve adam öldürme gibi büyük günahlar arasında zikredilir.²⁸² Diğer iki âyette de zina eden erkekle zina eden kadına yüzer sopa (celde) vurulması emredilir²⁸³ ve zina edenlerin ancak zina edenle veya bir müşrikle evlenebileceği vurgulanır.²⁸⁴ İslâm ceza hukukunda zina suçu için uygulanan had cezaları, evlyse recm (taşlayarak öldürme), bekarsa yüz celde (sopa) vurulması ve bir yıl sürgündür.²⁸⁵

Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*'da zina suçunu ele alırken, sadece ceza hükmüne değil, aynı zamanda suçu önleyici tedbirlere ve toplumsal ahlâkın korunmasına büyük önem vermektedir. Zina cezasından önce, Kur'ân'da zina için ortam hazırlayan unsurları (bakışları kıstmak, mahrem olmayanlarla yalnız kalmaktan kaçınmak vb.) yasaklandığını şiddetle vurgulamaktadır. Bu önleyici tedbirler hem erkek hem de kadın için geçerli olup, ahlâkın korunmasında ortak sorumluluğa işaret etmektedir. Bu yaklaşım, sadece cezalandırmaya odaklanan klasik yorumlara kıyasla daha proaktif ve ahlâk merkezli bir bakış açısı sunmaktadır.

Kur'ân'da kazf (zina iftirası), edep ve hayâ, ırz ve iffetin korunmasına dair hükümler de zinanın büyük günahlardan oluşunun farklı açılardan ifadesidir. Sözlükte “herhangi bir şeyi atmak” anlamına gelen kazf fıkıhta cezayı gerektiren belirli suçlardan birinin ismi olup “muhsan olan bir kimseye zina ithamında bulunmak veya nesebini reddetmek” şeklinde tanımlanır.²⁸⁶ Mevdûdî tefsirinde, âyetin her ne kadar sadece el-muhsanât (temiz ve namuslu kadınlar)dan bahsediyor gibi gözükse de, âyette kazf suçunun yalnızca kadınları suçlamakla sınırlı olmayıp, namuslu erkeklere iftirayı da içine aldığı konusunda fakihlerin ittifak halinde olduğundan söz eder.²⁸⁷ Kazf suçu işleyen erkek, seksen sopa cezası alır ve şahitliği ebediyen kabul edilmez.²⁸⁸

Kur'ân-ı Kerim'de terim anlamında bir defa geçmekte²⁸⁹ olan İlâ, Sözlükte “yemin etmek” anlamına gelen terim olarak erkeğin yemin ederek, adakta bulunarak ya da belirli bir şarta bağlayarak eşyle cinsel ilişkiden kaçınmasını ifade etmektedir.²⁹⁰ Eşler arasındaki ilişkinin

²⁸² el-Furkân 25/68; el-Mümtehine 60/12.

²⁸³ en-Nûr 24/2.

²⁸⁴ en-Nûr 24/3.

²⁸⁵ Ünal Yerlikaya, *Hukuk-Değer İlişkisi Açısından İslam Ceza Hukuku Normları* (Konya: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012), 153.

²⁸⁶ Aktan, “Kazf”, 25/148.

²⁸⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 3/482.

²⁸⁸ en-Nûr 24/4.

²⁸⁹ el-Bakara 2/226.

²⁹⁰ Döndüren, “İlâ”, 22/61.

her zaman uyumlu olmaması doğal olsa da İslâm hukuku eziyet veren bir evliliğin süresiz devamına izin vermemiştir. Bu nedenle, eşlerin yasal olarak evli kalmaya devam ettiği ancak fiilen ayrı yaşadığı ve ilişkide bulunmadığı durumlarda, dört aylık bir azamî süre belirlenmiştir. İslâm hukukunda bu tür bir ayrılığa îlâ denilmektedir. Bu süre zarfında, eşlerin ya uzlaşarak ilişkilerini düzeltmeleri ya da karşılıklı rızayla, uygun başka kişilerle evlenebilmeleri için iyilikle boşanmaları gerekmektedir. Mevdûdî, dört aylık sürenin, erkeğe kararını gözden geçirme ve evliliği canlandırma fırsatı verdiğini belirtir. Bu süre, erkeğin öfkeyle veya düşüncesizce aldığı bir kararı yeniden değerlendirmesi ve eşine karşı olan sorumluluğunu hatırlaması içindir. Bu, klasik tefsirlerdeki fikhî açıklamalara ek olarak, hükmün psikolojik ve sosyal amacını öne çıkarmaktadır.²⁹¹

İlâ durumunda erkeğe dört ay süre tanınmakta; bu süre zarfında eşine dönerse yemin bozulmakta, dönmezse boşanma gerçekleşmektedir.²⁹² Müfessirler de bu suçların ağırlığına ve aile düzenini koruma amacına vurgu yapmışlardır. Taberî, Kurtubî, Râzî, erkeğin dört ay içinde yemini bozup eşine dönmemesi hâlinde, evliliğin otomatik olarak boşanmaya dönüşeceğini veya kadının mahkemeye başvurarak ayrılık talep edebileceğini belirtmişlerdir. Bu, erkeğin evlilikteki sorumluluğunun bir sınırı olarak kabul edilmiştir; eşine karşı görevini yerine getirmeyen erkeğe yönelik bir yaptırım olduğunu vurgulamışlardır.²⁹³

Mevdûdî'nin, zina, kazf ve îlâ suçlarına ilişkin yorumları, klasik tefsirlerden farklılaşan önemli özelliklere sahiptir. Mevdûdî, bu hükümleri sadece hukuki cezalar olarak değil, aynı zamanda toplumsal ahlâkı, bireysel ve aile birliğini korumaya yönelik İslâm sisteminin parçaları olarak ele almaktadır. Erkeğin bu suçlar karşısındaki durumu, Mevdûdî'ye göre hem ağır sorumlulukları hem de adâletli muamele görme hakkını içermektedir. Mevdûdî, bu önleyici tedbirlerin, adâletin mutlaklığını, toplumsal faydayı ve mağduriyetin önlenmesini vurgulayarak, bu suçların hükümlerine daha derin bir ahlâkî ve sosyal boyut katmıştır.

Mevdûdî'nin *Tefhîmü'l-Kur'ân* tefsiri başta olmak üzere, Taberî, Zemahşerî, Râzî ve Kurtubî gibi müfessirlerinin de Kur'ân âyetlerine getirdikleri ayrıntılı yorumlar, erkeğin aile hayatındaki çok yönlü rolünü ve vazgeçilmez önemini açık bir şekilde ortaya

²⁹¹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 1/176.

²⁹² el-Bakara 2/226-227.

²⁹³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/122; Taberî, *Câmi'u'l-beyân fî Tefsiri'l-Kur'ân*, 2/519; Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 5/174.

koymaktadır.²⁹⁴ Erkek, ailede yönetici, eş, baba, evlât ve kardeş olarak farklı sorumluluklar üstlenmekte ve bu rollerin her biri, aile birliğinin, huzurunun ve sağlıklı gelişiminin teminatıdır. İslâm'ın miras ve boşanma gibi konulardaki hükümleri, erkeğin ekonomik ve sosyal sorumlulukları dikkate alındığında âdil bir denge oluşturmaktadır. Çok eşlilik gibi tartışmalı bir konuda bile, Kur'ân'daki şartları ve hikmeti çerçevesinde doğru bir şekilde anlaşıldığında, istisnai durumlara özgü bir çözüm olarak değerlendirilebilir. Kadının nüşuzu karşısında erkeğin sergilemesi gereken yapıcı tutum ve zina, kazf, îlâ gibi suçlardaki hukukî durumu ise İslâm'ın aile kurumunu koruma ve bireylerin haklarını titizlikle gözetme prensibini yansıtmaktadır.²⁹⁵ Netice olarak, Kur'ân perspektifinden erkeğin aile hayatındaki yeri ve önemi, sadece hak ve yetki sahibi olmakla sınırlı olmayıp, aynı zamanda büyük bir sorumluluk, adâlet ve merhamet bilinciyle hareket etmeyi gerektiren kutsal bir emanettir.

3.2.9. Yaratılış Bağlamında Kadın ve Erkek

Kur'ân'da kadının yaratılışına doğrudan ve detaylı bir atıf bulunmamaktadır. Genellikle erkeğin yaratılışından sonra “eşinin yaratıldığı” ya da “ondan eşinin kılındığı” ifadeleri kullanılmaktadır.²⁹⁶ Bu ifadeler, müfessirler arasında farklı yorumlara yol açmıştır. Nisâ Sûresi 1. âyetinde “*Ey insanlar, sizi tek bir nefisten yaratan, ondan da eşini yaratan ve her ikisinden birçok erkek ve kadın türetip-yayan Rabbinizden korkup sakının.*”²⁹⁷ ve A'râf Sûresi 189. âyette “*O, sizi tek bir nefisten yarattı ve kendisiyle durulup-yatışması için ondan da eşini var etti.*”²⁹⁸ Bu âyetlerdeki “*nefs-i vâhide*” (tek bir nefis) ve “*ondan eşini yarattı*” ifadeleri, kadının yaratılışının temelini oluşturmaktadır. Hadiste ise “Kadın kaburga kemiği gibidir. Onu doğrultmaya kalkarsan kırarsın. Ondan yararlanmak istersen eğri olduğu halde de yararlanabilirsin.”²⁹⁹ ifadelerine yer verilmiştir. Klasik müfessirler, kadının kaburga kemiğinden yaratıldığı rivâyetlerini genellikle olduğu gibi kabul etmiş ve tefsirlerine dahil

²⁹⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/122; Taberî, *Câmi'u'l-beyân fî Tefsiri'l-Kur'ân*, 2/519; Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 5/174.

²⁹⁵ Mehmet Çelen, *İslâm Hukukunda Zina ve Recm* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2006), 36-37.

²⁹⁶ Ali Bakkal, “Kadının Kaburga Kemiğinden Yaratıldığını Belirten Rivayetler Hakkında Bir Değerlendirme”, *İlahiyat Akademi* 18 (2023), 56.

²⁹⁷ en-Nisâ 4/1.

²⁹⁸ el-A'râf 7/189.

²⁹⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981), “Nikâh”, 79 (No: 5039).

etmişlerdir. Onlar bu hem nasların (âyet ve hadislerin) birbiriyle uyumu hem de ilâhî kudretin bir delili saymışlardır.³⁰⁰

Taberî, bu âyetleri tefsir ederken, “*tek bir nefisten*” kastedilenin Hz. Âdem olduğunu belirtir. “*Ondan da eşini yarattı*” ifadesini ise, genellikle rivâyetlere dayanarak Hz. Havva’nın Âdem’in kaburga kemiğinden yaratıldığı şeklinde yorumlar. O, bu konuda farklı sahâbe ve tâbiîn kavillerini nakleder ve ekseriyetin bu görüşte olduğunu belirtmektedir. Taberî’nin Tefsirinde, bu yaratılış şeklinin kadının fitrî eğriliğine veya hassasiyetine delalet ettiğine dair bir çıkarım nadiren bulunmaktadır. Daha çok yaratılışın naslarda belirtilen şeklini aktarmaya odaklanmıştır.³⁰¹

Râzî, bu âyetleri tefsir ederken, “*tek bir nefis*” ifadesi üzerine detaylı kelimî tartışmalara girer. Kadının Hz. Âdem’in kaburga kemiğinden yaratılması rivâyetini kabul etmekte ve bunun aklen de mümkün olduğunu belirtmektedir. Râzî, bu yaratılış şeklinin kadın ve erkek arasındaki bağı ve dayanışmayı güçlendirdiğini, aynı kaynaktan gelmeleri nedeniyle aralarında bir sevgi ve ülfet bağı oluştuğunu vurgulamaktadır. Ancak, kaburga kemiğinin “eğriliği” metaforunu kadının karakterindeki “eğriliğe” yoran hadisi, bir noksanlık olarak değil, erkeğin kadına karşı nazik ve anlayışlı olması gerektiğinin bir göstergesi olarak yorumlamıştır.³⁰²

Zemahşerî, âyetlerdeki “*tek bir nefisten*” ve “*ondan eşini yarattı*” ifadelerini açıklarken, diğer müfessirler gibi Hz. Âdem ve Hz. Havva’ya işaret ettiğini kabul etmektedir. O da kaburga kemiğinden yaratılma rivâyetini aktarmakta ancak diğer müfessirlere göre bu konuya daha az detay vermektedir. Zemahşerî, âyette Allah’ın kudretine vurgu yapmaktadır. Kadının yaratılışının bu şekliyle ilgili olarak kadının “eğriliğine” dair yorumlarda bulunmaktan ziyade, âyetin temel mesajı olan insanların ortak bir kökenden gelerek kardeş oldukları ve takva ile üstünlük kazandıkları üzerinde durmaktadır.³⁰³

Mevdûdî, “*Tefhîmü’l-Kur’ân*” da Kur’ân âyetlerinin kadının doğrudan erkeğin kaburga kemiğinden yaratıldığına dair açık bir ifade taşımadığına dikkat çekmektedir. Ona göre, bu âyetlerdeki “*tek bir nefis*” ifadesi, sadece Hz. Âdem’i değil, insan neslinin başlangıçtaki ilk

³⁰⁰ bk. Sadık Kılıç, “Kadın Erkeğin Kaburga Kemiğine İndirgenecek İkincil Bir Fenomen Değildir!...”, *EKEV Akademi Dergisi* 10/27 (2006), 1-20.

³⁰¹ Taberî, *Câmi’u’l-beyân fî Tefsiri’l-Kur’ân*, 2/436-438.

³⁰² Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, 7/306-314.

³⁰³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/10-12.

bireyini ifade etmekte ve kadının da bu ilk bireyle aynı türden, aynı cevherden yaratıldığını göstermektedir.³⁰⁴ Mevdûdî, kaburga kemiği rivâyetini tamamen reddetmez, ancak bu hadisi mecazi bir anlamda yorumlama eğilimindedir. Ona göre, bu rivâyet, kadının fiziksel olarak bir kaburga kemiğinden yaratıldığını değil, kadın ve erkeğin fitrî ve psikolojik olarak birbirlerini tamamlayıcı nitelikte olduklarını ifade etmektedir. Hadisteki “eğrilik” ifadesini, kadının karakterindeki bazı hassasiyetlere veya farklılıklara işaret eden bir metafor olarak görür; asla bir eksiklik veya aşağılık alameti olarak yorumlamaz.³⁰⁵

Mevdûdî, kadınların duygusal zekâları, şefkatleri ve aile içi rolleri açısından sahip oldukları kendine özgü fitrata vurgu yapmaktadır. Kaburga kemiği meselesinin, erkeğin kadına karşı anlayışlı, hoşgörülü ve koruyucu davranması gerektiğine dair bir öğüt olduğunu belirtmektedir. Eğer erkek, kadını kendi isteği doğrultusunda tamamen değiştirmeye kalkarsa, ilişkinin zarar göreceğini, kırılacağını ifade etmektedir.³⁰⁶

Kur’ân, kadını ve erkeği insani değer ve fitrat açısından eşit gördüğünü kuvvetle vurgulamaktadır. Onun “tek bir nefisten” yaratılma ifadesi, kadın ve erkeğin aynı kaynaktan, aynı özden geldiğini ve bu nedenle birbirlerine karşı değer ve itibar açısından eşit olduklarını göstermektedir. Aralarındaki farklılıklar (fiziksel, psikolojik), bir üstünlük ya da aşağılık ilişkisi kurmak için değil, birbirlerini tamamlayarak sağlıklı bir toplum ve aile yapısı oluşturmak içindir. Müfessirler yaratılış hikayesini açıklanırken, bunun pratik hayattaki yansımalarına ve toplumsal işlevine odaklanmaktadır. Kadın ve erkeğin fitrî farklılıklarının, onlara farklı toplumsal roller ve sorumluluklar yüklediğini ancak bu durumun adâlet ve denge içinde olması gerektiğini savunmaktadır.³⁰⁷

Sonuç olarak, Mevdûdî’nin “*Tefhîmü’l-Kur’ân*” da ki kadının yaratılışına dair görüşleri, klasik müfessirlerin nakilci ve fikhî detaylara odaklanan yaklaşımlarından ve müfessirlerin kaburga kemiği hadisini, âyetlerin lafzî anlamını destekleyen ve kadının fiziki yaratılışını açıklayan doğrudan bir bilgi olarak kabul etmelerinden farklılık göstermektedir. Onlar için bu, ilâhî kudretin ve Hz. Muhammed’in sözünün doğruluğunun bir delili niteliğindedir. Mevdûdî, farklı olarak kaburga kemiği rivâyetini mecazi bir dille yorumlayarak, Kur’ân’ın

³⁰⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü’l-Kur’ân*, 1/327.

³⁰⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü’l-Kur’ân*, 1/327.

³⁰⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü’l-Kur’ân*, 1/327.

³⁰⁷ Hüseyin Akgün, “Kadının Kaburga Kemiğinden Yaratılması Meselesi (Rivâyetlerin Aslu’l-Hadis ve Hadis Rivâyet Coğrafyası Açısından Ele Alınması)”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 19/2 (2019), 323-338.

kadının ve erkeğin insani değer ve özde eşitliğini vurgulamasını temel almaktadır. Bu yaklaşım, onun tefsirine modern bir soluk katarken, İslâm'ın kadın erkek ilişkilerine dair dengeli ve âdil bakış açısını günümüz Müslümanlarına daha anlaşılır kılma çabasını yansıtmaktadır.³⁰⁸

3.2.10. Erkeklerle Özgü Farzlar ve Ailedeki Yansımaları

Kur'ân'da cinsiyetler arası rollere ve üzerlerindeki dinî yükümlülüklerle dair belirlemeler, İslâm'da toplumsal yapıyı ve aile düzenini şekillendirmedeki temel prensiplerini yansıtmaktadır. Bu bağlamda, erkeklerle özgü kılınan bazı farz hükümler, İslâm'ın erkek ve kadına atfettiği fitrî farklılıklar ile toplumsal sorumluluk ve işlevlere dayalı bir dengeyi işaret etmektedir. Söz konusu ayrımlar, kadın ve erkeğin birbirini tamamlayıcı rolleri çerçevesinde değerlendirilmekle birlikte bu farklılaşmanın ardındaki hikmetler tefsir ve fıkıh literatüründe geniş bir yer tutmaktadır. Özellikle cuma namazı, cihad ve nafaka yükümlülüğü gibi meseleler, bu cinsiyete özgü hükümlerin en belirgin örneklerini teşkil etmekte ve İslâm'ın toplumsal adâlete ilişkin temel yaklaşımlarını anlamak adına kritik bir öneme sahiptir.

Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*'da, İslâm'ın cinsiyetler arası eşitlik ilkesini temel alırken, fitrî farklılıkların getirdiği rollerin ve sorumlulukların da göz ardı edilemeyeceğini savunmaktadır. Ona göre, bazı hükümlerin erkeklerle özel kılınmasının ardında, kadının fitrî yapısı, toplumsal rolleri ve korunması gibi derin hikmetler yatmaktadır. Mevdûdî, bu farklılıkları bir üstünlük-aşağılık ilişkisi olarak değil, tamamlayıcılık ve iş bölümü ekseninde değerlendirir.³⁰⁹

Cuma namazının erkeklerle farz, kadınlara ise farz olmamasının ardındaki hikmet, Mevdûdî için erkeğin toplumdaki liderlik ve düzeni sağlama rolüdür. Cuma namazı, sadece ferdi bir ibadet değil, aynı zamanda toplumsal bir toplantıdır. Mevdûdî, bu ibadetin, Müslüman erkeklerin haftalık olarak bir araya gelerek toplumsal meseleleri istişare etmeleri, güç birliği yapmaları ve toplumsal bağları pekiştirmeleri için bir fırsat olduğunu vurgular. Bu durum, Kur'ân'da Cuma Sûresi'ndeki şu âyetle temellendirilir: “*Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığında Allah'ı anmaya koşun ve alışverişi bırakın. Bilerseniz, bu sizin*

³⁰⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 1/327; Taberî, *Câmi'u'l-beyân fî Tefsiri'l-Kur'ân*, 2/436-438; Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 7/306-314; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/10-12.

³⁰⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 6/307-308.

için çok hayırlıdır."³¹⁰ buyrulmaktadır. Mevdûdî, bu âyetin, erkeklerin toplumsal katılım ve sorumluluklardaki aktifliğini teşvik ettiğini belirtmektedir. Kadınların bu yükümlülükten muaf tutulması ise onların ev ve aile içi sorumluluklarının ağırlığı, çocuk bakımı ve fitrî hassasiyetleri gibi nedenlere dayandırmaktadır. Bu durum kadının değerini düşürmeyeceğini aksine onun ev içindeki stratejik ve temel rolünü teyit etmesini sağlamaktadır. Mevdûdî, kadının cihadının ev içindeki huzuru sağlamak ve nesilleri yetiştirmek olduğunu belirtmektedir.

Taberî, Cuma namazı ile alakalı âyetin lafzî anlamlarına odaklanmakta ve her bir âyetin farklı kıraatlerini, bunlardan çıkan fikhî hükümleri ve ilgili hadis rivâyetlerini detaylı bir şekilde aktarmaktadır.³¹¹ Taberî, bu konuda daha çok nakle dayalı bir metodoloji benimsemektedir. Yani, aklî çıkarımlardan veya sosyolojik hikmetlerden ziyade, doğrudan âyet ve hadislerin zâhiri anlamlarına ve fıkıh âlimlerinin ortak görüşlerine atıfta bulunarak hükmü temellendirir. Kadınların muafiyetinin ardındaki toplumsal rollere veya fitrî farklılıklara dair derinlemesine bir aklî tahlil yerine, bu muafiyeti doğrudan nassların bir beyanı olarak sunmaktadır. Erkekler farz olan hükümler konusunda da âyetlerin ve ilgili hadislerin lafzî delillerini esas almaktadır. Taberî, Cuma Sûresi 9. âyetini tefsir ederken, bu âyetin genel bir hitap olduğunu ancak hadislerle kadınların bu hükümden istisna edildiğini belirtir. Daha çok nakle dayalı bir yaklaşım sergilemekte ve aklî çıkarımlardan ziyade rivâyet zincirlerinin sıhhatine ve lafzî manaya önem vermektedir. Onun için önemli olan, âyet ve hadislerin doğrudan ne söylediğidir.³¹²

Zemahşerî, Cuma Sûresi 9. âyetin genel bir hitap olduğunu kabul etmektedir. Ancak, kadınların bu hükümden istisna edilmesini, âyetin zâhirî manasından ziyade, sünnetin (hadislerin) bu genel emri tahsis etmesiyle açıklamaktadır. Zemahşerî, Kur'ân'ın genel kaidelerine uygun olarak, erkek kavramının kullanıldığı yerlerde kadınların da genellikle muhatap olduğunu belirtmektedir. Ancak Cuma namazı gibi belirli hükümlerde, "Şâri" (Allah ve Resûlü) tarafından yapılan istisnaların varlığına vurgu yapılmaktadır. O, Cuma namazının farziyetini belirten âyetle birlikte, kadınların bu yükümlülükten muaf olduğuna dair rivâyetleri de göz önünde bulundurarak, bu durumu şer'î bir tahsis olarak değerlendirir. Yani, kadınların fitrî veya toplumsal rolleriyle ilgili doğrudan bir aklî gerekçelendirmeye

---

³¹⁰ el-Cuma 62/9.

³¹¹ Taberî, *Câmi 'u'l-beyân fî Tefsiri'l-Kur'ân*, 8/292.

³¹² Taberî, *Câmi 'u'l-beyân fî Tefsiri'l-Kur'ân*, 8/293-294.

gitmek yerine, hükmün kaynağının vahiy olduğunu ve vahyin bu konuda bir ayrım yaptığını belirtmektedir.³¹³

Zemahşerî ve Mevdûdî, Cuma namazının erkeklere farz, kadınlara farz olmaması konusunda aynı fikhî sonuca ulaşılar da bu hükmü açıklama biçimleri ve dayandıkları argümanlar açısından önemli farklılıklar göstermektedir. Zemahşerî, dilbilimsel ve naklî temellere sıkı sıkıya bağlı kalırken, Mevdûdî, hükmün ardındaki sosyolojik ve pratik hikmetleri modern bir bakış açısıyla ortaya koymaya çalışmaktadır. Mevdûdî, âyetlerin hükümlerinin ardındaki hikmetleri, günümüz toplumunun ihtiyaçları ve sorunları bağlamında açıklamaya çalışmaktadır. Cuma namazının erkeklere farz kılınmasını, erkeğin toplumsal liderlik, mesuliyet alma ve cemaat ruhunu canlı tutma gibi pratik ve sosyolojik fonksiyonlarıyla ilişkilendirir. Kadınların muafiyetini ise onların aile içi rolleri, çocuk bakımı ve fitrî hassasiyetleri gibi toplumsal ve insani gerekçelerle temellendirir.³¹⁴

Râzî, Cuma 9. âyetini tefsir ederken kadının yaratılış itibarıyla erkeğe göre daha zayıf ve hassas olduğunu öne sürmektedir. Bu zayıflık hem fiziksel hem de bazen aklı/duygusal açıdan yorumlamaktadır. Cuma namazının gerektirdiği dışarı çıkma, cemaat içinde bulunma ve toplumsal katılıma dair bazı yükümlülüklerin kadının bu fitrî yapısına ağır gelebileceğini ifade etmektedir.³¹⁵ Mevdûdî'ye göre Cuma namazının erkeklere farz kılınması, onların toplumsal liderlik, cemaat ruhunu canlı tutma ve kamusal alandaki sorumlulukları ile doğrudan ilişkilidir. Kadınların muafiyetini ise onların aile içi stratejik rolü ve korunması hikmetiyle izah etmektedir. Mevdûdî, Râzî'deki "töhmet" gibi endişeleri dile getirirse de bunu kadının noksanlığına bağlamaz, daha çok toplumsal düzenin gerekliliği olarak ifade etmektedir.³¹⁶

"Cihad" kelimesi, Arapça "cehd" kökünden türemiş olup, "bir şeyi elde etmek için azamî gayret sarf etmek, çaba göstermek, mücadele etmek" anlamına gelmektedir. İslâmî literatürde cihad, genel olarak iki ana kategoride incelenmektedir:³¹⁷

³¹³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 6/718-720.

³¹⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 6/307-308.

³¹⁵ Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 8/17-20.

³¹⁶ Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 8/18-19.

³¹⁷ Ahmet Özel, "Cihad", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/527.

Cihâd-ı Ekber (Büyük cihad): Nefisle mücadele, yani kişinin kendi kötü arzuları, şeytanî vesveseler ve günahlardan uzak durma çabasıdır. Bu, her Müslümanın, kadın erkek ayrımı olmaksızın yükümlü olduğu bir cihattır.³¹⁸

Cihâd-ı Asgar (Küçük cihad): Düşmanla silahlı mücadele, yani İslâm'ın ve Müslümanların haklarını, topraklarını ve inançlarını savunmak amacıyla yapılan savaştır.³¹⁹

İslâm'ın temel emirlerinden biri olan cihad, geniş bir anlam yelpazesine sahip olup hem bireysel nefis mücadelesini hem de İslâm'ın yüceltilmesi ve savunulması için gösterilen her türlü çabayı kapsar. Ancak, özellikle savaş boyutuyla ele alındığında, cihadın kimlere farz olduğu ve kadınların bu konudaki rolü hem klasik İslâm âlimleri hem de modern düşünürler arasında önemli tartışma konularından biri olmuştur.

*“Ey iman edenler! Bir düşman birliği ile çatıştığınız vakit sebat ediniz ve Allah'ı çokça anınız ki zafer sizin olsun.”*³²⁰ *“Size zor geldiği halde savaş üzerinize farz kılındı. Hakkınızda hayırlı olduğu halde bir şeyden hoşlanmamış olabilirsiniz. Sizin için kötü olduğu halde bir şeyden hoşlanmış da olabilirsiniz. Yalnız Allah bilir, siz bilmezsiniz.”*³²¹ Bu tür âyetlerin hitabı genellikle genel olmakla birlikte, fıkıh usulü kaidelerine göre bu genel hitaplar, sünnet ile tahsis edilebilir. Bu noktada, kadınların cihad yükümlülüğü meselesi farklı yorumlara konu olmuştur. Klasik müfessirler, cihadın fiili savaş boyutunu genellikle erkeklere farz-ı kifâye (toplumdan bir grubun yapmasıyla diğerlerinden düşen farz) olarak görmüşlerdir. Kadınların savaşa katılımları istisnai durumlarda ve belirli şartlar altında caiz görülmüş, ancak onlara doğrudan bir savaş yükümlülüğü yüklenmemiştir.³²²

Taberî, cihad âyetlerini yorumlarken doğrudan kadınların cihada katılıp katılmaması hususuna dair kapsamlı bir fikhî tartışmaya girmemektedir. Onun temel yaklaşımı, âyetlerin zâhirî manalarını ve ilgili hadis rivâyetlerini aktarmak üzerinedir. Dolayısıyla, Taberî, cihad âyetlerini genel anlamda mü'minlere hitap eden bir emir olarak verse de savaşın pratik uygulamasının ve fiili muharebenin erkeklerin sorumluluğu olduğunu zımnen kabul etmektedir. Kadınların savaştaki rolü, genellikle cephe gerisi hizmetlerle (yaralılara bakma,

---

³¹⁸ Özel, “Cihad”,7/529.

³¹⁹ Özel, “Cihad”,7/529.

³²⁰ el-Enfâl 8/45.

³²¹ el-Bakara 2/216.

³²² Özel, “Cihad”,7/529.

su taşıma vb.) sınırlı kalmış ve bu tür faaliyetler cihada dahil görülse de doğrudan savaşıma yükümlülüğü olarak nitelendirilmemiştir.³²³

Râzî, kadının fitrî olarak erkeğe göre fiziksel gücünün ve dayanıklılığının daha az olduğunu belirtir. Savaş gibi zorlu ve tehlikeli bir görevin, kadının bu fitrî yapısına uygun olmadığını savunmaktadır. Râzî, kadının temel toplumsal rolünün neslin devamı, aile içi düzenin sağlanması ve çocukların yetiştirilmesi olduğunu belirtir. Bu hayatî görevlerin aksamaması için kadınların savaş gibi bir yükümlülüğünden muaf tutulduğunu ifade etmektedir. Râzî, Hz. Âişe'nin cihada katılma isteğine karşılık Hz. Muhammed'in "Sizin cihadınız hacdır" şeklindeki cevabını delil olarak kullanır. Bu hadis, kadınların fiili savaştan muaf olduğunu, ancak onlara özel bir ibadetin (hac) cihad hükmünde verildiğini göstermektedir.³²⁴

Mevdûdî, kadınların temel cihad görevinin, ev ve aile içinde huzuru sağlama, nesilleri İslâmî terbiye ile yetiştirme ve toplumu ahlâkî yönden güçlendirme olduğunu belirtir. Mevdûdî, kadınların savaşa hiçbir şekilde katılamayacağı gibi mutlak bir hüküm koyma. Zorunlu hallerde, mesela düşmanın ülkeye saldırması ve erkeklerin yetersiz kalması durumunda, kadınların da savunmaya katılabileceğini kabul etmektedir. Ancak bu, genel farziyet değil, zaruret durumundadır.³²⁵

İslâm'da cihadın fiili savaş boyutu, genel olarak erkeklere özgü bir farz-ı kifâye olarak kabul edilmiştir. Klasik müfessirler bu hükmü âyetlerin genel hitabına rağmen sünnetin tahsisleriyle ve çeşitli aklî ve fikhî gerekçelerle (fiziksel yapı, toplumsal rol, fitne endişesi vb.) temellendirmişlerdir. Mevdûdî ise, bu temel hükmü kabul etmekle birlikte, gerekçelendirmeyi daha çok fitrî farklılıklar, toplumsal iş bölümü ve kadının aile içindeki stratejik rolü üzerinden yapmaktadır. Onun yaklaşımı, İslâm'ın cinsiyetler arası adâleti ve tamamlayıcılığı modern zihinlere hitap edecek şekilde açıklamaya yönelik bir çabayı temsil etmektedir. Her iki yaklaşım da İslâm'ın temel prensiplerine bağlı kalırken, farklı dönem ve bakış açılarının Kur'an'ı anlama ve yorumlama zenginliğini gözler önüne sermektedir.³²⁶

İslâm hukukunda, erkeğin eşine ve çocuklarına nafaka (geçim) sağlamakla yükümlü olması, kadının ise bu yükümlülüğünden muaf olması temel bir hükümdür. Bu durum, Kur'an'da Nisâ

³²³ Taberî, *Câmi'u'l-beyân fî Tefsiri'l-Kur'an*, 4/226-228.

³²⁴ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 11/327-330.

³²⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'an*, 2/173.

³²⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'an*, 2/173; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 11/327-330; Taberî, *Câmi'u'l-beyân fî Tefsiri'l-Kur'an*, 4/226-228.

Sûresi'nde açıkça belirtilmiştir: “Allah'ın, (iki cinse) birbirinden farklı özellik ve lütuflar bahsetmesi ve mallarından harcama yapmaları sebebiyle erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudurlar.”³²⁷

Mevdûdî, bu âyeti tefsir ederken, erkeğin “kayımlık” vasfının, onun ailenin geçimini sağlama ve aile düzenini devam ettirme sorumluluğundan kaynaklandığını belirtmektedir. Ona göre, erkeğin ekonomik sorumluluklarının daha ağır olması, onun aile reisliği konumunu pekiştirir. Kadının bu yükümlülükten muaf olması, onun ekonomik sıkıntıdan uzak kalarak aile içi görevlerine, çocuk eğitimine ve ruhsal gelişimine daha fazla odaklanmasına olanak tanımaktadır. Mevdûdî, bu durumun kadının ekonomik hayattan tamamen soyutlanması anlamına gelmediğini, ancak geçim derdinin esas olarak erkeğin omuzlarında olduğunu vurgulayarak, bunun bir hak ve imtiyaz olduğunu belirtmektedir.³²⁸

Taberî, Nisâ 34. âyetini yorumlarken ağırlıklı olarak âyetlerin zahirî anlamlarını ve rivâyetleri esas almaktadır. Âyette “*bir de mallarından harcama yaparlar (nafaka verirler)*” ifadesini, erkeğin kadına ve çocuklarına nafaka vermekle yükümlü olduğunu açık bir delili olarak görmektedir.³²⁹ Taberî, “kavvâm” kelimesinin anlamını açıklarken, erkeğin kadın üzerindeki yöneticiliğinin ve gözetiminin, onun kadının geçimini sağlama ve onu koruma sorumluluğundan kaynaklandığını belirtir. Onun için bu, şer’î bir hükümdür ve âyet bunu doğrudan ifade etmektedir. Taberî, bu yükümlülüğün ardındaki toplumsal veya fitrî hikmetlere dair detaylı aklî çıkarımlara girmekten ziyade, nassın ortaya koyduğu fikhî hükmü nakille temellendirir. Kadınların bu yükümlülükten muafiyetini de erkeklerin ekonomik olarak aileyi geçindirme vazifesinin doğal bir sonucu olarak görmektedir.³³⁰

Zemahşerî’ye göre, erkeğin kadın üzerindeki “kavvâmiyeti” ve dolayısıyla nafaka yükümlülüğü, onun ailenin işlerini yürütme, onları koruma ve onların geçimini sağlama konusundaki aktif rolünden kaynaklanır. Âyetteki “*bir de mallarından harcama yaparlar*” ifadesini, erkeğin nafaka yükümlülüğünün kayımlılığının somut bir göstergesi olduğunu belirtmektedir. Zemahşerî, bu hükmün ardındaki hikmeti dilsel bir analize dayandırır ve erkeğin maddî sorumluluğu üstlendiği için ailenin yöneticisi konumunda olduğunu vurgulamaktadır.³³¹

³²⁷ en-Nisâ 4/34.

³²⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 1/357-358.

³²⁹ en-Nisâ 4/34.

³³⁰ Taberî, *Câmi'u'l-beyân fî Tefsiri'l-Kur'ân*, 2/515-517.

³³¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/120-124.

İslâm'da erkeğin nafaka yükümlülüğü, Kur'ân'ın açık emriyle sabitlenmiş temel bir aile hukukudur. Klasik müfessirler, bu hükmü âyetlerin lafzî anlamlarına, dilbilimsel incelemelere ve fikhî prensiplere dayanarak açıklamışlardır. Onların yorumları, kendi dönemlerinin bilgi birikimini ve toplumsal algılarını yansıtmaktadır. Mevdûdî ise, bu temel hükmü kabul etmekle birlikte, yorumlarına modern sosyolojik ve ekonomik bir perspektif katmaktadır. Erkeğin nafaka yükümlülüğünü, onun fitrî donanımı, ailedeki liderlik rolü ve kadına sağladığı ekonomik güvence gibi pragmatik ve hikmet temelli gerekçelerle açıklamaktadır. Bu yaklaşım, İslâm'ın aile yapısındaki dengeyi, adâletini ve modern çağın sorularına verdiği cevapları daha anlaşılır kılma amacı taşımaktadır.³³²

Her iki yaklaşım da Kur'ân'ın hikmetli hükümlerini farklı yönleriyle aydınlatarak İslâm tefsir geleneğinin zenginliğini ortaya koymaktadır. İslâm'da Cuma namazı, cihad ve nafaka yükümlülüğü gibi hükümlerin erkeklere özgü kılınması, Kur'ân ve Sünnet'in belirlediği açık delillere dayanmaktadır. Bu hükümler, toplumsal düzenin, aile yapısının ve bireysel sorumlulukların İslâmî prensipler doğrultusunda şekillenmesinde temel bir rol oynamaktadır. İlgili âyetler incelendiğinde, bu ayrımların ardında derin hikmetler ve fitrî denge arayışı olduğu görülmektedir. Klasik müfessirler olan Taberî, Râzî ve Zemahşerî, bu hükümleri daha çok nasların lafzî delaletleri, dilbilimsel incelikler ve fikhî çıkarımlar üzerinden temellendirmişlerdir. Onlar için hükmün kaynağı ve şer'î sabitliği öncelikli olup, hikmetler genellikle âyet ve hadislerin doğrudan imaları veya dönemin toplumsal kabulleri çerçevesinde yorumlanmıştır.³³³

Sonuç olarak, her iki tefsir geleneği de İslâm'da cinsiyet rolleri arasındaki bu ayrımın İlahî bir hikmet taşıdığı konusunda hemfikirdir. Ancak temel fark, klasik müfessirlerin nasların zâhiri ve fikhî boyuta yoğunlaşması, Mevdûdî'nin ise hükümlerin ardındaki hikmetleri modern bir bağlamda derinlemesine irdeleyerek İslâm'ın evrenselliğini ve çağlara hitap eden yönünü vurgulamasıdır. Bu çeşitlilik, Kur'ân'ın çok boyutlu anlam dünyasını ve İslâm düşüncesinin dinamik yapısını ortaya koymaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde *Tefhîmü'l-Kur'ân*'da aile olgusunu ifade eden temel kavramları ve erkeğin aile hayatındaki konumunu üzerinde durulmuştur. Öncelikle Kur'ân'da aile kurumuna işaret eden Âl, Ehl, Zevc ve Zevce, Evlât, Akraba ve Beyt gibi anahtar

³³² Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 1/357-358.

³³³ Taberî, *Câmi'u'l-beyân fi Tefsiri'l-Kur'ân*, 2/515-517; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/120-124; Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 1/357-358.

kavramların Mevdûdî tarafından nasıl yorumlandığını ve bu kavramlar aracılığıyla aile yapısının tefsirde nasıl inşâ edildiğini ortaya konulmuştur. Ardından, erkeğin aile içindeki sorumluluk ve yetki alanlarına odaklanarak, onun yönetici rolünden baba, evlât ve kardeş olarak sosyal statüsüne değinilmiştir. Miras taksimi, boşanma hukuku, çok eşlilik ve kadının nüşûzu (itaatsizliği) karşısındaki erkeğin tutumu gibi fikhî meselelerde Mevdûdî'nin yaklaşımlarını analiz edilmiştir. Ayrıca, zina, kazf (iftira), îlâ (yeminle cinsel ilişkiden uzak durma) gibi hukuki ve ahlâki ihlaller karşısında erkeğin durumunu, yaratılış bağlamında kadın ve erkeğin konumunu ve erkeklere özgü farzların ailedeki yansımalarını *Tefhîmü'l-Kur'ân*'dan elde edilen verilerle değerlendirilmiştir. Bu inceleme, Mevdûdî'nin aile kurumuna ve erkeğin bu yapıdaki rolüne dair hem Kur'ânî naslara dayalı hem de toplumsal gerçeklikleri dikkate alan bütüncül bir perspektif sunduğunu açıkça göstermiştir.

Çalışmanın bu bölümde, aile içi ilişkilerin Kur'ân'daki hassas dengelerine ve Mevdûdî'nin bu alandaki detaylı ilmî analizine dair önemli çıkarımlar sağlamıştır. Bu analize takiben, çalışmanın dördüncü bölümünde, Mevdûdî'nin *Tefhîmü'l-Kur'ân*'daki yaklaşımını erkeğin aile dışındaki daha geniş sosyal hayattaki konumuna, sahip olması gereken genel özelliklere ve Kur'ân'da zikredilen örnek erkek prototiplerine doğru genişletilmiştir. Bu geçiş, erkeğin rolünü yalnızca aile bağlamında değil, aynı zamanda toplumun aktif bir üyesi olarak üstlenmesi gereken görev ve sorumluluklar açısından da ele almayı hedeflemektedir. Üçüncü bölümde kurulan birey-aile ilişkisi zemininden hareketle, dördüncü bölümde birey-toplum ilişkisine odaklanarak, Mevdûdî'nin ideal Müslüman erkek şahsiyetine dair Kur'ân'a dayalı vizyonunu bütüncül bir perspektifle ortaya konulmuştur. Böylece, *Tefhîmü'l-Kur'ân*'ın erkeği hem özel (aile) hem de kamusal (sosyal) alanda Kur'ân'ın öngördüğü şekilde konumlandırma çabasını daha kapsamlı bir biçimde değerlendirme imkânı sağlanmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TEFHİMÜ'L-KUR'ÂN'DA ERKEĞİN SOSYAL HAYATTAKİ KONUMU, ERKEKTE BULUNMASI GEREKEN ÖZELLİKLER VE KUR'ÂN'DA BAHSEDİLEN ERKEK PROTOTİPLERİ

İslâm düşüncesinde bireyin toplumsal rolü ve sahip olması gereken vasıflar, özellikle Kur'ân-ı Kerim ve sünnet ışığında şekillenen kapsamlı bir alanı ifade eder. Mevdûdî'nin tefsirinde bu özgün yaklaşımlar vurgulanarak, erkeğin sadece aile içindeki liderlik rolüyle sınırlı kalmayıp, adâlet, takva, sorumluluk ve hikmet gibi evrensel İslâmî değerler etrafında nasıl bir profil çizdiğini ortaya konulması amaçlanmaktadır. Mevdûdî'nin *Tefhîmü'l-Kur'ân* çerçevesinde, erkeğin İslâm toplumundaki rolünü, bireysel ve toplumsal hayatta sergilemesi beklenen vasıfları ve Kur'ân'da vurgulanan çeşitli erkek modelleri bu bölümde zikredilmiştir. Bu bölümde erkeğe sosyal hayatta yüklenen görev ve sorumluluklar ve bu sorumlulukların kadınlardan bazı noktalarda farklılaşmasının nedenlerinden bahsedilmiştir. Erkeğin idareci, lider ve peygamber olarak üstlendiği roller, ekonomik hayattaki yeri ve şahitlikteki konumu gibi konular, Kur'ân perspektifinden ve Mevdûdî'nin bakış açısıyla analiz edilmiştir. Erkeğin “üstünlüğü” meselesi de bu bölümde değerlendirilmiş ve Mevdûdî'nin *Tefhîmü'l-Kur'ân*'ın dan hareketle erkeğin çok yönlü rol ve sorumluluklarına dair akademik bir perspektiften sunulmaya çalışılmıştır. Erkeğin sahip olması gereken iman, ihsan, tevhid bilinci, sorumluluk şuuru, ilim tahsili, şecaat, sabır, güzel ahlâk, güvenilirlik ve aileye özen gibi ahlâkî ve insani özellikler detaylandırılmıştır.

Son olarak, Kur'ân'da bahsedilen olumlu ve olumsuz erkek prototipleri, Mevdûdî'nin tefsirindeki yaklaşımıyla ele alınmaya çalışılmıştır. Hz. Adem'den Hz. Muhammed'e kadar peygamberler, Lokman, Ashâb-ı Kehf gibi şahsiyetler olumlu prototipler olarak incelenirken; Kâbil, Firavun ve benzeri karakterler olumsuz örnekler bağlamında değerlendirilmiştir. Mevdûdî'nin erkeğin sadece fikhî bir özne olarak değil, aynı zamanda

ahlâkî, sosyal ve ruhsal bir varlık olarak nasıl konumlandırıldığını tüm yönleriyle ortaya konulması amaçlanmaktadır.

4.1. Tefhîmü'l-Kur'ân'da Erkeğin Sosyal Hayattaki Konumu

İslâm toplum yapısında erkeğin sosyal hayattaki konumu, Kur'ân-ı Kerim'in belirlediği temel ilkeler ve Hz. Muhammed'in uygulamalarıyla şekillenmiştir. Bu konu, İslâm tefsir geleneğinde geniş yer bulmuş, ancak modern dönemde farklı yaklaşımlarla yeniden yorumlanmıştır. Mevdûdî'nin tefsiri, erkeğin sosyal hayattaki konumunu klasik müfessirlerden farklı olarak daha dinamik, işlevsel ve sorumluluk odaklı bir perspektifle ele almasıyla öne çıkmaktadır. Kur'ân-ı Kerim, İslâm'ın temel rehberi olarak insanlığın varoluş gayesinden toplumsal düzenine kadar her alanda yol gösterici ilkeler sunmaktadır. Bu İlâhi kelamın derinlemesine anlaşılması ve hayata tatbik edilmesi amacıyla ortaya çıkan tefsir ilmî, Müslüman düşünce tarihinde zengin bir literatür meydana getirmiştir.

Bu literatürde erkeğin sosyal hayattaki konumu ve önemi çeşitli boyutlarıyla ele alınmaktadır. İslâmî öğretilerde erkek hem aile birliğinin temel direği hem de toplumsal düzenin aktif bir unsuru olarak tanımlanır. Bu bağlamda Kur'ân'da erkeğe yüklenen sorumluluklar onun sosyal hayattaki vazgeçilmez rolünü açıkça ortaya koymaktadır. Erkeğin bu önemi, yalnızca ekonomik ve fiziki katkılarıyla sınırlı olmayıp, aynı zamanda ahlâkî, hukuki ve dinî alanlardaki rehberlik ve temsil yetkinlikleriyle de yakından ilişkilidir.

4.1.1. Erkeğin Sosyal Hayattaki Konumu

Kur'ân-ı Kerim, insanlığın yaratılışını ve toplumsal ilişkilerini düzenlerken, kadın ve erkeğe farklı sorumluluklar yüklemektedir. Mevdûdî, bu farklılıkların insan fitratındaki çeşitlilikten ve toplumsal düzenin gerekliliklerinden kaynaklandığını belirtmektedir.³³⁴ Nisâ Sûresi'nin 32. âyeti, "*Allah'ın sizi birbirinizden üstün kıldığı şeyleri iç çekerek arzu etmeyin. Erkeklerin de kazandıklarından nasipleri var, kadınların da kazandıklarından nasipleri var. Allah'ın lütfundan isteyin; şüphesiz Allah her şeyi bilmektedir.*" Âyette her iki cinsiyetin de kendi

---

³³⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 1/355.

kazanımları doğrultusunda sorumluluk taşıdığına işaret ederken, toplumsal iş bölümünün ve rollerin farklılaşabileceğine de dolaylı bir gönderme yapmaktadır.³³⁵

Mevdûdî'ye göre, erkeğin toplumsal önemi, adâletin tesis edilmesi ve iyiliğin yaygınlaştırılması görevlerinde de belirginleşmektedir. Kur'ân'ın “Sizden öyle bir topluluk bulunsun ki, hayra çağırınsınlar, iyiliği emretsinler ve kötülükten nehyetsinler. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir.”³³⁶ âyetini yorumlarken, bu görevin her Müslümana düşmekle birlikte, toplumsal yapıda liderlik vasfı taşıyan erkeklerin bu konuda daha fazla sorumluluk sahibi olduğunu vurgulanmaktadır.³³⁷ Erkeğin, ailesini ve çevresini doğru yola sevk etme, onlara İslâm'ın ahlâkî değerlerini öğretme ve yaşama konusunda bir örnek teşkil etme sorumluluğu bulunmaktadır. “Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden koruyun.”³³⁸ âyeti, bu sorumluluğun genişliğini gözler önüne serer. Mevdûdî, bu âyeti tefsir ederken, erkeğin sadece kendi nefisinden değil, himayesi altındaki bireylerin de mânevî gelişiminden sorumlu olduğunu belirtmektedir.³³⁹

Mevdûdî, erkeğin sosyal hayattaki konumunu sadece aile içi rollerle sınırlamaz; onun genel toplumsal ve siyasi liderlik vasfına da dikkat çeker. Peygamberler (Hz. İbrâhim, Hz. Mûsa, Hz. Muhammed gibi) ve adil yöneticiler (Hz. Dâvûd, Hz. Süleyman gibi) üzerinden Kur'ân'da sunulan erkek prototipleri, Mevdûdî için erkeğin toplumsal liderlik vasfının örnekleridir. Ancak bu liderlik, mutlak bir egemenlik değil, adâlet, şura (istişare), hikmet ve toplumsal maslahatı gözetme prensipleriyle sınırlıdır. Erkeğin kamusal alanda üstlendiği bu roller, sorumluluk ve emanet bilinciyle hareket etmeyi gerektirir.³⁴⁰

Bu, toplumun temel yapı taşı olan aileden başlayarak, daha geniş çevrelere yayılan bir sorumluluk bilinci gerektirir. Mevdûdî, İslâm'ın kadına ve erkeğe eşit insanî değer atfettiğini, ancak toplumsal rollerinin ve sorumluluklarının farklılaştığını vurgular. Ona göre, erkeğin sosyal hayattaki temel rolü, özellikle ailesinin geçimini sağlama, onları koruma ve toplumsal liderlik pozisyonlarında daha fazla sorumluluk üstlenme şeklinde belirginleşmektedir.³⁴¹ Hz. Muhammed bir hadisinde şöyle buyurmuşlardır: “Hepiniz çobansınız ve hepiniz sürünüzden sorumlusunuz. Erkek ailesinin çobanıdır ve sürüsünden

³³⁵ en-Nisâ 4/32.

³³⁶ Âl-i İmrân 3/104.

³³⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 1/283.

³³⁸ et-Tahrîm 66/6.

³³⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 6/406.

³⁴⁰ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 1/358-360.

³⁴¹ Mevdûdî, *İslâm'da Aile Hukuku*, 85-92.

sorumludur...”³⁴² Bu hadis, erkeğin aile içindeki liderlik ve sorumluluk rolünü açıkça ifade ederek, onun bu temel sosyal rolünü pekiştirmektedir. Mevdûdî, erkeğin sosyal hayattaki konumunu, Kur’ân’ın genel adâlet, denge ve karşılıklı sorumluluk anlayışı içinde konumlandırarak, klasik tefsirlerin zaman zaman statik ve ataerkil görünen yorumlarından farklılaşmaktadır.

4.1.2. İdareci ve Lider Olarak Erkek

İslâm toplumu, bireylerin belirli roller ve sorumluluklar üstlendiği bir yapıdır. Bu roller içerisinde, erkeğin idareci ve lider olarak konumu, hem Kur’ân-ı Kerim’de hem de İslâm tefsir geleneğinde önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle aile, topluluk ve devlet yönetimindeki liderlik vasfı, erkeğin Kur’ân’da atfedilen temel sorumluluklarından biridir. Nisâ Sûresi’nin 34. âyetindeki “*er-ricâlü kavvâmüne alennisâ*” ifadesi,³⁴³ Mevdûdî’nin tefsirinde merkezi bir öneme sahiptir. Mevdûdî, “kavvâm” kelimesini, ailenin maddî ve mânevî ihtiyaçlarını karşılayan, onları koruyup gözeten ve idare eden kişi olarak açıklar.³⁴⁴ Mevdûdî’ye göre, bu âyet, erkeğin aile içindeki doğal liderlik rolünü ifade ederken, genel toplumsal liderlik ve yöneticilik pozisyonlarında da erkeklerin daha fazla sorumluluk üstlenmesinin fitrî ve toplumsal gerekçeleri olduğunu belirtmektedir. Mevdûdî, erkeğin rasyonel düşünme, karar alma ve sorumluluk üstlenme gibi özelliklerinin, bu tür görevler için daha uygun olduğunu savunmaktadır. Mevdûdî’ye göre, bu liderlik, erkeğin bu sorumlulukları yerine getirebilmesi için kendisine verilmiş bir görev olup, bir üstünlük meselesi değildir.³⁴⁵

Elmalılı Hamdi Yazır, bu âyetin tefsirinde, erkeğin kadına nafaka vermesi ve onu himaye etmesi nedeniyle bir “kavvâm” olduğunu belirtir.³⁴⁶ Kurtubî de benzer şekilde, erkeğin ailesinin geçimini sağlama ve onları yönetme sorumluluğu nedeniyle bir derece üstünlüğe sahip olduğunu ifade etmektedir.³⁴⁷

³⁴² Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu’fî el-Buhârî, *Sahihi Buhari ve Tercümesi*, çev. Mehmet Sofuoğlu (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2017), 1/1012.

³⁴³ en-Nisâ 4/34.

³⁴⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur’ân*, 1/357.

³⁴⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur’ân*, 1/358.

³⁴⁶ Yazır, *Hak Dinî Kur’ân Dili*, 2/323.

³⁴⁷ Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur’ân*, 5/170.

Mevdûdî, bu rolü, mutlak bir otorite veya doğuştan gelen bir imtiyaz olarak değil, ağır bir sorumluluk, hizmet, adâlet ve meşveret prensipleriyle sınırlı bir emanet olarak ele almaktadır. Erkeğin toplumsal ve siyasi alandaki liderliğini de bu sorumluluk ve adâlet anlayışıyla bağdaştırır. Bu yaklaşım, Kur'ân'ın genel adâlet, denge ve karşılıklı sorumluluk anlayışını yansıtarak, erkeğin liderlik rolüne daha dinamik, etik ve toplumsal fayda sağlamaktadır.

4.1.3. Peygamber Olarak Erkek

Peygamberlik (nübüvvet), İslâm inancının temel taşlarından biridir ve Allah ile kulları arasında iletişim kuran elçilerin, yani peygamberlerin rolünü tanımlar. Kur'ân-ı Kerim, sayısız âyetle peygamberlerin seçimi, görevleri, karşılaştıkları zorluklar ve taşıdıkları özellikler hakkında bilgi vermektedir. Tarih boyunca gönderilen tüm peygamberlerin erkek olması, tefsir geleneğinde üzerinde durulan ve çeşitli şekillerde yorumlanan bir husus olmuştur. Klasik tefsirlerde tüm peygamberlerin erkek olması genellikle şu gerekçelerle açıklanmıştır: Erkeğin fiziksel ve ruhsal yapısının tebliğ görevinin zorluklarına daha dayanıklı olması, toplumsal liderlik ve mücadele rollerini daha etkin üstlenebilmesi, halkın karşısına çıkıp doğrudan hitap etme ve meydan okuma kabiliyeti gibi nedenler vurgulanmıştır. Taberî, peygamberlerin hem toplumsal liderlik hem de savaş gibi alanlarda aktif olmalarının gerekliliği nedeniyle erkeklerden seçildiğini belirtmektedir.³⁴⁸ Râzî, benzer şekilde, peygamberlerin misyonunun doğası gereği hem güçlü bir karaktere hem de kamusal alanda etkin bir varlığa sahip olmaları gerektiği ve bu vasıfların genellikle erkeklerde daha belirgin olduğu belirtmektedir.³⁴⁹

Kur'ân-ı Kerim'de tüm peygamberlerin erkek olarak gönderilmesi,³⁵⁰ Mevdûdî tarafından ilâhî bir hikmetin tezahürü olarak değerlendirilir. Mevdûdî, peygamberlik görevinin getirdiği ağır sorumluluklar, fiziksel ve psikolojik dayanıklılık ile toplumsal mücadele gerekliliğinin, bu görevin erkeklere verilmesinin nedenleri arasında sayıldığını belirtmektedir.³⁵¹ Ona göre, peygamberlik, vahyi alma, tebliğ etme, toplumu yönlendirme ve örnek olma gibi hayati fonksiyonları içerir ve bu fonksiyonlar, erkeklerin fitri yapısıyla

³⁴⁸ Taberî, *Câmi 'u'l-beyân fî Tefsiri'l-Kur'ân*, 5/61.

³⁴⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 13/365.

³⁵⁰ Yûsuf 12/109.

³⁵¹ Mevdûdî, *İslâm'da Hükümet*, çev. Ali Genceli, 150-155.

daha uyumludur.³⁵² Mevdûdî, Kur'ân'da bahsedilen peygamberleri (Hz. Âdem, Hz. Nûh, Hz. İbrâhim, Hz. Mûsâ, Hz. Dâvûd, Hz. Süleyman ve Hz. Muhammed gibi) erkeğin liderlik vasfının en yüce örnekleri olarak ele almaktadır. Bu peygamberlerin liderlikleri, tevhid mücadelesi, sabır, kararlılık, adâleti tesis etme çabası ve toplumu doğruya yönlendirme görevleriyle doludur. Mevdûdî, bu örnekler üzerinden, erkeğin liderliğinin sadece yöneticilikten ibaret olmadığını, aynı zamanda ahlâkî rehberlik, toplumsal reform ve ilâhî rızayı gözetme amacını taşıdığını vurgular. Bu perspektif, liderliği sadece dünyevi bir mevki olmaktan çıkarıp, derin bir mânevî boyut kazandırmaktadır.³⁵³

4.1.4. Ekonomik Hayatta Erkek

İslâm'ın ekonomik sistemi, bireylerin rolleri ve sorumlulukları üzerine kuruludur ve bu bağlamda erkeğin ekonomik hayattaki konumu Kur'ân-ı Kerim'de açıkça belirtilmiştir. Özellikle nafaka yükümlülüğü ve miras payları gibi konular, erkeğin ekonomik rollerini tanımlamaktadır. Nisâ Sûresi'nin 34. âyetinde, *“Allah'ın, (iki cinse) birbirinden farklı özellik ve lütuflar bahşetmesi ve mallarından harcama yapmaları sebebiyle erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudurlar.”*³⁵⁴ ifadesi, erkeğin bu malî sorumluluğunu açıkça ortaya koymuştur. Taberî, erkeğin maddî harcamaları nedeniyle ailenin idaresinden sorumlu olduğunu belirtir.³⁵⁵ Râzî, bu âyeti, erkeğin eşine ve çocuklarına bakmakla yükümlü olması ve ailenin tüm malî ihtiyaçlarını karşılaması gerektiği şeklinde yorumlamışlardır.³⁵⁶ Miras konusunda ise erkeğin kadının iki katı pay alması,³⁵⁷ genellikle erkeğin evlilik masrafları, mehir ve nafaka gibi malî sorumluluklarına atfedilmiştir. Klasik yaklaşımlar, erkeğin bu malî sorumluluğunu, onun ailedeki yöneticilik ve liderlik vasfının doğal bir sonucu olarak görmüşlerdir. Mevdûdî'ye göre, erkeğin ailesinin geçimini sağlama ve maddî ihtiyaçlarını karşılama temel sorumluluğunu açıkça ifade etmektedir.³⁵⁸ Mevdûdî, eserinde, erkeğin bu sorumluluğunun, evlilik akdinin temel unsurlarından biri olduğunu ve erkeğin mehir (mehr)³⁵⁹ ödeme ve nafaka verme yükümlülüklerinin de bu temel sorumlulukla

³⁵² Mevdûdî, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamberin Hayatı*, 391.

³⁵³ Mevdûdî, *İslâm'da Hükümet*, çev. Ali Genceli, 150-160.

³⁵⁴ en-Nisâ 4/34.

³⁵⁵ Taberî, *Câmi' u'l-beyân fî Tefsiri'l-Kur'ân*, 2/455-459.

³⁵⁶ Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 8/17.

³⁵⁷ en-Nisâ 4/11.

³⁵⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 1/358.

³⁵⁹ bk. Mehmet Akif Aydın, “Mehir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/389.

doğrudan ilişkili olduğunu belirtmektedir.³⁶⁰ Hz. Muhammed şöyle buyurmuştur: “Kişinin ailesi için harcadığı sadakadır.”³⁶¹ Bu hadis, erkeğin ailesinin geçimini sağlamak için yaptığı harcamaların Allah katında bir sadaka değerinde olduğunu göstererek, bu sorumluluğun önemini vurgulamaktadır.

İslâm fıkıh literatüründe, erkeğin ailesine karşı nafaka yükümlülüğü icmâ ile sabittir.³⁶² Mevdûdî, İslâm toplumunda erkeğin ekonomik hayattaki aktif rolünün, aile kurumunun istikrarı ve toplumun genel refahı için hayati öneme sahip olduğunu vurgulamaktadır.³⁶³ Bununla birlikte, İslâm hukuku, kadının da kendi mal varlığı üzerinde tasarruf etme ve dilerse çalışıp gelir elde etme hakkını tanımaktadır.³⁶⁴ Mevdûdî'nin *Tefhîmü'l-Kur'ân*'ında erkeğin ekonomik hayattaki durumu, klasik tefsirlerden farklılaşan, daha işlevsel, adâlet odaklı ve dengeli bir yaklaşımla ele alınmıştır. Mevdûdî, erkeğin nafaka yükümlülüğü ve miras payı gibi konuları, onun aile ve toplum içinde üstlendiği ağır malî sorumlulukların bir karşılığı olarak yorumlar. Bu, erkeğin ekonomik rolünü bir ayrıcalık olmaktan çıkarıp, yerine getirilmesi gereken bir görev ve toplumsal düzenin anahtarı olarak konumlandırır. Aynı zamanda, kadının tam ekonomik bağımsızlığını vurgulayarak, İslâm'ın miras ve nafaka düzenlemelerinin genelinde bir âdil denge bulunduğunu göstermektedir.

4.1.5. Şahitlikte Erkek

İslâm hukukunda şahitlik, adâletin tesisinde ve hakların korunmasında önemli bir role sahiptir. Kur'ân-ı Kerim, şahitlik müessesesini çeşitli âyetlerde düzenlemiş, özellikle de Bakara Sûresi'nin 282. âyetinde “*Erkeklerinizden iki şahidi de tanık tutun. Şahitler iki erkek olmazlarsa, rıza göstereceğiniz şahitlerden bir erkekle biri yanılırsa diğerinin ona hatırlatması için iki de kadın olsunlar. Çağrıldıklarında şahitler gelmemezlik etmesinler.*”³⁶⁵ hükmü, erkeğin şahitlikteki konumunu ve kadınlardan farklı olmasını gündeme getirmiştir. Çoğu müfessir, bu durumu kadının hafızasının zayıflığına veya duygusal yapısının şahitlik anında yanılmaya daha yatkın olmasına bağlamıştır. Taberî, âyetteki “*kadınlardan biri*

³⁶⁰ Mevdûdî, *İslâm'da Aile Hukuku*, 143.

³⁶¹ Buhârî, *Sahihi Buhari ve Tercümesi*, çev. Mehmet Sofuoğlu, 1/110.

³⁶² Celal Erbay, “Nafaka”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/282.

³⁶³ Mevdûdî, *İslâm Nizamı*, çev. Ali Genceli, 294.

³⁶⁴ Recep Özdemir, “İslâm Hukukuna Göre Kadının Malî Hakları”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29 (2022), 92-119.

³⁶⁵ el-Bakara 2/282.

şaşırırsa, diğeri ona hatırlatsın” ifadesini, kadının unutkanlığı veya yanılma ihtimali üzerine yorumlamış, dolayısıyla adâlet ve kesinlik için iki kadının şahitliğinin bir erkeğinkine denk sayıldığını belirtmiştir.³⁶⁶ Râzî benzer şekilde, bu hükmün kadının eksikliği veya yanılma eğilimi nedeniyle getirildiğini ve bunun hukuki süreçte adâleti sağlamak için bir tedbir olduğunu savunmuşlardır.³⁶⁷

Klasik yaklaşımlar, bu hükmü kadının şahitlikteki eksikliği olarak görmüş ve bunu cinsiyetler arası fitrî bir farka dayandırmışlardır. Bu âyetteki şahitlik hükmü, Mevdûdî tarafından, adâletin tam olarak tesis edilmesi amacıyla konulmuş bir tedbir olarak yorumlanmaktadır. Mevdûdî, bu hükmün, özellikle malî konularda, kadının hafızasının ve dikkat yoğunluğunun erkeğe göre farklılık gösterebileceği ihtimaline binaen alındığını belirtmektedir. Ona göre, bu hüküm, kadının şahitliğinin tamamen değersizleştirilmesi anlamına gelmez, bilakis teyit edici bir unsur olarak işlev görmektedir.³⁶⁸ Mevdûdî, şahitlikte erkeğin durumu, klasik tefsirlerden farklılaşan, daha sosyal, bağlamsal ve işlevsel bir yaklaşımla ele alınmıştır. Mevdûdî, Bakara 282. âyetindeki bir erkeğe iki kadının şahitliği hükmünü, kadının fitri bir eksikliğinden ziyade, o dönemdeki sosyal rolleri ve ticari hayattaki tecrübe farklılığıyla açıklar. Bu, hükmün amacının adâletin en üst düzeyde sağlanması olduğunu ve olası yanılmaları telafi etmeye yönelik bir tedbir olduğunu vurgulamıştır.

İslâm hukuk usulünde, şahitlik müessesesi, hakların korunması ve adâletin sağlanması amacıyla düzenlenmiştir.³⁶⁹ Hz. Muhammed de çeşitli hukuki anlaşmazlıklarda şahitliğe başvurmuş ve şahitlerin güvenilirliğini önemsemiştir. Şahitlikteki bu farklılık, o dönemin toplumsal pratikleri ve kadınların genellikle malî işlere daha az dahil olmasıyla da ilişkilendirilebilir.

4.1.6. Erkeğin Üstünlüğü Meselesi

İslâm toplumunda cinsiyetler arası ilişkiler ve roller, Kur’ân-ı Kerim’in belirlediği prensipler çerçevesinde şekillenir. Bu bağlamda, erkeğin “üstünlüğü” meselesi, özellikle Kur’ân’da

³⁶⁶ Taberî, *Câmi ’u’l-beyân fî Tefsiri ’l-Kur’ân*, 2/168-170.

³⁶⁷ Râzî, *Mefâtihu ’l-Gayb*, 6/56-58.

³⁶⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü ’l-Kur’ân*, 1/226.

³⁶⁹ H. Yunus Apaydın, “Şahit”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/280.

geçen bazı âyetler üzerinden tefsir geleneğinde geniş ve tartışmalı bir yer tutmaktadır. Nisâ Sûresi'nin 34. âyetinde “Allah, onların bir kısmını (erkekleri) diğerine (kadınlara) üstün kılmıştır” ifadesini,³⁷⁰ Taberî, erkeğin kadından akıl, görüş ve dinî kavrama noktasında üstün olması şeklinde yorumlamıştır. Ona göre, bu üstünlük erkeğe aile reisliği ve kadınlar üzerinde yöneticilik yetkisi vermektedir.³⁷¹ Râzî, ise, erkeğin üstünlüğünü hem fitri (akıl, beden gücü) hem de iktisadi (nafaka yükümlülüğü) sebeplere dayandırarak, bu durumun erkeğe otorite sağladığını ifade eder.³⁷² Klasik tefsirler, bu üstünlüğü genellikle mutlak ve cinsiyetler arası bir hiyerarşi olarak kabul etmiştir. Mevdûdî tarafından, mutlak bir değer üstünlüğü veya cinsiyet temelli bir ayrıcalık olarak değil, aile içindeki liderlik ve sorumluluk rolünden kaynaklanan fonksiyonel bir farklılık olarak açıklanmaktadır.

Mevdûdî, İslâm'ın kadın ve erkeği insanlık onuru, dinî yükümlülükler ve Allah katındaki değer açısından eşit gördüğünü sıklıkla vurgulamaktadır.³⁷³ Elmalılı Hamdi Yazır, tefsirinde bu üstünlüğü şu şekilde yorumlamıştır. Kadının erkeğe daha fazla ihtiyaç duymasının temelinde, erkeğin çalışma ve kazanma gibi alanlarda daha aktif olması yatmaktadır.³⁷⁴ Kadının ise bu dinamik içinde itaat duygusuna sahip olması ve “ince, hassas bir fitratta” olması nedeniyle erkeğin kuvvetiyle korunmaya muhtaç olduğundan dolayıdır. Bu üstünlüğü, yöneticilik görevinin doğal olarak erkeğe ait olmasının temel gerekçesi olarak sunmaktadır. Dolayısıyla, Elmalılı'ya göre kadının erkeğe itaat etmesi gerekliliği, sadece bir dinî yükümlülük değil, aynı zamanda kadının kendi menfaatlerinin de bir gereğidir.³⁷⁵

Hz. Muhammed şöyle buyurmuştur: “Mü'minlerin iman bakımından en olgun olanı, ahlâkı en güzel olanıdır. Sizin en hayırlınız ise ailesine karşı en hayırlı olanınızdır.”³⁷⁶ Bu hadis, anlam olarak iki kısma ayrılmış olup birinci kısımda üstünlüğün cinsiyette değil, ahlâkta ve aile ilişkilerinde aranması gerektiğini göstermektedir. İmanın sağlamlığı ile ahlâkî olgunluk arasında doğrudan bir ilişki kurarak, kâmil mü'minin belirgin vasfının yalnızca inanç esaslarına bağlılık değil, aynı zamanda yüksek ahlâkî erdemlere sahip olmak olduğunu

³⁷⁰ en-Nisâ 4/34.

³⁷¹ Taberî, *Câmi'u'l-beyân fî Tefsiri'l-Kur'ân*, 2/515-520.

³⁷² Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 8/17-18.

³⁷³ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 1/357.

³⁷⁴ Yazır, *Hak Dinî Kur'ân Dili*, 2/1350.

³⁷⁵ Yazır, *Hak Dinî Kur'ân Dili*, 2/1350.

³⁷⁶ Mehmet Emin Özavşar vd. (ed.), *Hadislerle İslâm: Hadislerin Hadislerle Yorumu* (İstanbul: DİB Yayınları, 2020), 4/151.

vurgulamaktadır.³⁷⁷ Bu bağlamda, İslâm'ın bireysel ve toplumsal ahlâkî inşâ etme amacına yönelik temel bir prensip ortaya konulmaktadır

Hadisin ikinci kısmı ise, mü'minin sosyal hayattaki değerinin en yakın çevresiyle olan ilişkileri üzerinden değerlendirilebileceğine dikkat çekmektedir. “Sizin en hayırlınız ise ailesine karşı en hayırlı olanınızdır.” ifadesi,³⁷⁸ bireyin toplumsal iyiliğe katkısının ilk ve en önemli göstergesinin, aile içindeki tutum ve davranışları olduğunu beyan etmektedir. Aile, toplumun en küçük ve temel yapı taşı olması sebebiyle, bireyin burada sergilediği şefkat, adâlet, saygı ve sorumluluk gibi ahlâkî değerler, onun daha geniş sosyal çevredeki etkileşimlerinin de bir yansıması olarak kabul edilmektedir.

Dolayısıyla, hadis-i şerif, gerçek anlamda hayırlı ve değerli bir Müslümanın, inancının gerektirdiği ahlâkî güzellikleri öncelikle ailesi içinde tezahür ettiren kişi olduğunu açık bir şekilde ifade etmektedir. Bu durum, İslâm'ın aile kurumuna verdiği önemi ve bireysel ahlâkın toplumsal refahın temelini oluşturduğunu açıkça ortaya koymaktadır.³⁷⁹

İslâm ahlâkî literatüründe, aile reisliği ve geçim sorumluluğu erkeğe yüklenirken, kadına da ev işleri ve çocuk bakımı gibi önemli sorumluluklar verilmiştir.³⁸⁰ Mevdûdî, erkeğin bu “üstünlüğünün”, bir imtiyaz değil, daha ziyade daha ağır bir sorumluluk ve görevlendirme anlamına geldiğini belirtir. Ona göre, bu durum bir tahakküm aracı değil, aksine kadınların haklarını koruma ve ailenin düzenini sağlama emanetidir. Mevdûdî'nin yorumu, Kur'ân'ın cinsiyetler arası ilişkilerdeki adâlet, denge ve karşılıklı sorumluluk anlayışını yansıtarak, erkeğin rolüne daha dinamik, etik ve toplumsal fayda odaklı bir perspektif sunmaktadır.³⁸¹

4.2. Erkekten Bulunması Gereken Özellikler

İslâm düşüncesinde, bireyin kişisel ve toplumsal hayatındaki konumu, Kur'ân-ı Kerim'in belirlediği değerler ve ilkeler bütünüyle şekillenir. Bu bağlamda, erkekte bulunması gereken özellikler meselesi, Kur'ân'ın nazil olduğu günden itibaren üzerinde düşünülmüş, tefsir ve ahlâk literatüründe geniş yer bulmuş, bireysel ve toplumsal yaşamın inşasında temel bir ölçüt

³⁷⁷ Kayacı, *Mevdûdî'nin Tefhîmü'l-Kur'ân Tefsirinde Aile Konusuna Yaklaşımı*, 35-34.

³⁷⁸ Özavşar vd. (ed.), *Hadislerle İslâm: Hadislerin Hadislerle Yorumu*, 4/151.

³⁷⁹ Hacer Çelik, *Kur'ân-ı Kerim'de Erkek Tasviri ve Algısı*, (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021), 206-208.

³⁸⁰ Macide Kösal, “İslâm'da Evlilik ve Erkeğe Düşen Ahlaki Sorumluluklar”, *Kilitbahir* 23 (2023), 12-16.

³⁸¹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 1/358.

olarak ele alınmıştır. Kur'ân, erkekleri sadece aile ve toplum içindeki fonksiyonel rolleriyle değil, aynı zamanda sahip olmaları gereken ahlâkî, mânevî ve entelektüel vasıflarla tanımlar. Kur'ân-ı Kerim'in âyetleri ışığında, erkek idealinin hangi temel özellikler üzerine inşa edildiği ve Kur'ân'da zikredilen peygamber kıssaları, sâlih kulların örnekleri ve genel ahlâkî ilkeler, erkeğin iman, adâlet, sorumluluk bilinci, sabır, hikmet ve güzel ahlâk gibi evrensel değerlerle donanması gerektiğini vurgular. Bu özellikler, erkeğin hem Allah'a karşı kulluk görevini layıkıyla yerine getirmesini hem de ailesine, topluma ve tüm insanlığa karşı yükümlülüklerini en iyi şekilde ifa etmesini sağlamaktadır.

Kur'ân-ı Kerim, erkeklere çeşitli roller ve sorumluluklar yüklerken, bu görevleri yerine getirebilmeleri için belirli özelliklere sahip olmaları gerektiğini de belirtir. Bu özellikler, erkeğin kâmil bir mü'min, sorumlu bir aile reisi ve etkin bir toplum üyesi olmasını sağlar. Erkekte bulunması gereken özelliklerin başında iman, ihsan ve tevhid bilinci gelmektedir. Kur'ân, mü'min erkekleri Allah'a ve ahiret gününe tam bir teslimiyetle inananlar olarak tanımlar. Bu iman, sadece dil ile ikrar değil, kalben tasdik ve azalarla amel etmeyi gerektirir. Erkeğin hayatının her alanında tevhid bilinci ile hareket etmesi, yani Allah'ın birliğini, eşsizliğini ve her şeyin yaratıcısı olduğunu idrak etmesi esastır. Bu bilinç, onu yalnızca Allah'a kulluk etmeye, O'ndan yardım dilemeye ve O'na güvenmeye sevk eder. İhsan ise, her şeyi Allah görüyormuş gibi en güzel şekilde yapma gayretidir. Bu derin iman ve ihsan bilinci, erkeğin diğer tüm ahlâkî vasıflarının temelini oluşturur. Erkek, Kur'ân'a göre hem Allah'a hem de yaratılmışlara karşı derin bir sorumluluk şuuru taşımalıdır. Çalışmada, Kur'ân'ın bu temel niteliklere yaptığı vurguyu sistematik bir şekilde ortaya koyarak, erkek kimliğinin sadece biyolojik bir olgu değil, aynı zamanda ahlâkî ve mânevî bir inşâ süreci olduğunu göstermeyi hedeflemektedir.

4.2.1. İman, İhsan ve Tevhid Bilinci

Erkekte bulunması gereken özelliklerin başında iman, ihsan ve tevhid bilinci gelir. Kur'ân, mü'min erkekleri Allah'a ve ahiret gününe tam bir teslimiyetle inananlar olarak tanımlar. Bu iman, sadece dil ile ikrar değil, kalben tasdik ve azalarla amel etmeyi gerektirir. Erkeğin hayatının her alanında tevhid bilinci ile hareket etmesi, yani Allah'ın birliğini, eşsizliğini ve her şeyin yaratıcısı olduğunu idrak etmesi esastır. Dinî ve dindar şahsiyeti inşâ eden üç

kavramın ilki İslâm, ikincisi iman üçüncüsü de ihsandır.³⁸² Erkeğin temel vasfı olan iman, sadece Allah'ın varlığına ve birliğine inanmakla kalmaz, aynı zamanda O'nun Rubûbiyetini, Ulûhiyetini ve Esmâ-i Hüsnâ'sını idrak etmeyi de içerir.

Mevdûdî, Tefsirinde imanın, insanın tüm düşünce ve davranışlarını şekillendiren bir hayat nizamı olduğunu vurgulamaktadır.³⁸³ Mevdûdî'ye göre iman, sadece dille “inandım” demekten ibaret değildir; bu, kalbin tam bir tasdiki, aklın ikna olması ve tüm benliğin Allah'ın varlığına, birliğine, peygamberlerine, kitaplarına, ahiret gününe ve kaderine kesin bir teslimiyetle inanmasıdır.³⁸⁴ Erkek için iman, Allah'ın evrendeki mutlak hükümlerini ve ibadete layık tek varlık olduğunu eksiksiz kabul etmesidir. Bu iman, erkeğin hayatın her alanında, karşılaştığı her durumda Allah'ın emir ve yasaklarına uymasını sağlayan bir iç disiplin ve motive edici güçtür. Mevdûdî, gerçek imanı, erkeğin nefsinin arzularına, toplumsal baskılara ve dünyevi cazibelere karşı duruşunu belirleyen en temel dayanak olarak görür. Bir erkeğin ne kadar akıllı, güçlü veya başarılı olursa olsun, eğer bu sarsılmaz imana sahip değilse, gerçek anlamda hidâyet bulmuş ve doğru yolu benimsemiş sayılmayacağını vurgular. Bu, erkeğin karakterinin ve eylemlerinin en temel ve belirleyici vasfıdır.

İmanın bir üst seviyesi olan İhsan ise, kulun Allah'ı görüyormuşçasına ibadet etmesi, her an O'nun huzurunda olduğu bilinciyle hareket etmesidir.³⁸⁵ Erkek, ihsan bilinciyle hareket ettiğinde, namazını, orucunu, ticaretini, ailevi ilişkilerini ve toplumsal sorumluluklarını sadece şeklen değil, aynı zamanda kalben ve nitelikli bir biçimde yerine getirir. Bu, onun her eyleminde derin bir samimiyet, dürüstlük ve sorumluluk duygusu taşımasını sağlar. Tevhid bilinci ise, hayatın her alanında Allah'ın birliğini esas almak, O'ndan başka hiçbir otorite ve ilah tanımamaktır.³⁸⁶ Bu bilinç, erkeğin tüm eylemlerini Allah'ın rızasına uygun hale getirmesinde temel bir rol oynamaktadır. Tevhid bilinci, imanın doğrudan bir sonucudur ve erkeğin hayatını sadece Allah'a adanmasını gerektirir. Mevdûdî, tevhidin sadece kelime-i şahadet getirmek olmadığını, aynı zamanda erkeğin tüm düşünce, inanç, hedef ve davranışlarında Allah'ı birlemesi olduğunu açıklar. Bu, erkeğin Allah'tan başkasından

³⁸² Ruhullah Öz, “Dindar Şahsiyeti İnşa Eden Üç Kavram: İslâm, İman ve İhsan”, *Harran İlahiyat Dergisi* 45 (2021), 37.

³⁸³ Ebü'l Ala Mevdûdî, *İslâm'a İlk Adım*, çev. Serdar Güzay (İstanbul: İnkılab Yayınları, 2013), 45-50.

³⁸⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 5/464-465.

³⁸⁵ Mustafa Çağrı, “İhsan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/545.

³⁸⁶ Mevlüt Özer, “Tevhid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/18-20.

korkmaması, O'ndan başkasına güvenmemesi, O'ndan başkasından yardım dilememesi ve O'nun yasalarına tam teslim olması anlamına gelir.³⁸⁷ Toplumsal ve siyasi alanda da tevhid bilinci, erkeğin sadece Allah'ın hükümranlığını tanınması, adâletle yönetmesi ve insanları Allah'ın kulları olarak görmesini sağlamaktadır.

4.2.2. Sorumluluk Şuuru ve Emaneti Gözetme

Erkeğin omuzlarındaki sorumluluk sadece ailesiyle sınırlı değildir. Topluma, dine ve hatta kendi nefesine karşı da sorumlulukları vardır. Nisâ Sûresi 34. âyetteki erkeğe yüklenen bir sorumluluk gibi gösterilen “kavvâm” terimi, himaye etme ve sevk ve idare etme hak ve sorumluluklarının müşterek varlığını ifade etmektedir. Aile reisliğinin kocaya tahsisi, toplumun bu en küçük yapı taşında zuhur edebilecek düzensizlikleri bertaraf etme ve sükûneti temin etme amacını taşımaktadır. Bu nedenle, burada varoluşsal bir imtiyazdan ziyade, işlevsel bir yetki farklılığının söz konusu olduğu belirtilmelidir.³⁸⁸ Mevdûdî de, eserinde, İslâm'ın bireye yüklediği bu çok yönlü sorumluluk anlayışını detaylı bir şekilde ele alır.³⁸⁹ Mevdûdî Tefsirinde, “kayyûm” ya da “kavvâm” kavramı, erkeğin sadece maddî ihtiyaçları karşılayan değil, aynı zamanda ailesinin mânevî ve ahlâkî gelişiminden de sorumlu olan bir rehber olduğunu ifade eder. Elmalılı Hamdi Yazır, tefsirinde bu âyeti açıklarken, erkeğin ailesini her türlü tehlikeden koruma ve onları doğru yola sevk etme ve ihtiyaçlarını giderme görevinin olduğunu vurgulamaktadır.³⁹⁰

İslâm aile hukukunda kadın, kocasına Allah'ın bir emaneti olarak addedilmektedir.³⁹¹ Bu anlayış, erkeğin eşine karşı sorumluluklarını derin bir dinî ve ahlâkî zemine oturtmaktadır. Zira emanet kavramı, onu koruma, gözetme ve haklarına riâyet etme yükümlülüğünü beraberinde getirir. Emaneti gözetme ise, üstlenilen her türlü görevi ve sorumluluğu en iyi şekilde yerine getirmek, hak sahiplerinin haklarını eksiksiz teslim etmektir. Dolayısıyla koca, eşine bu kutsal emanet bilinciyle hareket etmekle mükellef olup, onun haklarını çiğnemekten ve haksızlığa uğratmaktan özenle kaçınmalıdır. Buna mukabil, kadın da eşine

³⁸⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 7/305-306.

³⁸⁸ Mehmet Âkif Aydın, “Kadın”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/88.

³⁸⁹ Mevdûdî, *İslâm'da Aile Hukuku*, 125-128.

³⁹⁰ Yazır, *Hak Dinî Kur'ân Dili*, 2/323.

³⁹¹ Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 3/72; Mustafa Genç, “İslâm Hukukunda Ailenin Önemi ve Evlilik Hayatının Faydaları”, *Sosyal Bilimler Dergisi* 5/30 (2018), 285-286.

karşı belirli yükümlülükler taşımaktadır.³⁹² Bu yükümlülüklerin başında, Allah’a isyan teşkil etmeyen hususlarda, ailenin yöneticisi ve nafakasından sorumlu olan kocasına itaat etmesi gelmektedir.

Bu itaat, ailenin düzeninin ve huzurunun sağlanmasına yönelik bir prensip olup, keyfi veya baskıcı bir itaati değil, meşru sınırlar içinde ve karşılıklı saygıya dayalı bir ilişkiyi ifade eder. Bu karşılıklı hak ve sorumluluklar, İslâm aile yapısının temelini oluşturan denge ve adâleti sağlamayı amaçlamaktadır.³⁹³

4.2.3. İlim Tahsili, Tefekkür ve Hikmetle Amel

İlim, İslâm’da bir nur ve rehberdir. Erkek hem dinî ilimlerde derinleşmeli hem de yaşadığı dünyayı anlamak için gerekli olan beşerî ilimleri öğrenmelidir. Dinî ilimlerdeki derinleşme, erkeğin Allah ile olan bağına güçlendirir, ibadetlerini bilinçli bir şekilde yerine getirmesini sağlar ve ahlâkî erdemleri özümsemesine zemin hazırlar. Beşerî ilimlerin tahsili ise, erkeğin yaşadığı dünyayı çok boyutlu bir şekilde anlamasına katkıda bulunur. Bu ilmî birikim, erkeğin sadece kendi mânevî hayatına değil, aynı zamanda ailesine ve çevresine de doğru dinî bilgiyi aktarma ve rehberlik etme sorumluluğunu üstlenmesini mümkün kılmaktadır. Mevdûdî, eserinde, Müslüman toplumların yeniden yükselişinin ancak ilim ve bilinçlenme ile mümkün olacağını ifade etmektedir.³⁹⁴ İlimle birlikte tefekkür de önemlidir. Tefekkür, evreni, olayları ve Allah’ın âyetlerini derinlemesine düşünmek, bunlardan dersler çıkarmaktır.³⁹⁵ Râzî, Tefsirinde, Kur’ân’daki pek çok âyetin tefekküre davet ettiğini belirtir.³⁹⁶ İlim ve tefekkürün pratiğe dökülmüş hali ise hikmetle amel etmektir. Hikmetle amel etmek, sahip olunan ilmî doğru zamanda ve doğru şekilde uygulamak, söz ve davranışlarda ölçülü olmaktır.³⁹⁷

Sonuç olarak, İslâm’da ilim, bir nur ve rehber olarak erkeğin hem mânevî hem de maddî dünyasında yolunu aydınlatan temel bir araçtır. Erkeğin, dinî ilimlerde derinleşerek

³⁹² Genç, “İslâm Hukukunda Ailenin Önemi ve Evlilik Hayatının Faydaları”, 285.

³⁹³ Fahrettin Atar, “Nikâh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/116.

³⁹⁴ Mevdûdî, *İslâm’da İhya Hareketleri*, 45-48.

³⁹⁵ İlhan Kutluer, “Düşünme”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/53.

³⁹⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 7/272.

³⁹⁷ Çelik, *Kur’ân-ı Kerim’de Erkek Tasviri ve Algısı*, 200-201.

inancının özünü kavraması ve beşerî ilimleri öğrenerek yaşadığı dünyayı anlaması, onun kâmil bir Müslüman ve etkin bir toplumsal birey olarak varlık göstermesi için önemlidir.

Bu iki yönlü ilim tahsili, erkeğin hem kendi nefsinin tezkiye etmesine hem de topluma faydalı hizmetlerde bulunmasına olanak sağlayarak, İslâm'ın ilme verdiği değeri ve erkeğin bu alandaki sorumluluğunu açıkça ortaya koymaktadır.³⁹⁸

4.2.4. Şecaat, Sabır ve İtidal

Cesaret (şecaat), erkeğin hak ve adâleti savunmada, tehlikeler karşısında direnç göstermede ve doğru bildiği yolda kararlılıkla ilerlemede gösterdiği yiğitliktir. Ancak bu cesaret, ölçsüz ve düşüncesiz bir atılganlık değil, akıl ve hikmetle yoğrulmuş bir kuvvettir. Bu bağlamda cesaret, erkeğin hem kendi haklarını korumasında hem de toplumsal adâletin tesisinde aktif bir rol üstlenmesini sağlar.³⁹⁹ Sabır ise karşılaşılan zorluklara, musibetlere ve nefsin isteklerine karşı direnme, metanet gösterme ve Allah'a tevekkül etmektir. Sabır, pasif bir bekleyiş değil, aksine zorluklarla bilinçli bir mücadele ve içsel bir dayanıklılıktır.⁴⁰⁰ Önemli meselelerden biri olan sabrın, gücü ve tesiri inkâr edilemez. Çoğu sorun onunla çözülür; krizlere ve sıkıntılara onunla karşı konulmaktadır. Bu nedenle ki Kur'an'da, sabrın çok önemli olduğu belirtilmiştir.⁴⁰¹ “*Kim sabredip affederse, şüphesiz ki bu, mutlaka azmedilip yapılması gereken işlerdendir.*”⁴⁰² Mevdûdî, intikam alma hakkı, saklı kalmakla birlikte, affetmenin daha faziletli ve makbul bir davranış olduğunu, özellikle affın karşı tarafın ıslahına ve olumlu yönde değişimine katkıda bulunması durumunda büyük önem taşıdığını vurgular. Zira nefsi kontrol altına alarak intikamdan vazgeçip affetmeyi tercih eden kimseye Allah katında büyük bir mükafat vadedilmiştir. Bu durum, bireyin kendi ızdırabına rağmen üstün bir ahlâkî duruş sergilediğinin göstergesidir.⁴⁰³ Erkeğin karşılaştığı güçlükler karşısında sabırlı olması, olaylara soğukkanlılıkla yaklaşmasını, aceleci ve yanlış kararlar almaktan sakınmasını ve uzun vadeli hedeflere odaklanmasını mümkün kılmaktadır.

³⁹⁸ ez-Zümer 39/9; el-Alak 96/1, 3-5.

³⁹⁹ Mustafa Çağrı, “Şecaat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 48/402-403.

⁴⁰⁰ Mustafa Çağrı, “Sabır”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/337.

⁴⁰¹ Hasan Yenibaş, “Peygamberimizin Davranışlarının Ahlaki Temelleri”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/1 (2011), 138.

⁴⁰² eş-Şûrâ 42/43.

⁴⁰³ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 5/249.

Sabır, aynı zamanda nefsin isteklerine karşı koymada ve ahlâkî erdemleri muhafaza etmede de vazgeçilmez bir araçtır.⁴⁰⁴ İtidal ise, her türlü aşırılıktan kaçınmak, dengeyi korumak ve orta yolu benimsemektir.⁴⁰⁵ Bu erdem, erkeğin duygusal tepkilerinde, maddî harcamalarında, sosyal ilişkilerinde ve hatta dinî yaşantısında ölçülü olmasını gerektirir. Aşırılıklar, bireyi dengesizliğe, haksızlığa ve pişmanlığa sürükleyebilirken, itidal sahibi bir erkek, olaylara nesnel bir bakış açısıyla yaklaşır, âdil kararlar alır ve ilişkilerinde ve uyumu tesis eder. İtidal, aynı zamanda nefsin aşırı isteklerine gem vurarak, erkeğin iradesini güçlendirmesine ve ahlâkî sınırları korumasına yardımcı olmaktadır.⁴⁰⁶

Sonuç olarak, cesaret, sabır ve itidal erdemleri, olgun ve sorumluluk sahibi bir erkek kimliğinin temel taşlarını oluşturur. Bu erdemlerin dengeli bir şekilde içselleştirilmesi ve davranışlara yansıtılması, erkeğin hem bireysel hayatında huzur ve başarıya ulaşmasına hem de toplumsal hayatta örnek bir şahsiyet sergilemesine olanak tanır. Bu nedenle, İslâm ahlâkı, erkeğin bu üç temel erdemi hayatının her alanında titizlikle gözetmesini ve geliştirmesini öğütlemektedir.⁴⁰⁷

4.2.5. Güzel Ahlâk, Nezaket ve Hilm

Güzel ahlâk, İslâm'ın en önem verdiği hususlardan biridir. Kur'ân-ı Kerim'de, özellikle Ahzâb Sûresi'nde, İslâm'da erkekliğin ölçütü mal, mülk, makam ve mevki gibi dünyevi değerlerle değil bilakis güzel ahlâk, faziletli işler ve kuvvetli imanla ilişkilendirilmektedir.⁴⁰⁸ Bu âyetler, gerçek erkekliğin maddî kazanımlardan ziyade, mânevî ve ahlâkî erdemlerle şekillendiğini vurgulamaktadır.⁴⁰⁹ “*Ve muhakkak sen yüce bir ahlâk üzeresin.*”⁴¹⁰ ifadesinde Mevdûdî, bu âyeti tefsir ederken, Hz. Muhammed'in ahlâkının Kur'ân'ın ilkelerini somutlaştırdığını ve bu ilkelere bağlı kalmanın en güzel ahlâkî sergilemek anlamına geldiğini belirtir. Ona göre güzel ahlâk, takva, adâlet, merhamet, sabır, affedicilik, dürüstlük gibi birçok erdemi bünyesinde barındırır. Bu âyet, Peygamber'in örnekliğinin, tüm

⁴⁰⁴ Çağrıncı, “Sabır”, 35/337-339.

⁴⁰⁵ Mustafa Çağrıncı, “İtidal”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/456.

⁴⁰⁶ Hasan Bulut, “Kur'ân ve Sünnet Perspektifinde Dindarlık Ölçütü Olarak İtidal”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26/1 (2021), 110-114.

⁴⁰⁷ Yenibaş, “Peygamberimizin Davranışlarının Ahlaki Temelleri”, 138-139.

⁴⁰⁸ el-Ahzâb 33/23-24.

⁴⁰⁹ el-Ahzâb 33/23-24.

⁴¹⁰ el-Kalem 68/4.

Müslümanlar için takip edilmesi gereken ahlâkî bir mihenk taşı olduğunu ifade etmektedir.⁴¹¹ Bu bağlamda Kur'ân, Müslüman erkeğe sadece biyolojik bir kimlik atfetmekle kalmaz, aynı zamanda onu toplumsal yapıda adâleti, sorumluluğu ve erdemi temsil eden bir figür olarak konumlandırır. Bu anlayış, modern çağın getirdiği zorluklar karşısında yol gösterici bir model sunmaktadır.⁴¹²

Erkek, sözlerinde ve davranışlarında nazik, saygılı, dürüst ve âdil olmalıdır. Bu erdemler, bireysel ilişkilerin sağlıklı bir zeminde ilerlemesinin yanı sıra, toplumsal huzur ve güvenin tesisinde de hayati bir rol oynamaktadır. Kötü sözden, gıybetten, iftiradan ve her türlü incitici davranıştan kaçınmalıdır.⁴¹³ Nezaket, insanlara karşı kibar ve anlayışlı davranmak, onlara değer vermek anlamına gelmektedir. Nezaket sahibi bir erkek, iletişimde seçkin bir dil kullanmalı, karşısındakinin duygu ve düşüncelerine saygı göstermeli ve her türlü kaba ve kırıcı üsluptan uzak durmalıdır. *“Sen onlara sırf Allah'ın lütfettiği merhamet sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi.”*⁴¹⁴ Mevdûdî, kaba ve katı kalpli bir tutumun, insanların uzaklaşmasına neden olacağını, dolayısıyla davetin etkinliğini zayıflatacağını ifade etmektedir. Bu âyet, Müslümanların, bilhassa davet ve insanlarla etkileşimde, nezaket ve anlayışlı bir tutum sergilemelerinin önemini vurgulayarak bir erkeğin kaba veya katı kalpli bir tutumunun, özellikle aile içinde veya toplumsal ilişkilerde, insanların ondan uzaklaşmasına yol açacağını ve davetin etkinliğini zayıflatacağını belirtir.⁴¹⁵ Bu erdem, bireyler arasındaki sevgi ve saygı bağlarını güçlendirerek, toplumsal dayanışmanın artmasına katkıda bulunmaktadır.⁴¹⁶

Hilm ise, öfkeyi kontrol edebilme, affedici olma ve kötü davranışlara karşı yumuşaklıkla mukabelede bulunma erdemidir. Hilm kelimesinin anlam derinliğini daha net kavramak için, karşıtları olan sefeh (akılsızlık, hafiflik) ve cehl (cahillik, bilgisizlik) kavramlarını incelemek oldukça faydalı olacaktır.⁴¹⁷ Bu zıtlık, hilmîn taşıdığı nitelikleri daha net bir şekilde ortaya koymaktadır. Hilm sahibi bir erkek, her türlü olaya karşı sabırlı ve metanetli bir duruş sergiler, ani öfke patlamalarından kaçınır ve kendisine yapılan hataları hoşgörüyle

⁴¹¹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 6/432-433.

⁴¹² Çelik, *Kur'ân-ı Kerim'de Erkek Tasviri ve Algısı*, 24-25.

⁴¹³ Mustafa Çağrı, “Ahlak”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/1-9.

⁴¹⁴ Âl-i İmrân 3/159.

⁴¹⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 1/305.

⁴¹⁶ Çelik, *Kur'ân-ı Kerim'de Erkek Tasviri ve Algısı*, 92.

⁴¹⁷ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, “hlm”, 8/322.

karşılabilir. Hilm, intikam alma arzusunu bastırarak, yerine affetme ve ıslah etme çabasını koymayı gerektirir. Bu erdem, bireysel ve toplumsal düzeyde çatışmaların önlenmesinde ve barışın tesisinde önemli bir işleve sahiptir.⁴¹⁸

Hilm, yalnızca bireysel bir erdem olmanın ötesinde, başkalarını idare etme ve onlara yön verme kabiliyetini de kapsayan temel bir yönetici vasfı olarak tanımlanır. Bu bağlamda, halim bir kişi, dilediğini yapabilecek güce ve kudrete sahip olmasına rağmen, kendini zorbalıktan, öfkeden ve zulmetmekten uzak tutan ahlâklı kimsedir.⁴¹⁹ “*O Rahman’ın kulları ki yeryüzünde vakar ve tevazu ile yürürler, cahiller onlara laf attığında ‘selam’ derler.*”⁴²⁰ Mevdûdî’ye göre hilm, sadece pasif bir hoşgörü değildir; aynı zamanda aktif bir iradeyle öfkeye direnmeyi, olgun ve dengeli bir tutum sergilemeyi ifade eder. Bir erkeğin hilm sahibi olması, özellikle eşi ve çocuklarıyla olan ilişkilerinde, sorunlara çözüm bulurken ve toplumsal anlaşmazlıklarda adil ve yapıcı bir rol oynamasına olanak tanır.⁴²¹ Bir hadiste, Hz. Muhammed şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir. “Mü’minlerin iman bakımından en kâmil olanı, ahlâk bakımından en güzel olanıdır.”⁴²² buyurmuştur. Hadiste imanın sadece kalpteki bir tasdikten ibaret olmadığını, aynı zamanda davranışlara yansıyan bir güzellik ve olgunluk olduğunu vurgulamaktadır. İnsandaki ahlâkî güzellikler, imanın dışı vurumu ve tamamlayıcısı niteliğindedir. Bir mü’minin imanı ne kadar güçlüyse, ahlâkının da o denli yüce olması gerektiği bu ifadeyle açıkça belirtilmiştir.

4.2.6. Güvenilirlik, Ahde Vefa ve Doğruluk

İslâm ahlâkında, özellikle erkeklerin şahsiyetini tamamlayan ve toplumsal ilişkilerde vazgeçilmez olan temel özellikler güvenilirlik (emanet), ahde vefa (sözünde durma) ve doğruluk (sıdk)’tur. Bu üç kavram, Kur’ân ve Sünnet’in rehberliğinde şekillenen ideal Müslüman erkek prototipinin ayrılmaz parçalarıdır. Müslüman bir erkek, sözünün eri olmalı, verdiği sözü tutmalı (ahde vefa),⁴²³ emanetlere sahip çıkmalı ve her zaman doğruyu

⁴¹⁸ Mustafa Çağrıncı, “Hilim”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/33.

⁴¹⁹ M. Ali Haşimi, *Kur’ân ve Sünnet’e Göre Müslüman Şahsiyeti*, çev. Resul Tosun (İstanbul: Risale Yayınları, 2018), 94-95.

⁴²⁰ el-Furkân 25/63.

⁴²¹ Mevdûdî, *Tefhîmü’l-Kur’ân*, 3/599-600.

⁴²² Özavşar vd. (ed.), *Hadislerle İslâm: Hadislerin Hadislerle Yorumu*, 4/151.

⁴²³ el-Ahzâb 33/23; el-Mâide 5/1.

söylemelidir.⁴²⁴ Bu üç temel vasıf, Müslüman erkeğin karakterini şekillendiren, bireysel ve toplumsal güvenin tesisinde kilit rol oynayan ahlâkî erdemlerdir.

Güvenilirlik (emanet), sadece maddî varlıkları değil, aynı zamanda sırları, bilgileri, görevleri ve her türlü güven ilişkisini de kapsamaktadır. Güvenilir olmak, erkeğin sadece maddî konularda değil, üstlendiği her türlü sorumlulukta dürüst, âdil ve özenli davranmasını gerektirir.⁴²⁵ Kurulacak ilişkilerde, sosyal hayatta aranan en temel özellik güvenilir olmaktır. “*Ey iman edenler! Allah ve Resulüne karşı hainlik etmeyin, size bırakılan emanetlere de bile bile hıyanet etmeyin.*”⁴²⁶ Mevdûdî, emanete hıyanetin, bireysel ve toplumsal düzeni bozan büyük bir günah olduğunu belirtir. Bir erkeğin aile reisi olarak eş ve çocuklarının emanetini taşıdığı, işinde ve sosyal çevresinde verilen görevleri layıkıyla yerine getirerek güvenilirliğini kanıtlaması gerektiği vurgulanır. Bu özellik, bir erkeğin karakterinin temel taşı olup, toplumda saygı ve itibar kazanmasının öncelikli şartıdır.⁴²⁷ Hz. Peygamber’in kendisine peygamberlik verilmeden önceki dönemde güvenilir, emin olarak bilinmesi de bu vurguyu güçlendirmektedir.⁴²⁸ Emanete ihanet etmek ise, İslâm ahlâkında ağır bir kusur olarak kabul edilir ve toplumsal güvenin sarsılmasına neden olmaktadır.⁴²⁹

Ahde vefa, erkeğin gerek Allah’a verdiği kulluk sözünde gerek insanlara verdiği her türlü vaatte sadık kalması anlamına gelmektedir. Bu, sadece sözlü bir taahhüdü yerine getirmekle kalmayıp, aynı zamanda yapılan anlaşmalara, akdedilen sözleşmelere ve üstlenilen sorumluluklara bağlılığı da içerir. Ahde vefa, kendine ve ailesine karşı sorumluluk almak mü’min olmanın gereklilikleri arasında sayılmıştır.⁴³⁰ “*Ey iman edenler! Akitleri titizlikle yerine getirin.*”⁴³¹ Mevdûdî, bu âyetlerin hem bireyler arası sözleşmelerin hem de toplumsal ve uluslararası anlaşmaların titizlikle yerine getirilmesinin önemini vurguladığını açıklar. Bir erkeğin eşine verdiği sözden çocuklarına olan taahhütlerine, iş anlaşmalarından toplumsal görevlerine kadar tüm akitlerine sadık kalması, onun dürüst ve onurlu bir birey olduğunu gösterir.⁴³² Ahde vefa, karşılıklı güvene dayalı ilişkilerin kurulmasında ve

⁴²⁴ et-Tevbe 9/119; el-Ahzâb 33/24.

⁴²⁵ Hüseyin Algün, “Emîn”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/11.

⁴²⁶ el-Enfâl 8/27.

⁴²⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 2/164-165.

⁴²⁸ Çelik, *Kur'ân-ı Kerim'de Erkek Tasviri ve Algısı*, 221.

⁴²⁹ Ali Toksarı, “Emanet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/82.

⁴³⁰ el-Ahzâb 33/23; Çelik, *Kur'ân-ı Kerim'de Erkek Tasviri ve Algısı*, 262.

⁴³¹ el-Mâide 5/1.

⁴³² Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 1/448-449.

toplumsal uyumun sağlanmasında merkezi bir rol oynar. Elmalılı Hamdi Yazır, ahde vefanın imanın gereği olduğunu ve münafıkların özelliklerinden birinin de sözünde durmamak olduğunu belirtir.⁴³³

Sıdk; gerçeklik, doğruluk, temiz kalplilik, halis niyet, sadakat anlamlarına da gelmektedir.⁴³⁴ Sıdk aynı zamanda, sözde, işte ve niyette dürüst olmaktır. Bu, sadece yalan söylemekten kaçınmakla kalmayıp, her türlü aldatma, hile ve riyakârlıktan uzak durmayı da içerir. Peygamberlerden Hz. İbrâhim ve Hz. İdrîs, Kur'ân-ı Kerim'de anlatılırken sıdk kelimesi ile zikredilmişlerdir.⁴³⁵ Doğru sözlü olmak, Müslüman erkeğin temel karakter özelliklerinden biridir ve onun hem bireysel itibarını artırır hem de toplumsal ilişkilerinde güven ve saygının tesisine katkıda bulunur. Doğruluk, bir erkeğin kişiliğine güç katan, şeffaflık ve adâleti sağlayan temel bir değerdir. Aynı zamanda, yanlış anlamaları önler, toplumsal dedikoduyu engeller ve insan ilişkilerinde sağlam bir zemin oluşturur. Sıdk, sadece dışsal davranışlarda değil, aynı zamanda içsel niyetlerde de samimi olmayı gerektirmektedir.⁴³⁶

Sonuç olarak, ahde vefa, emanete riâyet ve sıdk, Müslüman erkeğin sahip olması gereken temel ahlâkî erdemlerdir. Bu vasıflar, erkeğin hem Allah katındaki değerini artırır hem de toplumsal hayatta güvenilir, saygın ve örnek bir şahsiyet olarak yer almasını sağlar.⁴³⁷ Bu nedenle, her Müslüman erkek, bu erdemleri hayatının her alanında titizlikle uygulamaya özen göstermeli ve bu ahlâkî değerleri gelecek nesillere aktarma sorumluluğunu taşımalıdır.

4.2.7. Aileye Özen, Sevgi ve Merhamet

İslâm, aileyi toplumun temel taşı olarak görür ve erkeğin ailesine karşı sevgi, saygı ve merhametle yaklaşmasını erkeğin, eşine karşı güzel muamelede bulunmasını, onun haklarını gözetmesini, çocuklarına sevgi ve şefkat göstermesini ve onların iyi bir şekilde yetişmeleri için çaba sarf etmesini emreder.⁴³⁸ Bu ilâhî emirler, erkeğin eşine karşı yalnızca iyi bir muamelede bulunmasını değil, aynı zamanda onun hukuki ve insani haklarını eksiksiz bir şekilde gözetmesini de istemektedir. Mevdûdî, karı-koca arasındaki ilişkinin sevgi ve anlayış

⁴³³ Yazır, *Hak Dinî Kur'ân Dili*, 4/175.

⁴³⁴ İsfahânî, *el-Müfredât*, "sdc", 178.

⁴³⁵ Meryem 19/41, 56.

⁴³⁶ Mustafa Çağrıncı, "Sıdk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/99.

⁴³⁷ Kayacı, *Mevdûdî'nin Tefhîmü'l-Kur'ân Tefsirinde Aile Konusuna Yaklaşımı*, 2, 52.

⁴³⁸ Teyfurov, "Kur'ân-ı Kerim'de Aile Yapısı", 185.

üzerine kurulu olması gerektiğini vurgulamaktadır.⁴³⁹ Zira sevgi ve anlayış temelli bir ilişki, aile bireyleri arasındaki uyumu artırarak, huzurlu ve mutlu bir yuvanın temelini oluşturur. Hz. Aişe'nin naklettiğine göre, Hz. Muhammed "Sizin en hayırlınız, ailesine karşı en hayırlı olanınızdır. Ben de aileme karşı en hayırlı olanınızım"⁴⁴⁰ buyurmuştur. Hz. Muhammed'in kendi yaşantısıyla örnek teşkil ettiği bu ilke, Müslüman erkeğin ailesine karşı sevgi, saygı ve merhametle muamele etmesinin, onun imanının kemaliyle doğrudan ilişkili olduğunu işaret etmektedir. Nitekim Kur'ân'da "Onda 'sükûn bulup-durulmanız' için, size kendi nefislerinizden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet kılması da O'nun âyetlerindedir."⁴⁴¹ Mevdûdî, Bu âyeti, sadece eşler arasındaki sevgiyi değil, aynı zamanda aile içindeki tüm fertler arasındaki duygusal bağı ifade ettiğini bir erkeğin, eşine ve çocuklarına sözlü ve fiili olarak sevgisini göstermesi gerektiğini, onların duygusal ihtiyaçlarını göz ardı etmemesi gerektiğini vurgular Mevdûdî'ye göre sevgi, karşılıklı anlayış, hoşgörü ve fedakarlıkla beslenir; ailenin sıcak ve huzurlu bir yuva olmasını sağlar.⁴⁴²

Aile kurumunun sağlam bir yapıya kavuşması, iki temel esas üzerine inşâ edilmelidir: İlk olarak, sarf edilen emeğin âdil bir karşılık bulması; ikincisi ise ailenin geniş toplum düzeniyle uyumlu bir ilişki içerisinde olmasıdır.⁴⁴³ İnsan ruhunun huzur ve dinginliğe erişmesi için, bir kadın ve bir erkeğin bir araya gelerek aile kurmaları zaruridir. Zira gerek kadın gerekse erkek, mutlak anlamda kendi kendilerine yeterli varlıklar değildirler. Her birinin fitraten sahip olduğu kendine özgü eksik yönleri bulunmaktadır.⁴⁴⁴

Bu eksikliklerin giderilmesi ve bireysel bütünlüğün sağlanması ancak müşterek bir aile çatısı altında mümkün olmaktadır. Bu bütünleşme, aynı zamanda toplumun genel sağlamlığını da doğrudan etkileyen bir unsurdur. Kur'ân-ı Kerim'de ailenin bu sosyal boyutunu vurgulayarak şöyle buyurmaktadır: "Ey insanlar! Biz sizi bir erkek ile bir kadından yarattık. Birbirinizi tanıyasınız diye sizi millet ve kabilelere ayırdık."⁴⁴⁵ Bu âyet, ailenin sadece bireysel bir birleşme olmadığını, aynı zamanda toplumsal çeşitliliğin ve karşılıklı tanışmanın

⁴³⁹ Mevdûdî, *İslâm'da Aile Hukuku*, 10.

⁴⁴⁰ Özavşar vd. (ed.), *Hadislerle İslâm: Hadislerin Hadislerle Yorumu*, 6/365.

⁴⁴¹ er-Rûm 30/21.

⁴⁴² Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 4/293-239.

⁴⁴³ Carle C. Zimmerman, *Le Play ve Sosyal İlimler Metodolojisi*, çev. Oğuz Arı (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1964), 50-56.

⁴⁴⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 4/291.

⁴⁴⁵ el-Hucurât 49/13.

da temelini oluşturduğunu açıkça ifade etmektedir. Aile, bu yönüyle hem bireysel tatminin hem de toplumsal bütünleşmenin anahtarıdır. Sonuç olarak, İslâm'ın aile kurumuna verdiği önemin bir tezahürü olarak, erkeğin ailesine karşı sergilemesi gereken sevgi, saygı ve merhamet, yalnızca bireysel bir tercih değil, dinî bir yükümlülüktür. Eşin haklarını gözetmek, çocuklara şefkat göstermek ve onların iyi yetişmesi için çabalamak, Müslüman erkeğin ahlâkî ve dinî sorumluluklarının ayrılmaz bir parçasıdır. Bu değerlere riâyet etmek, hem aile içinde huzur ve mutluluğun tesisine katkıda bulunur hem de daha sağlıklı ve güçlü bir toplumun oluşmasına zemin hazırlamaktadır.⁴⁴⁶

4.2.8. Kur'ân'da Bahsedilen Erkek Prototipleri

İslâm düşünce geleneğinde ve tefsir ilmînde, Kur'ân-ı Kerim'in yalnızca bir hukuk kitabı veya bir ibadet rehberi olmanın ötesinde, insan ruhunun derinliklerine hitap eden ve ahlâkî bir pusula olan zengin bir anlatılar bütünüdür. Bu bağlamda, Kur'ân-ı Kerim'de yer alan erkek figürleri, insanlık tarihî boyunca karşılaşılan farklı ahlâkî ve davranışsal eğilimleri temsil eden birer prototip olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu figürler, peygamberlerden isyancılara, sâlih kullardan zalimlere kadar geniş bir yelpazede yer alarak, insanın potansiyelini ve seçimlerinin nihâi akıbetini gözler önüne sermektedir. Onların kıssaları, mü'minler için sadece geçmişin hikâyeleri değil, aynı zamanda güncel yaşamda karşılaşılan sınavlara karşı birer ibret ve rehber niteliği taşımaktadır. Kur'ân-ı Kerim'de zikredilen bu çeşitli erkek prototiplerini incelenerek, onların ahlâkî, sosyal ve psikolojik boyutlarını çözümlmeyi ve modern insanın bu kadim anlatılardan çıkarabileceği dersleri ortaya konulacaktır.

4.3. Olumlu Erkek Prototipleri

Kur'ân-ı Kerim, âyetlerinde mü'minler için örnek teşkil eden ve ilâhî rızayı hedefleyen birçok erkek şahsiyetten bahseder. Bu şahsiyetler, imanlarının aydınlığı, yüksek ahlâkî değerleri ve takva sahibi duruşlarıyla dikkat çekmektedir. Onların yaşamları, erdemin ve dindarlığın somut örnekleri olarak, tüm insanlık için yol gösterici bir nitelik taşır. Bu prototipler, Kur'ân'ın ideal insan modelini oluşturan temel taşlardan biridir. Hz.

---

⁴⁴⁶ Teyfurov, "Kur'ân-ı Kerim'de Aile Yapısı", 192-193.

Âdem'den⁴⁴⁷ Hatemü'l-Enbiya Muhammed Mustafa'ya⁴⁴⁸ uzanan Peygamberler silsilesi, Kur'ân'da iyiliğin en önemli temsilcileridir. Her biri, kendi çağının karanlığına tevhidin ışığını taşımış, zorluklara karşı sabırla direnmiş ve üstün ahlâkî meziyetleriyle ümmetlerine örnek olmuşlardır. Elmalılı Hamdi Yazır, eserinde Peygamberlerin kıssalarını, ilâhî hikmetin ve insanlığa rahmetin tecellisi olarak derinlemesine yorumlamaktadır.⁴⁴⁹ Bu mübarek zatların tebliğlerindeki kararlılık, Yüce Allah'a olan bağlılıkları ve kurmaya çalıştıkları adâlet anlayışları, kendilerinden sonraki nesiller için ahlâkî ve mânevî örnek olarak varlığını sürdürmektedir. Peygamberlerin hayatları ve mücadeleleri incelendiğinde, erkek kimliği için ideal bir modelin nasıl olması gerektiği açıkça görülmektedir. Onların tevhide olan bağlılıkları, her türlü zorluk karşısında gösterdikleri metanet,⁴⁵⁰ adâlet ve merhamet ilkelerine olan sıkı sıkıya bağlılıkları, emaneti layıkıyla taşıma konusundaki hassasiyetleri ve insanlığa rehberlik etme yolundaki fedakarlıkları, Müslüman erkek için takip edilmesi gereken temel erdemleri somutlaştırmaktadır. Hz. Âdem'in yaratılışındaki hikmet ve tevbe⁴⁵¹ sonrası Allah'a yönelişi, Hz. Nûh'un kavminin inkârına karşı gösterdiği sabır ve azim,⁴⁵² Hz. İbrâhim'in tevhid mücadelesi ve Allah'a teslimiyeti,⁴⁵³ Hz. Yûsuf'un iffeti ve adâletli yönetimi,⁴⁵⁴ Hz. Mûsâ'nın Firavun'a karşı verdiği haklı mücadele⁴⁵⁵ ve Hz. İsmâ'il'in hikmetli tebliği,⁴⁵⁶ bu nebi silsilesinin her bir halkasında belirginleşen üstün ahlâkî vasıflardan sadece birkaçıdır.

Nihâyetinde, bu silsilenin zirvesi olan Hz. Muhammed'in hayatı ise, Kur'ân ahlâkının⁴⁵⁷ en mükemmel ve kâmil örneğini teşkil etmektedir. Onun dürüstlüğü, güvenilirliği, merhameti, cesareti, adâleti ve hikmeti, tüm Müslüman erkekler için ebedi bir rehberdir.

Sonuç olarak, Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e uzanan peygamberler silsilesi, sadece ilâhî mesajı tebliğ etmekle kalmamış, aynı zamanda üstün ahlâkî meziyetleriyle erkek için ideal bir davranış modeli olmuştur. Onların hayatlarındaki kararlılık, sabır, adâlet ve merhamet

⁴⁴⁷ el-Bakara 2/30-39; el-A'râf 7/11-25; Tâhâ 20/115-123.

⁴⁴⁸ el-Ahzâb 33/21; el-Fetih 48/29; el-Kalem 68/4.

⁴⁴⁹ Yazır, *Hak Dinî Kur'ân Dili*, 3/633-635.

⁴⁵⁰ bk. İhsan Arslan, "Sahâbenin Olumsuz Davranışları Karşısında Hz. Peygamber'in Tavrı", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 12/3 (2012), 119-149.

⁴⁵¹ el-Bakara 2/37.

⁴⁵² Yûnus 10/73.

⁴⁵³ el-Bakara 2/131.

⁴⁵⁴ Yûsuf 12/23.

⁴⁵⁵ el-A'râf 7/113-119; el-Enfâl 8/53-54.

⁴⁵⁶ Âl-i İmrân 3/49.

⁴⁵⁷ Yenibaş, "Peygamberimizin Davranışlarının Ahlaki Temelleri", 123-124.

gibi erdemler, Müslüman erkeğin hem bireysel hem de toplumsal hayatında rehber edinmesi gereken temel ilkelerdir.

4.3.1. İnsanlığın Atası ve Pişmanlık Örneği Hz. Âdem

Kur'ân-ı Kerim, Hz. Âdem'i insan türünün ilk örneği ve ilk Peygamberi olarak bildirmektedir. Hz. Âdem, Kur'ân'da yaratılan ilk insan ve ilk peygamber olarak insanlık tarihinin başlangıcını temsil etmektedir. Mevdûdî'ye göre, Hz. Âdem'in yaratılışı Allah'ın insanlığa verdiği değeri ve yeryüzündeki halifelik görevini simgelemektedir.⁴⁵⁸ Cennetteki imtihanı ve şeytanın vesvesesiyle yasak meyveden yemesi,⁴⁵⁹ insanın hata yapabilen bir doğaya sahip olduğunu gösterirken, samimi tövbesi ise Allah'ın rahmetinin ve affediciliğinin⁴⁶⁰ sonsuzluğunu işaret etmektedir.⁴⁶¹ Hz. Âdem, insanlığın ortak atası olmasının yanı sıra, hatadan dönme ve Allah'a yönelme konusunda evrensel bir model teşkil etmektedir.⁴⁶²

Râzî, Hz. Âdem'in hatasının ardından hemen pişman olup tövbe etmesini, insanın acizliğini kabul edişi ve Allah'ın rahmetine sığınışı olarak yorumlar. Bu, tövbenin günahkârlar için bir kurtuluş yolu olduğunu gösterir.⁴⁶³ Taberî, Bakara Sûresi 30. âyetinde “*Hani Rabbin meleklere, Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım*” demişti. Onlar, “*Biz seni övgü ile tesbih ederken ve senin kutsallığını dile getirip dururken orada fesat çıkaracak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın?*” dediler. Allah “*Şüphesiz yok ki, ben sizin bilmediğinizi bilirim.*”⁴⁶⁴ ifadesini, Hz. Âdem'in ve soyunun yeryüzünde Allah'ın hükümlerini uygulayacak temsilciler olarak görevlendirildiği ve insanın yüce bir makama sahip olduğunu göstermektedir.⁴⁶⁵

Mevdûdî, Hz. Âdem'in durumu, klasik müfessirlerin genel yorumunu kabul etmekle birlikte, kıssaya daha işlevsel, ahlâkî ve sistemik bir derinlik kazandırır. Mevdûdî, Hz. Âdem'in halifeliğini bir sınav ve sorumluluk olarak, hatasını ise karakter inşasının ve olgunlaşmanın bir parçası olarak yorumlamaktadır. Mevdûdî Hz. Âdem'in kıssasını geçmişte kalmış bir

⁴⁵⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 1/61-62.

⁴⁵⁹ el-Bakara 2/35-36.

⁴⁶⁰ el-Bakara 2/37.

⁴⁶¹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 1/65.

⁴⁶² Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 2/66-67.

⁴⁶³ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 2/244.

⁴⁶⁴ el-Bakara 2/30.

⁴⁶⁵ Taberî, *Câmi'u'l-beyân fî Tefsiri'l-Kur'ân*, 1/165-166.

olay olmaktan çıkarıp, insanın hayatı boyunca karşılaşacağı ahlâkî mücadelelerin ve Allah’la olan sürekli ilişkinin temel bir sembolü haline getirir.

4.3.2. Azmin ve Sabrın Örneği Hz. Nûh

Hz. Nûh, Kur’ân-ı Kerim’de adından sıkça bahsedilen, “ülü’l-azm” (azim sahibi) peygamberlerden biri olarak öne çıkmaktadır.⁴⁶⁶ Hz. Nûh, uzun yıllar boyunca inkârcı kavmini, tevhide davet eden, ancak onların inatçı tutumlarına karşı büyük bir sabır ve azimle mücadele eden bir peygamberdir.⁴⁶⁷ Taberî Tefsirinde, Hz. Nûh’un dokuz yüz elli yıl süren tebliğ çabasını ve kavminin inatçı inkârını anlatırken, peygamberlerin ne denli zorlu koşullarda görevlerini ifa ettiklerini belirtmiştir.⁴⁶⁸ Mevdûdî, Hz. Nûh’un kavmiyle olan mücadelesini, hak davetin zorluklarına karşı yılmadan çalışmanın ve Allah’a tevekkül etmenin en güzel örneği olarak yorumlamaktadır.⁴⁶⁹ Tûfan olayı ise, ilâhî adâletin tecelli ettiği ve inkârcılığın sonuçlarının kaçınılmaz olduğunu gösteren bir ibrettir.⁴⁷⁰ Hz. Nûh, zorlu şartlar altında davasından vazgeçmeyen ve sabrıyla örnek olan bir prototiptir.⁴⁷¹ Hz. Nûh’un hikayesi, aile içi ilişkilerde ve toplumsal sorumluluklarda da önemli dersler barındırır. Kendi oğlu da dahil olmak üzere ailesinden bazı fertlerin inkârda ısrar etmesi,⁴⁷² bir peygamberin dâhi en yakın çevresini hidâyete erdirme konusunda karşılaşılabileceği zorlukları gösterir. Buna rağmen Hz. Nûh’un, son ana kadar oğlunu kurtarmaya çalışması, onun şefkatini ve babalık görevine olan bağlılığını vurgular.⁴⁷³

Râzî, Hz. Nûh’un inançsız oğluna duyduğu şefkat ve ilâhî emre rağmen onu kurtarma isteğinin, peygamberlerin dahi insani duygular taşıdığını ancak ilâhî iradeye boyun eğmeleri gerektiğini şeklinde yorumlamıştır.⁴⁷⁴ Bu durum, erkeklere ailevi sorumluluklarını sonuna kadar yerine getirme, ancak hidâyetin yalnızca Allah’tan geldiğini idrak etme dengesini öğretmektedir.⁴⁷⁵ Mevdûdî, Hz. Nûh’un dokuz yüz elli yıllık tebliğ süresini sadece bireysel

⁴⁶⁶ Muhammed Aruçi, “Ülü’l-Azm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/294.

⁴⁶⁷ Sabrın önemi hakkında bk. Şuayip Karataş, “Kur’ân’da ‘Selâm Olsun!’ İfadesiyle Esenliğe Mazhar Olacağı Belirtilen Davranışlar”. *Dergiabant* 9/1 (2021), 157-161.

⁴⁶⁸ Taberî, *Câmi u’l-beyân fi Tefsiri l-Kur’ân*, 4/488-492.

⁴⁶⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü l-Kur’ân*, 2/350.

⁴⁷⁰ Mevdûdî, *Tefhîmü l-Kur’ân*, 2/394.

⁴⁷¹ Mevdûdî, *Tefhîmü l-Kur’ân*, 2/350.

⁴⁷² Hûd 11/42-43.

⁴⁷³ Hûd 11/45-46.

⁴⁷⁴ Râzî, *Mefâtihu l-Gayb*, 13/29-31.

⁴⁷⁵ Çelik, *Kur’ân-ı Kerim’de Erkek Tasviri ve Algısı*, 112-113.

bir dayanıklılık değil, İslâmî bir davanın ve tebliğ hareketinin gerektirdiği azmin ve sabrın sembolü olarak görür.⁴⁷⁶ Ona göre, Hz. Nûh'un bu uzun ve yorucu mücadelesi, tebliğcilerin ve İslâmî hareket liderlerinin karşılaşacağı zorluklara ve bu zorluklar karşısında asla pes etmemesi gerektiğine işaret etmektedir. Mevdûdî, Hz. Nûh'un her fırsatta tebliğini sürdürmesini, kavminin alay ve tehditlerine rağmen davasından taviz vermemesini, bir peygamberin ve bir mücahidin örnek azmi ve sabrının en üst noktası olarak nitelendirir. Mevdûdî, Hz. Nûh'un azmini ve sabrını, sadece bireysel bir erdem olmaktan çıkarıp, İslâmî davet ve tebliğ hareketlerinin temel direkleri olarak yorumlar.⁴⁷⁷ Kavminin direnişini ve tufanı, her İslâmî mücadelenin karşılaşabileceği zorluklar ve ilâhî adâletin tecellisi olarak sunmaktadır.⁴⁷⁸

4.3.3. Hanîfliğin ve Teslimiyetin Örneği Hz. İbrâhim

Hz. İbrâhim, Kur'ân'da tevhid inancının öncüsü, putperestlikle büyük bir mücadele veren ve Allah'a tam bir teslimiyet gösteren bir peygamber olarak öne çıkmaktadır. Mevdûdî'ye göre, Hz. İbrâhim'in hayatı, batıl inançlarla mücadele etmenin, Allah'ın birliğine şüphesiz inanmanın ve O'nun emirlerine kayıtsız şartsız itaat etmenin en üstün örneğidir.⁴⁷⁹ Oğlu İsmâil'i kurban etme sınavındaki teslimiyeti,⁴⁸⁰ Allah'a olan bağlılığın ve imanının en yüksek derecesini simgelemektedir.⁴⁸¹ Hz. İbrâhim'in bu sarsılmaz teslimiyeti, sonraki nesillerdeki erkekler için de iman ve itaat konusunda ilham kaynağı olmaya devam eden bir önemli bir detaydır. Hz. İbrâhim, hanîfliğin, tevhidin ve mutlak teslimiyetin evrensel bir prototipidir.⁴⁸² Taberî, Hz. İbrâhim'in kavmini putperestlikten vazgeçirmeye çalışmasını ve nihâyetinde putları kırmasını, onun azimli bir tebliğci ve Allah'ın birliğine olan sarsılmaz inancının bir göstergesi olarak yorumlamaktadır.⁴⁸³ Râzî, Hz. İbrâhim'in "Hanîf" vasfını, onun şirkin her türlüşünden uzak durarak dosdoğru Allah'a yönelmesi, Yahudilik ve Hristiyanlık öncesi saf tevhidin temsilcisi olması şeklinde yorumlar.⁴⁸⁴ Onun hayatı ve tevhid mücadelesi, tüm erkeklere inançlarında sebat etmeyi, batıl inançlarla mücadele etmeyi ve Allah'a tam bir

⁴⁷⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 4/235.

⁴⁷⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 2/397-398.

⁴⁷⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 4/236.

⁴⁷⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 1/110-111.

⁴⁸⁰ es-Sâffât 37/102-103.

⁴⁸¹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 5/29.

⁴⁸² Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 1/235-240.

⁴⁸³ Taberî, *Câmi'u'l-beyân fî Tefsiri'l-Kur'ân*, 5/536.

⁴⁸⁴ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 16/166-167.

teslimiyetle bağlanmayı öğretmektedir. Hz. İbrâhim'in bu eşsiz örneği, Müslüman erkekler için iman, teslimiyet ve hak uğruna mücadele konusunda ebedi bir rehber niteliği taşımaktadır.

Mevdûdî, Hz. İbrâhim'in Allah'a olan teslimiyetini, sadece bir inanç değil, aynı zamanda kişisel iradenin Allah'ın iradesine tam olarak tabi kılınması ve bunun pratik eylemlerle gösterilmesi olarak yorumlar. İsmâil'i kurban etme emri,⁴⁸⁵ bu teslimiyetin en yüce zirvesidir; Hz. İbrâhim'in, en sevdiği varlığını dahi Allah için feda etmeye hazır oluşu, imanın gerçekliğini ve mutlak teslimiyetin ne anlama geldiğini gösterir. Mevdûdî, bu olayı bir peygamberin kerametinden ziyade, her mü'min erkeğin Allah'a olan bağlılığının ve sorumluluk bilincinin ulaşması gereken nihai nokta olarak vurgular. Bu, erkeğin hayatında karşılaştığı zorlu seçimlerde Allah'ın emrine öncelik vermesi gerektiğini vurgular.⁴⁸⁶

Hz. İbrâhim, Kur'an-ı Kerim'de Müslümanların atası olarak kabul edilen, "ülû'l-azm" peygamberlerden ve "Hanîf" kimliğiyle öne çıkan önemli bir şahsiyettir. Onun kıssası, putperest bir toplumda tevhid mücadelesi vermesi, ailesine ve kavmine tebliği, ateşe atılması, hicreti, Kâbe'yi inşası ve en nihâyetinde evladını kurban etmeye dahi razı olacak kadar Allah'a olan mutlak teslimiyetiyle Kur'an'da geniş yer bulmuştur. Hz. İbrâhim'in hayatı, aynı zamanda inanç ve dürüstlüğüne erkeklerle bir örneğidir.

4.3.4. Zulme Karşı Direnişin Örneği Hz. Mûsâ

Hz. Mûsâ'nın Firavun'a karşı mücadelesi, Kur'an-ı Kerim'de defalarca zikredilen ve tefsir geleneğinde geniş yankı bulan ve sadece tarihsel bir olay olmanın ötesinde, hak ile batılın, adâlet ile zulmün evrensel çatışmasının somut bir örneği olarak kabul edilmektedir. Hz. Mûsâ, Kur'an'da Firavun'un zulmüne karşı İsrailoğulları'nı özgürlüğe taşıyan⁴⁸⁷ ve Allah'ın kendisine Tevrat'ı vahyettiği⁴⁸⁸ önemli bir peygamberdir. Kıssada Firavun'un baskıcı yönetimi, halkına yaptığı işkenceler, büyücülerle olan mücadelesi ve nihâyetinde denizde boğulması gibi olaylar detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. Bu anlatılar, Allah'ın kudretini, peygamberlerin tebliğdeki azmini ve zulmün kaçınılmaz sonunu vurgularken, aynı zamanda

⁴⁸⁵ es-Sâffât 37/102.

⁴⁸⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'an*, 5/28-29. Ayrıca bk. Şuayip Karataş, "Kur'an'a Göre Aileyi Ayakta Tutan Bazı Kavramlar ve Bu Bağlamda Hz. İbrâhim'in Örneği". *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 7/1 (2021), 363-367.

⁴⁸⁷ el-Bakara 2/49.

⁴⁸⁸ el-Bakara 2/51.

inananlara sabır, tevekkül ve direnç mesajları sunar. Hz. Mûsâ'nın ilâhî mesajı tebliğ etmedeki kararlılığı ve mucizelerle desteklenen davası,⁴⁸⁹ zulme karşı koymada imana ve ilâhî desteğe güvenmenin önemini net bir şekilde ortaya koyar. Mevdûdî, Hz. Mûsâ'nın Firavun'la olan mücadelesini, hak ile batılın, adâlet ile zulmün ebedî çatışmasının bir örneği olarak ele almaktadır.⁴⁹⁰ Hz. Mûsâ'nın liderliği, ilâhî mesajı tebliğ etmedeki kararlılığı ve mucizelerle desteklenen davası,⁴⁹¹ zulme karşı direnmenin ve hakikati savunmanın önemini vurgular.⁴⁹² Hz. Mûsâ, zulme karşı direncin, ilâhî vahyi tebliğ etmenin ve toplumu hidâyete yöneltme çabasının güçlü bir prototipidir.⁴⁹³

Taberî, Hz. Mûsâ kıssasını anlatırken rivâyetleri ve lafzi incelikleri esas almakta ve Firavun'un zulmünün boyutlarını ve Hz. Mûsâ'nın mucizelerinin detaylarını, aktarılan rivâyetler üzerinden somutlaştırmaktadır.⁴⁹⁴ Râzî ise, Hz. Mûsâ kıssasına dirâyet ve akılcılığı ön planda tutan bir perspektifle yaklaşarak Firavun'un zulmünü, aklî delillerle çürütülmeye çalışılan bir inkârın ve insan fitratına aykırı bir despotluğun tezahürü olarak ele almaktadır. Hz. Mûsâ'nın mucizelerini ise, Allah'ın mutlak kudretinin ve peygamberlik müessesesinin yüceliğinin aklî kanıtları olarak sunar.⁴⁹⁵ Mevdûdî, Hz. Mûsâ'yı sadece bir peygamber değil, aynı zamanda zulme karşı direncin, hakkı tebliğ etmenin ve ilâhî adâleti tesis etme mücadelesinin güçlü bir prototipi olarak sunar. Bu farklı yaklaşımlar, Kur'ân'ın zaman ve mekândan bağımsızlığını ve farklı dönemlerdeki Müslümanların ihtiyaçlarına göre nasıl yorumlanabildiğini açıkça göstermektedir.

Hz. Mûsâ ve Firavun kıssası, Kur'ân'ın evrensel mesajlarını barındıran temel anlatılardan biridir ve zulme karşı direnişin en güçlü örneğini teşkil etmektedir. Taberî, kıssanın rivâyet ve lafzi boyutlarını muhafaza ederken; Râzî, onu aklî ve felsefî bir çerçevede yorumlamıştır. Mevdûdî ise, bu zengin mirastan faydalanmakla birlikte, eylem odaklı, toplumsal bir tefsir anlayışıyla öne çıkmıştır. Onun yorumu, Hz. Mûsâ'yı sadece bir peygamber değil, aynı zamanda zulme karşı direnişin, hakkı tebliğ etmenin ve ilâhî adâleti tesis etme mücadelesinin güçlü bir prototipi olarak sunar.

⁴⁸⁹ el-A'râf 7/107-108; Tâhâ 20/19-20.

⁴⁹⁰ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 2/118-125.

⁴⁹¹ el-A'râf 7/107-108; Tâhâ 20/19-20.

⁴⁹² Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 4/10-18.

⁴⁹³ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 2/130-135.

⁴⁹⁴ Taberî, *Câmi'u'l-beyân fî Tefsiri'l-Kur'ân*, 1/206-2011.

⁴⁹⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 2/525-540.

4.3.5. Âdil Hükümdar ve Şükrün Örneği Hz. Süleyman

Hz. Süleyman hem peygamberlik hem de büyük bir hükümdarlıkla onurlandırılmış bir şahsiyettir. Mevdûdî'ye göre, Hz. Süleyman'ın sahip olduğu muazzam güç ve zenginlik,⁴⁹⁶ onun Allah'a olan şükrünü ve adâletli yönetim anlayışını daha da pekiştirmiştir.⁴⁹⁷ Cinlere, insanlara ve kuşlara hükmetme yetkisi verilmesine rağmen,⁴⁹⁸ Hz. Süleyman'ın tevazuyu elden bırakmaması ve Allah'ın nimetlerini O'nun rızası doğrultusunda kullanması önemlidir.⁴⁹⁹ Bu durum, gücün ve zenginliğin insanı kibre sürükleyebileceği bir dünyada, makam ve imkan sahibi erkeklerin tevazuyu elden bırakmamaları ve sahip olduklarını ilâhî birer emanet olarak görmeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Hz. Süleyman hem dünyevi gücün hem de ilâhî lütfun bir arada bulunabileceğini gösteren, adâletli ve şükreden bir yönetici prototipidir.⁵⁰⁰

Taberî, Hz. Süleyman'ın geniş mülkünü Allah'ın ona özel bir lütfu olarak açıklar ve bu mülkü adâletle yönettiğini vurgular. Belkıs kıssasını, hakikatin üstünlüğünün ve Allah'ın izniyle herkesin imana gelebileceğinin bir delili olarak sunmaktadır.⁵⁰¹ Râzî, Hz. Süleyman'a verilen hikmetin sadece yönetimle sınırlı olmadığını, aynı zamanda evrenin sınırlarını anlama ve doğruyu yanlıştan ayırt etme yeteneği olduğunu belirtir. Onun dualarını ve Allah'a olan bağlılığını, her nimet karşısında şükredilmesi gereken bir örnek olarak göstermektedir.⁵⁰²

Mevdûdî, Hz. Süleyman'ı sadece mucizeleriyle öne çıkan bir peygamber olmaktan çıkarıp, İslâmî bir devletin ideal hükümdarı, güç ve iktidar karşısında ahlâkî duruş sergileyen bir lider olarak tasvir etmektedir. Onun adâleti, hikmeti, şükür bilinci ve geniş mülkünü doğru kullanma becerisi, mü'min erkeklere liderlik rollerini üstlenme, sorumluluklarını yerine getirme, güç karşısında kibirlenmeme ve Allah'a sürekli şükretme konularında en güzel örneklerdendir. Mevdûdî, Kur'an'daki Hz. Süleyman'ın kıssasını geçmişte kalmış bir anlatı olmaktan çıkarıp, günümüz mü'min erkekleri için sürekli bir ilham kaynağı, ahlâkî ve eylemsel bir rehber haline getirir.

⁴⁹⁶ Sâd 38/35.

⁴⁹⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'an*, 3/321-325.

⁴⁹⁸ en-Neml 27/17.

⁴⁹⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'an*, 3/325.

⁵⁰⁰ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'an*, 4/96-97.

⁵⁰¹ Taberî, *Câmi'u'l-beyân fî Tefsiri'l-Kur'an*, 6/267-279.

⁵⁰² Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 17/422-435.

4.3.6. Sabrın ve Teslimiyetin Örneği Hz. Eyyûb

Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Eyyûb, uzun ve çetin bir hastalıkla sınınan, ancak bu ağır imtihan sürecinde Allah'a olan derin teslimiyetini ve sarsılmaz sabrını⁵⁰³ en üst düzeyde sergileyen müstesna bir peygamber olarak zikredilmektedir. Mevdûdî, Hz. Eyyûb'un yaşadığı zorlukları, inananların hayatlarında karşılaşılabilecekleri imtihanlara karşı sabırlı olmanın ve Allah'a tevekkül etmenin önemini vurgulayan bir örnek olarak sunmaktadır.⁵⁰⁴ Hz. Eyyûb'un maruz kaldığı uzun süreli ve yıpratıcı hastalık, beraberinde pek çok maddî ve mânevî zorluğu getirmiş olmasına rağmen, onun bu süreçteki metaneti, şikâyet etmeden ilâhî takdire rıza göstermesi ve Allah'a olan inancındaki bağlılığı, erkekler için eşsiz bir sabır ve teslimiyet gerektirmektedir.⁵⁰⁵ Bu tutumu, erkeklere hayatın zorlu sınavları karşısında direnç göstermeyi, ümitsizliğe kapılmamayı ve her daim Allah'ın rahmetine sığınmayı öğretmektedir. Hz. Eyyûb, zorlu imtihanlar karşısında gösterilen sarsılmaz sabrın, tevekkülün ve Allah'a bağlılığın eşsiz bir prototipidir.⁵⁰⁶

Taberî, Hz. Eyyûb'un kıssasını, Allah'ın dilediği kulunu dilediği gibi sınavabileceği ve bu sınavlardan sabırla geçenlere büyük mükafatlar vereceği ilkesiyle açıklamaktadır. Hastalığı, mal ve evlat kaybının dehşetini tasvir ederken, Hz. Eyyûb'un bu zorluklara karşı gösterdiği direnci ön plana çıkarır.⁵⁰⁷ Râzî, Hz. Eyyûb'un sabrını, peygamberlik sıfatının bir gereği ve Allah'ın onu bu derece ağır imtihanlara tabi tutmasının hikmeti olarak değerlendirir.⁵⁰⁸ Onun bu mübarek hayatı, erkeklere sadece zorluklara katlanmayı değil, aynı zamanda bu süreçte mânevî olgunluğa erişmeyi ve Allah ile olan bağlarını daha da güçlendirmeyi hedeflemeleri gerektiğini göstermektedir.

Mevdûdî, Hz. Eyyûb'un, hastalık, mal ve evlat kaybı gibi kişisel felaketler yaşarken dahi, peygamberlik görevinden ve Allah'a olan kulluğundan sapmadığından ve bu teslimiyetin, mü'min erkeğin zorluklar karşısında metanetini koruması, moralini yüksek tutması ve Allah'ın rahmetinden asla ümidini kesmemesi gerektiğini öğretmektedir.⁵⁰⁹ Bu durum, erkeklere zor zamanlarda dahi dinî ve ahlâkî liderliklerini korumaları gerektiğini öğretmektedir. Onun bu hali, erkeklerin musibetler karşısında yıkılmaması, aksine daha da

⁵⁰³ el-Enbiyâ 21/83-84.

⁵⁰⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 3/325-326.

⁵⁰⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 3/325-327.

⁵⁰⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 3/326.

⁵⁰⁷ Taberî, *Câmi'u'l-beyân fî Tefsiri'l-Kur'ân*, 5/545-546.

⁵⁰⁸ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 16/203-204.

⁵⁰⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 3/325-327.

güçlenerek Allah'a yönelmesi gerektiği konusunda bir örnektir. Hz. Eyyûb'un örneği, erkekler için her türlü darlık ve sıkıntı anında sabrın, teslimiyetin ve tevekkülün en güvenilir liman olduğunu hatırlatan ebedi bir rehber konumundadır.

4.3.7. Sabrın ve Affediciliğin Örneği Hz. Yûsuf

Hz. Yûsuf, Kur'ân'da kardeşlerinin kıskançlığı⁵¹⁰ sonucu zorlu bir hayat mücadelesi veren, ancak sabrı, iffeti⁵¹¹ ve affediciliği⁵¹² sayesinde yüksek bir makama ulaşan bir peygamberdir. Mevdûdî, Hz. Yûsuf'un hayat hikayesini, insanın karşılaştığı zorluklara karşı sabırlı olmasının, ahlâkî değerlerini korumasının ve kendisine kötülük edenleri affetmesinin önemini vurgulayan bir ibret olarak yorumlamaktadır.⁵¹³

Taberî, Hz. Yûsuf kıssasını anlatırken, özellikle kardeşlerinin kıskançlığını ve bu kıskançlığın yol açtığı zulmü detaylandırır. Hz. Yûsuf'un tüm bu zorluklara rağmen Allah'a olan inancını ve tevekkülünü sürdürmesini önemini vurgular.⁵¹⁴ Râzî, Hz. Yûsuf kıssasının her bir safhasında Allah'ın hikmetini ve takdirini arayarak her zorluğun ardından bir kolaylığın geldiğini ve sabrın sonunda zaferin olacağını belirtmiştir.⁵¹⁵

Mevdûdî, Hz. Yûsuf'un sabrını ve teslimiyetini, sadece bireysel bir erdem olmaktan çıkarıp, İslâmî şahsiyetin zorluklar karşısındaki aktif direncini ve karakter inşasını gösteren bir süreç olarak yorumlar.⁵¹⁶ Onun affediciliği ise, basit bir bağışlama değil, güç sahibi olanların dahi adâleti ve merhameti esas alması gereken yüce bir liderlik vasfı olarak sunulur. Hz. Yûsuf kıssası, Mevdûdî'nin yorumunda, erkekler için iffet, sabır, akıl, hikmet, stratejik düşünce ve affedicilik gibi bir dizi ahlâkî ve entelektüel vasfın bir arada bulunması gerektiğini gösteren kapsamlı bir rehberdir.⁵¹⁷ Aile içinde yaşanan kırgınlıklar, anlaşmazlıklar ve haksızlıklar karşısında erkeğin sergilemesi gereken olgunluk ve büyüklük, Hz. Yûsuf'un bu affedici tutumuyla en ideal biçimde temsil edilmektedir. Hz. Yûsuf'un güç sahibi olduğunda

⁵¹⁰ Yûsuf 12/8.

⁵¹¹ Yûsuf 12/34.

⁵¹² Yûsuf 12/91.

⁵¹³ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 2/433-501.

⁵¹⁴ Taberî, *Câmi'u'l-beyân fî Tefsiri'l-Kur'ân*, 4/50-51.

⁵¹⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 13/171-172.

⁵¹⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 2/441-445.

⁵¹⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 2/457.

kardeşlerini affetmesi, intikam yerine affin erdemini ve adâletli yönetimin ahlâkî temelini gösterir.⁵¹⁸

Hız. Yûsuf'un hayatı, erkeklere aile içinde karşılaştıkları haksızlıklar ve zorluklar karşısında nasıl bir duruş sergilemeleri gerektiği konusunda yol gösterici bir rehber konumundadır. Hız. Yûsuf'un örneği, erkeğin aile bağlarını koruma, haksızlığa sabırla direnme ve en nihâyetinde affederek aile içi huzuru yeniden tesis etme sorumluluğunu en güzel şekilde özetlemektedir. Hız. Yûsuf, herkes için özellikle de erkekler için zorluklara karşı sabrın, ahlâkî temizliğin ve affedici yönetimin ideal bir prototipidir.⁵¹⁹

4.3.8. Son Peygamber ve Üsve-i Hasene Hız. Muhammed

Hız. Muhammed, Kur'ân'da son peygamber, Allah'ın elçisi ve tüm insanlık için en güzel örnek (üsve-i hasene)⁵²⁰ olarak tanıtılmaktadır. Kur'ân-ı Kerim, Hız. Muhammed'in şahsiyetini eşsiz bir biçimde takdim ederek onun ahlâkî yüceliğini "*Sen elbette üstün bir ahlâka sahipsin.*"⁵²¹ âyeti ile tasdik etmektedir. Bu âyet, Hız. Muhammed'in karakterinin sadece bireysel erdemlerden ibaret olmadığını, aynı zamanda bir lider ve tebliğci olarak sergilediği tutumun ilâhî bir onayla taçlandırıldığını göstermektedir. Zemahşerî, bu âyetin anlam derinliğini açıklarken, Hız. Muhammed'in ahlâkının yüceliğini, düşmanlarından çok şiddetli sıkıntılar çekmesine rağmen onlara tahammül etmesi, kötülüğe karşı güzel tepki vermesi ve onları hikmetle idare etmesi gibi özelliklerle açıklamıştır.⁵²²

Mevdûdî'ye göre, Hız. Muhammed'in hayatı, Kur'ân'ın pratik bir tefsiri ve İslâm'ın tüm ilkelerinin mükemmel bir uygulamasıdır.⁵²³ O'nun dürüstlüğü, adâleti, merhameti, cesareti ve Allah'a olan derin bağlılığı, tüm Müslümanlar için örnek alınması gereken ahlâkî erdemlerdir. Hız. Muhammed, ahlâkî olgunluğun, liderliğin, adâletin ve Allah'a kulluğun en mükemmel prototipidir.⁵²⁴

⁵¹⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 2/491.

⁵¹⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 2/433-501.

⁵²⁰ Mustafa Çağrııcı, "Muhammed", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 30/443.

⁵²¹ el-Kalem 68/4.

⁵²² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/573; Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 6/432-433.

⁵²³ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 3/29-30.

⁵²⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 6/432-433.

Râzî, Peygamber'in "üsve-i hasene" vasfını ahlâkî ve manevî açıdan ele alarak, onun her türlü güzel vasfı şahsında topladığını ve Müslümanlar için her alanda mükemmel bir model olduğunu belirtmektedir.⁵²⁵

Hz. Muhammed'in hayatı, erkekler için ahlâkî olgunluğa erişme, âdil ve hikmetli bir liderlik sergileme ve Allah'a samimi bir kulluk bilinciyle yaşama konusunda eşsiz bir rehber olmaktadır. O'nun sözlerindeki doğruluk, muamelelerindeki adâlet, zayıflara karşı şefkati, hakkaniyet uğruna gösterdiği cesaret ve her zaman Allah'ı zikreden kalbi, Müslüman erkeklerin karakterlerini şekillendirmeleri gereken temel yapı taşlarını oluşturmaktadır. Hz. Muhammed'in aile hayatındaki nezaketi, toplumsal ilişkilerindeki adâleti,⁵²⁶ düşmanlarına karşı affediciliği ve ibadetlerindeki derinliği, erkekler için her alanda örnek alınması gereken davranış biçimleridir. Mevdûdî, Peygamber'i sadece bir ibadet ve ahlâk rehberi olarak değil, aynı zamanda cahiliye düzenine karşı zafer gerçekleştirmiş, adil bir toplum ve devlet kurmuş evrensel bir lider olarak yorumlar. Hz. Muhammed'in "üsve-i hasene" vasfı, erkeklerin hayatın her alanında bireysel, ailevi, sosyal, siyasi takip etmeleri gereken kapsamlı bir ahlâkî ve liderlik modeli olarak sunulmaktadır.⁵²⁷ Mevdûdî, Hz. Muhammed'i geçmişte kalmış bir tarih şahsiyet olmaktan çıkarıp, günümüz mü'minleri için sürekli bir ilham kaynağı, ahlâkî ve eylemsel bir rehber olduğunu vurgulamıştır.

Peygamberlik makamının dışında, Kur'an'da ismi zikredilen ve zikredilmeyen imanlarındaki samimiyet, ibadetlerindeki huşûları ve ahlâkî olgunluklarıyla öne çıkan birçok müstesna erkek şahsiyet bulunmaktadır.

4.3.9. Hikmet Abidesi Lokman

Kur'an-ı Kerim'de 31. Sûresi olan ve sûreye adını veren Lokman, peygamber olmamakla birlikte, kendisine bahşedilen hikmetle (bilgelik) öne çıkan, Allah'ın sâlih kullarından biridir. Taberî Lokman'ın peygamber olup olmadığına dair farklı rivâyetleri aktarmakla birlikte, onun hikmet sahibi bir zat olduğu konusunda ittifak bulunduğunu belirtir.⁵²⁸ Öğütlerini, şirkin yasaklanması, ana-babaya iyilik, namaz kılma, iyiliği emredip kötülükten

⁵²⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 18/250.

⁵²⁶ Elif Kayaokay, *Hak Dîni Kur'an Dili Tefsiri Bağlamında Kadın-Erkek Eşitliği*, (Bingöl: Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024), 62.

⁵²⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'an*, 4/402-403.

⁵²⁸ Taberî, *Câmi'u'l-beyân fî Tefsiri'l-Kur'an*, 6/434.

nehyetme gibi temel İslâmî prensipler olarak vermiş⁵²⁹ ve oğluna verdiği altın değerindeki nasihatlerle⁵³⁰ anılan Lokman, *Tefhîmü'l-Kur'ân*'da derin bilgeliği ve evrensel ahlâk ilkelerini yansıtan bir bilge olarak tasvir edilmektedir.⁵³¹ Onun sözleri, nesilden nesile aktarılan insanlığa yol gösteren bilgelik kaynağıdır. Lokman'ın nasihatleri, özellikle erkeklerin karakter inşası ve ahlâkî olgunluğa erişmesi açısından değerli dersler içermektedir.⁵³² Lokman'ın tevhid inancına vurgusu, Allah'a şirk koştuktan sakındırması ve şükretmenin önemini hatırlatması, erkeğin mânevî hayatının temelini oluşturacak ilkelerdir.⁵³³ Anne ve babaya iyi davranma, insanlara karşı kibar ve saygılı olma, ölçülü ve dengeli hareket etme, kibirden kaçınma ve alçakgönüllü olma gibi ahlâkî öğütleri, erkeğin hem aile içinde hem de toplumsal hayatta sağlıklı ve yapıcı ilişkiler kurmasının anahtarlarını sunmaktadır.⁵³⁴

Mevdûdî, Lokman'a bahsedilen hikmeti sadece bireysel bir lütuf olarak değil, aynı zamanda hayatın her alanında doğruyu bulma ve fitrata uygun yaşama becerisi olarak yorumlar. Onun oğluna verdiği öğütleri, İslâmî eğitimin temel müfredatı ve nesil yetiştirmenin bir modeli olarak göstermektedir. Lokman'ı, erkekler için bilge bir baba, sorumlu bir eğitimci ve ahlâkî bir rehber olarak öne çıkarır.⁵³⁵ Mevdûdî Lokman'ın kıssasını geçmişte kalmış bir nasihatler demeti olmaktan çıkarıp, günümüz mü'minleri için sürekli bir ilham kaynağı, ahlâkî ve eylemsel bir rehber haline getirmektedir. Lokman'ın Kur'ân-ı Kerim'de yer alan nasihatleri, erkekler için evrensel ahlâk ilkelerini ve derin bilgeliği bünyesinde barındıran kıymetli bir mirastır. Bu öğütleri anlamak, erkeğin ahlâkî olarak doğru yönde tutmasına, erdemli bir yaşam sürmesine ve hem dünyada hem de ahirette saadete erişmesine katkı sağlayacaktır.

4.3.10. İmran Ailesi

Kur'ân-ı Kerim'de bir sûreye adını veren Âl-i İmrân (İmrân Ailesi), ilâhî metinde özel bir vurguyla ele alınmaktadır. Bu ailenin ehemmiyeti, bizzat Allah Teâlâ tarafından “seçkin-asil

⁵²⁹ Taberî, *Câmi 'u'l-beyân fî Tefsiri'l-Kur'ân*, 6/436-437.

⁵³⁰ Lokmân 31/12-19.

⁵³¹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 4/328-330.

⁵³² Taberî, *Câmi 'u'l-beyân fî Tefsiri'l-Kur'ân*, 6/437.

⁵³³ Ömer Faruk Harman, “Lokman”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/205-206.

⁵³⁴ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 18/155.

⁵³⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 4/328-329.

bir aile” kılındığının bildirilmesiyle pekiştirilmiştir.⁵³⁶ Sûrede İmrân’ın şahsiyeti üzerinde detaylıca durulmamakla birlikte, onun rolü Hz. Meryem’in babası ve onun annesinin eşi olması hasebiyle merkezi bir figür olarak öne çıkmaktadır. Kur’ân’ın nazik üslubuyla, hanımın adı doğrudan zikredilmeyip “*İmrân’ın hanımı*”⁵³⁷ tamlamasının kullanılması, bir yönüyle eşinin kıymetinin İmrân’a nispet edilerek artırıldığına işaret etmektedir. Benzer şekilde, başka bir âyette geçen “*İmran’ın kızı Meryem*”⁵³⁸ ifadesi de aynı mantıkla İmrân’ın önemli bir kişilik olduğunu ima etmektedir.

Taberî’ye göre, eğer İmrân’ın önemi vurgulanmak istenmeseydi, bu tür tamlamalar yerine doğrudan Meryem’in adı zikredilebilir veya babasının kimliğine hiç değinilmezdi. Bu Kur’ânî atıflar, Âl-i İmrân ailesinin, ilâhî seçkinliğin ve örneğliğin temsilcisi olarak insanlık tarihinde müstesna bir yere sahip olduğunu açıkça göstermektedir.⁵³⁹ Hz. Meryem’in babası İmrân,⁵⁴⁰ ailesini Allah’a adanmış, mü’min nesiller için örnek teşkil eden bir fazilet timsali olarak yerini almıştır. Onun ve eşinin Allah’a olan kesin inancı ve O’nun vaadine olan tam güveni, mü’minler için her türlü durumda sığınılacak en sağlam kapının iman olduğunu hatırlatmaktadır. Bu adanmışlık, neslinin ahlâkî ve mânevî terbiyesine gösterdiği özeni, onların Allah’ın rızasına uygun bir şekilde yetişmeleri için sarf ettiği gayreti ve nihâyetinde en değerli varlığını, kızı Hz. Meryem’i Beyt-i Makdis’e hizmet etmek üzere vakfetmesini⁵⁴¹ kapsamaktadır. Âyetlerde İmrân ailesinde aile mefhumu ve ailedeki bireylerin kişilikleri ön plana çıkarılarak, örnek bir aile profili olarak gösterilmektedir. Çünkü Yüce Allah seçtiğini haber vererek bu aileye değer verdiğini göstermekte ve bize bir model olarak sunmaktadır.

4.3.11. İnancın Kahramanları Ashâb-ı Kehf

Kur’ân-ı Kerim’de Kehf Sûresi’ne adını veren Ashâb-ı Kehf, zalim bir idare altında inançlarını korumak adına toplumdan uzaklaşarak bir mağaraya sığınan ve orada asırlarca uyuyan genç bir topluluğu ifade etmektedir.⁵⁴² Zulmün karanlığına karşı iman gücü ile direnen bu yiğitler, Râzî’nin Tefsirinde imanın zorluklar karşısındaki sarsılmaz gücünün bir

⁵³⁶ Âl-i İmrân 3/33.

⁵³⁷ Âl-i İmrân 3/35.

⁵³⁸ et-Tahrîm 66/12.

⁵³⁹ Taberî, *Câmi’u’l-beyân fî Tefsiri’l-Kur’ân*, 2/246-247.

⁵⁴⁰ Ömer Faruk Harman, “İmrân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/232; Âl-i İmrân 3/33-37.

⁵⁴¹ Zemahşerî, *Keşşâf*, 1/920.

⁵⁴² el-Kehf 18/9-26.

göstergesi olarak ele alınmaktadır.⁵⁴³ Kehf Sûresi'nde aktarılan bu genç mü'minlerin hikayesini, erkeklerin hayatlarında karşılaştıkları zorluklar ve baskılar karşısında sergilemeleri gereken metanet, cesaret ve bağlılığın güçlü bir örneği olarak yorumlamaktadır.⁵⁴⁴ Mevdûdî, zulmün hüküm sürdüğü bir ortamda inançlarından taviz vermeyen bu genç erkekler, mağaraya sığınarak onurlu bir direniş sergilediklerini ve bu eylemin, fiziksel bir kaçıştan ziyade, inançlarını koruma ve yaşatma iradesinin kararlı bir ifadesi olduğuna değinmiştir.⁵⁴⁵ Râzî'nin Tefsirinde bu durum, erkeklerin karşılaştıkları adâletsizlikler karşısında pasif kalmak yerine, inançlarına sahip çıkarak aktif bir duruş sergilemeleri gerektiğine dair önemli bir mesaj içermektedir.⁵⁴⁶ Onların mağaradaki uzun süren uykusu⁵⁴⁷ ve ardından mucizevi bir şekilde yeniden dirilmeleri ise,⁵⁴⁸ inancın ve sabrın nihai zaferini müjdeleyen ilâhî bir vaat olarak değerlendirilir. Bu olay, erkeklere, zorluklar ne kadar uzun sürerse sürsün, inançlarından sapmamaları ve ilâhî adâlete olan güvenlerini yitirmemeleri gerektiğini hatırlatmaktadır.

Sonuç olarak, Ashâb-ı Kehf, erkekler için sadece bir bilgi kaynağı değil, aynı zamanda inanç, cesaret, fedakârlık ve onurlu direniş gibi temel erdemler konusunda güçlü bir ilham kaynağıdır. Mevdûdî, Ashâb-ı Kehf'i sadece tarihsel bir olaydan ziyade, İslâmî kimliğini ve inancını, zulüm ve küfür düzenleri karşısında korumaya çalışan her Müslüman topluluğu ve bireyi temsil eden bir prototip olarak göstermektedir. Ona göre bu gençler, mevcut toplumsal normların ve otoritenin aksine, hakikati arama ve ona bağlanma cesaretini göstermişlerdir. Mevdûdî, bu durumu, günümüz Müslüman gençlerinin, batıl sistemler ve baskın kültürler karşısında kendi kimliklerini nasıl korumaları gerektiğine dair bir rehber olarak sunmaktadır.⁵⁴⁹ Bu kıssa, Râzî'nin, erkeklerin hayatlarının her alanında inançlarına bağlı kalmaları, adâletsizliklere karşı durmaları ve nihai zaferin ancak sabır ve imanla mümkün olacağını anlamaları için değerli bir rehber göstermektedir.⁵⁵⁰ Onların kıssası tevhid inancı ve bu uğurda dünyevi rahatlıklarından vazgeçmeleri, inanç uğruna her türlü fedakârlığı göze almalarının en güzel örneğidir.⁵⁵¹

⁵⁴³ Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 15/107-110.

⁵⁴⁴ el-Kehf 18/9-26.

⁵⁴⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 3/153-157.

⁵⁴⁶ Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 15/107-110.

⁵⁴⁷ el-Kehf 18/11.

⁵⁴⁸ el-Kehf 18/12.

⁵⁴⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 3/155-157.

⁵⁵⁰ Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 15/134-135.

⁵⁵¹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 3/157.

4.3.12. Hakikatin Savunucusu Firavun'un Yönetimindeki Mü'min

Zalimin sarayında hakikati haykıran bu Mü'min,⁵⁵² Kurtubî'nin, (ö. 671/1273) eserinde imanın cesaretle bulunduğu nadide örneklerden biri olarak yorumlanmaktadır.⁵⁵³ Onun duruşu, en zorlu şartlarda bile hakkı söylemekten çekinmeyenlerin onurlu mücadelesinin simgesidir. Bu Mü'min'in kimliği Kur'ân-ı Kerim'de net bir şekilde belirtilmemekle birlikte, Firavunun devlet erkânından olduğu onun imanının derinliği, hakikati haykırmadaki cesareti ön plana çıkarılmaktadır.⁵⁵⁴

Taberî, bu Mü'min'in "Firavun'un ailesinden imanı gizleyen bir adam" olarak anılmasını, onun stratejik zekasının ve imanını koruma çabasının bir göstergesi olarak açıklayarak Onun konuşmalarını, Hz. Mûsâ'yı kurtarmak ve Firavun'u aklen ikna etmek için sergilediği bir delil sunma çabası olarak değerlendirir.⁵⁵⁵ Onun, Firavun'un yakın çevresinden biri olmasına rağmen,⁵⁵⁶ inancını gizlemeyip aksine açıkça ilan etmesi ve bu uğurda canını hiçe sayması,⁵⁵⁷ imanın bireye kazandırdığı içsel gücün ve cesaretin çarpıcı bir göstergesidir. Râzî, bu Mü'min adamın, o zorlu ortamda tek başına hakikati savunmasının büyük bir fazilet olduğunu belirtmektedir. Konuşmalarındaki mantığı ve Firavun'u kendi delilleriyle susturma gayretini onun imanının kuvveti ve hakikate olan sarsılmaz bağlılığının bir tezahürüdür.⁵⁵⁸ Bu mü'min, zorlu siyasi ve sosyal koşullar altında bile hakikati savunmanın ve zalimlere karşı dik durmanın müstesna bir örneğini teşkil etmektedir.⁵⁵⁹

Bu Mü'min sadece tarihî bir figür olarak değil, aynı zamanda her çağda baskıcı rejimler altında inançlarını savunma, adâleti dile getirme ve hakikate şahitlik etme mücadelesi veren mü'min erkeklerin somut bir örneği olarak gösterilebilir. Onun cesareti, hikmetli tebliği ve adâletsizliğe karşı duruşu, mü'min erkeklere imanlarını haykırma, stratejik akıl yürütme ve zorlu koşullarda dahi hakikatten taviz vermeme konularında önemli dersler vermektedir.

⁵⁵² el-Mü'min 40/28-45.

⁵⁵³ Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 15/252-254.

⁵⁵⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 5/145.

⁵⁵⁵ Taberî, *Câmi'u'l-beyân fî Tefsiri'l-Kur'ân*, 7/215-216.

⁵⁵⁶ el-Mü'min 40/28.

⁵⁵⁷ el-Mü'min 40/44.

⁵⁵⁸ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 19/285-287.

⁵⁵⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 5/150-151.

4.3.13. Şehadetin Kokusu Yâsîn Sûresi'ndeki Mü'min

Kur'ân-ı Kerim'in kalbi olarak nitelendirilen Yâsîn sûresi, içeriğindeki tevhid, risâlet, haşr ve ahiret konularıyla mü'minlere mesajlar içermektedir. Sûrenin önemli anlatılarından biri de “*Şehrin en uzak yerinden koşarak gelen bir adamın*” kıssasıdır.⁵⁶⁰ Kavminin sapkınlığına karşı tek başına mücadele eden ve bu uğurda canını feda eden bu kahraman,⁵⁶¹ *Tefhîmü'l-Kur'ân*'da davetindeki samimiyet ve şehadetiyle unutulmaz bir örnek olarak anlatılmaktadır.⁵⁶² Taberî ve Râzî, bu adamın “Habîb” isminde iman etmiş bir kişi olduğunu ve onun, peygamberlerin tebliğine karşı çıkan kavmine rağmen imanı haykırmasındaki cesareti vurgular.⁵⁶³ Şehadetinden sonra cennete girmesi, Allah'ın şehitlere olan vaadinin bir örneği olarak sunulur.⁵⁶⁴

Yâsîn Sûresi'nde anlatılan bu isimsiz kahramanın kıssası, bireysel sorumluluğun ve hakka davetin önemini vurgulayan çarpıcı bir örnek olarak sunulmaktadır.⁵⁶⁵ Şehrin uzak bir köşesinden koşarak gelip kavmini uyaran bu kişi,⁵⁶⁶ peygamberlerin getirdiği hakikate olan sarsılmaz inancı ve bu inancı kavmiyle paylaşma yönündeki yoğun çabası, Mevdûdî'nin tefsirinde dikkat çekici bir şekilde işlenmektedir. Onun kavminin sapkın inançlarına ve peygamberlere yönelik olumsuz tavırlarına rağmen, davetinden vazgeçmeyişi ve bu uğurda karşılaştığı ölümcül tehditlere aldırmayışı, davetindeki samimiyetin ve teslimiyetin en açık göstergesidir.⁵⁶⁷

Mevdûdî, bu mü'min adamın “*şehrin en uzak yerinden koşarak gelmesini*” sadece fiziksel bir hız olarak değil, aynı zamanda hakka ulaşma konusundaki şiddetli arzusunun, imanının ve tebliğ sorumluluğunun bir tezahürü olarak açıklamaktadır.⁵⁶⁸ Bu durum, onun sadece bir iman sahibi değil, aynı zamanda pasif kalmayan, aksine aktif bir şekilde hakka davet eden ve bu uğurda risk alan bir mücahit olduğunu gösterir. Bu şahsiyeti sadece tarihî bir olaydan ziyade, her çağda İslâm davasını omuzlayan, zulme karşı direnen ve şehadet mertebesine talip olan genç erkeklerin somut birer modeli olarak yorumlar.⁵⁶⁹ Onun cesareti, fedakârlığı,

⁵⁶⁰ Yâsîn 36/20.

⁵⁶¹ Yâsîn 36/20-27.

⁵⁶² Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 4/576-577.

⁵⁶³ Taberî, *Câmi'u'l-beyân fî Tefsiri'l-Kur'ân*, 7/43; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 18/464.

⁵⁶⁴ Taberî, *Câmi'u'l-beyân fî Tefsiri'l-Kur'ân*, 7/44.

⁵⁶⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 4/579.

⁵⁶⁶ Yâsîn 36/20.

⁵⁶⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 4/577.

⁵⁶⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 4/579.

⁵⁶⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 18/464-468.

aktif tebliği ve şehadetle taçlanan hayatı, genç erkeklere imanlarını haykırma, hak yolunda risk alma ve dünyevi kayıpların ötesinde ahiret kazancına odaklanma konularında önemli dersler sunar. Mevdûdî'ye göre, bu kahramanın şehadeti, hakka yapılan davetin ne kadar değerli ve uğrunda nelerin feda edilebileceğinin en anlamlı kanıtlarından biridir.⁵⁷⁰

4.3.14. Cihadın ve Fedakârlığın Örnekleri

Kur'ân-ı Kerim, mü'minlerin hayatında merkezi bir yere sahip olan cihad ve fedakârlık kavramlarını, çeşitli âyet ve kıssalar aracılığıyla somut örneklerle göstermektedir. Cihad, sadece silahlı mücadele anlamına gelmeyip, aynı zamanda nefisle mücadeleyi, hakikati tebliğ etmeyi, ilim öğrenmeyi ve Allah yolunda mal ve canla gayret sarf etmeyi kapsayan geniş bir kavramdır.⁵⁷¹ Fedakârlık ise, bu cihad sürecinde karşılaşılan zorluklara rağmen imandan ve değerlerden taviz vermemeyi, dünyevi çıkarları ahiret karşısında feda etmeyi ifade eder. Allah yolunda canlarını ve mallarını feda eden mücahitler ve şehitler,⁵⁷² İslâm'ın ilk dönemindeki Bedir ve Uhud kahramanları gibi,⁵⁷³ Kur'ân'da en yüksek mertebeye ulaşmış erkek prototiplerindendir. Onların fedakarlıkları, imanın eyleme dönüşmüş halidir. Taberî, cihad âyetlerini tefsir ederken, öncelikle savaşa izin veren âyetlerin Medine döneminde nazil olduğunu ve bunun meşru savunma veya zulmü ortadan kaldırma amacıyla yapıldığını belirtir. Fedakârlığı ise, münafıkların cimriliği ile mü'minlerin infakı arasındaki farkı vurgulayarak açıklar.⁵⁷⁴ Râzî, cihadın hem "küçük cihad" (savaş) hem de "büyük cihad" (nefisle mücadele) boyutlarını kapsadığını ifade eder. Fedakârlığın ise, imanın bir gereği olduğunu ve dünya malına düşkünlüğün önüne geçilmesi gerektiğini vurgular.⁵⁷⁵ Mevdûdî, cihadı sadece silahlı mücadele veya bireysel nefis mücadelesi olarak değil, İslâm'ın ideolojisini yeryüzünde hâkim kılmak için verilen topyekûn bir mücadele olarak yorumlamaktadır. Ona göre cihad, hak ve batıl arasındaki sürekli çatışmada, mü'minlerin Allah'ın rızasını kazanmak amacıyla sarf ettikleri tüm gayretleri kapsar. Bu, zihinsel cihadı (düşünceyle mücadele), ahlâkî cihadı (kötü ahlâkla mücadele), sosyal cihadı (toplumdaki

⁵⁷⁰ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 4/579.

⁵⁷¹ Ahmet Özel, "Cihad", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/527.

⁵⁷² el-Bakara 2/154; Âl-i İmrân 3/157-158; et-Tevbe 9/111.

⁵⁷³ bk. Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik İbn Hişam, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, çev. Cemâl Sâbit (İstanbul: Kahraman Yayınları, 2006).

⁵⁷⁴ Taberî, *Câmi'u'l-beyân fî Tefsiri'l-Kur'ân*, 4/365-367.

⁵⁷⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 12/190-191.

yanlırlarla mücadele) ve gerektiğinde silahlı cihadı (zulme ve haksızlığa karşı savunma) içermektedir.⁵⁷⁶

4.3.15. Adâletin ve Hikmetin Örneği Zülkarneyn

Kur'ân-ı Kerim, mü'minlerin hayatında iki önemli temel olan adâlet ve hikmet kavramlarını, çeşitli âyetler ve peygamber kıssaları aracılığıyla somut örneklerle göstermektedir. Adâlet, hakka uygunluk, eşitlik, doğru hüküm verme ve zulümden kaçınma ilkesini ifade ederken⁵⁷⁷ hikmet, sadece bilgiye sahip olmakla kalmayıp, bu bilgiyi doğru yerde, doğru zamanda ve doğru biçimde kullanma, olayların ardındaki derin manaları kavrama ve isabetli kararlar alabilme yeteneğidir.⁵⁷⁸ Bu kavramların Kur'ân'daki tezahürleri, mü'min erkeklere hem bireysel ahlâkî gelişimlerinde hem de toplumsal ve siyasi rollerinde üstün birer örnek teşkil eder. Toplumlari adâletle yöneten, emaneti ehline teslim eden ve hikmetle hükmeden yöneticiler,⁵⁷⁹ Kur'ân'da övgüyle bahsedilmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de adâlet sıfatından yoksun olan kişi dilsiz, âciz ve hiçbir işe yaramayan bir köleye benzetilerek böyle birinin, adâlet faziletini kazanmış, dolayısıyla doğru yolu bulmuş olanla bir tutulamayacağı bildirilmiş böylece adâletin bir kemâl sıfatı olduğuna işaret edilmiştir.⁵⁸⁰ Taberî, adâleti, Allah'ın kullarına emrettiği en temel prensiplerden biri olarak açıklar ve yöneticilerin adil olmasının gerekliliğini vurgular. Hikmeti ise peygamberlere verilen özel bir lütuf veya Kur'ân ve Sünnet bilgisi olarak yorumlamaktadır.⁵⁸¹

Zülkarneyn,⁵⁸² *Tefhîmü'l-Kur'ân*'da adâletli yönetimi ve yeryüzündeki ıslah çabalarıyla örnek bir lider olarak anlatılmaktadır.⁵⁸³ Mevdûdî, Zülkarneyn kıssasını, sadece tarihî bir anlatı olmanın ötesinde, âdil ve etkili liderliğin evrensel ilkelerini ortaya koyan bir örnek olay incelemesi olarak bahsetmektedir.⁵⁸⁴ Zülkarneyn'in Allah tarafından kendisine bahşedilen güç ve imkanları yeryüzünde fesat çıkarmak yerine, adâleti tesis etmek ve

⁵⁷⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 3/594.

⁵⁷⁷ Mustafa Çağrııcı, "Adalet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/341.

⁵⁷⁸ İlhan Kutluer, "Hikmet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 17/503-508.

⁵⁷⁹ en-Nisâ 4/58; Sâd 38/26.

⁵⁸⁰ bk. en-Nahl 16/76.

⁵⁸¹ Taberî, *Câmi'u'l-beyân fî Tefsiri'l-Kur'ân*, 1/557-558.

⁵⁸² bk. el-Kehf 18/83-98.

⁵⁸³ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 3/189-191.

⁵⁸⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 3/192.

mazlumları korumak için kullanması,⁵⁸⁵ Mevdûdî'nin Tefsirinde vurgulanan temel noktalardan biridir. Onun doğuya ve batıya yaptığı seferler ve bu seferler sırasında karşılaştığı farklı topluluklara adâletle muamele etmesi, yöneticilik vasfını taşıyan erkekler için önemli bir rehber niteliğindedir.⁵⁸⁶ Zülkarneyn'in sahip olduğu hikmet ve basîret⁵⁸⁷ sorunlara akılcı çözümler üretmesi, farklı kültürler ve topluluklarla etkili iletişim kurabilmesi ve geleceği öngörebilme yeteneği,⁵⁸⁸ başarılı bir liderde bulunması gereken önemli özelliklerdendir.

Özellikle Ye'cûc ve Me'cûc'un zararlarından korunmak için inşa ettiği set örneği,⁵⁸⁹ Zülkarneyn'in hem mevcut durumu doğru analiz edebilme hem de uzun vadeli çözümler üretebilme kabiliyetini açıkça ortaya koymaktadır.⁵⁹⁰ Bu durum, erkek yöneticilere, sadece günü kurtarmaya yönelik değil, aynı zamanda geleceği de düşünerek stratejik kararlar almaları gerektiği yönünde önemli bir ders sunmaktadır.

Sonuç olarak, Zülkarneyn kıssası, adâletli yönetim, emaneti ehline teslim etme ve hikmetle hükmetme gibi ideal liderlik vasıflarını bünyesinde barındıran bir yöneticinin Kur'ân'daki övgüye layık bir örneğidir. Mevdûdî'nin analiziyle bu kıssa, başta erkek yöneticiler olmak üzere, liderlik vasıfları taşıyan her birey için, adâlet, liyakat, hikmet ve ıslah gibi değerleri rehber edinmeleri gerektiğini hatırlatan bir örnektir.

4.4. Olumsuz Erkek Prototipleri

Toplumsal yapının temel taşlarından biri olan erkek figürü, tarih boyunca farklı kültürlerde ve inanç sistemlerinde çeşitli roller ve anlamlar yüklenmiştir. Kur'ân, ideal mü'min erkek prototipini tanımlarken; adâlet, merhamet, bilgelik, sabır, dürüstlük ve sorumluluk gibi erdemlere vurgu yapmakta. ve aynı zamanda, kıssalar ve öğütler aracılığıyla, bu erdemlerden saparak zararlı davranışlar sergileyen erkek figürlerini de tasvir etmektedir. Bu tasvirler, sadece bireysel düzeyde değil, toplumsal düzeyde de olumsuz sonuçlar doğuran kibir, cimrilik, zalimlik, riyakârlık, haddi aşma ve inkârcılık gibi niteliklerin tehlikelerine işaret etmektedir. Firavun, Kâbil, Kârûn ve Lût kavminin erkekleri gibi tarihsel veya temsili

⁵⁸⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 3/195.

⁵⁸⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 3/192.

⁵⁸⁷ bk. el-Kehf 18/84.

⁵⁸⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 3/197.

⁵⁸⁹ el-Kehf 18/95-96.

⁵⁹⁰ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 3/197.

figürler üzerinden sunulan bu olumsuz prototipler, insanlığın ortak zaaflarını ve bu zaafların dinî ve ahlâkî açıdan nasıl değerlendirildiğini ortaya koymaktadır. Kur'ân'ın sayfalarında kibirlerinin esiri olmuş, zulmün bataklığına saplanmış, nifakın ve dünya hırsının kölesi olmuş nice erkek figürü, mü'minler için ibretlik birer uyarı olmuştur. Onların hayatları, kötülüğün farklı sûretlerini ve feci sonuçlarını gözler önüne seren ve Müslümanların ders alması gereken ibretlik örneklerdir.

4.4.1. İnkârın ve Nifakın Örnekleri

Kur'ân-ı Kerim, insanlık tarihine ışık tutan ve bireyin Allah ile ilişkisinden toplumsal düzenlemelere kadar geniş bir yelpazede rehberlik sunan ilâhî bir kitaptır. Bu rehberliğin önemli bir parçası da insan davranışlarının olumlu ve olumsuz tezahürlerini, özellikle de inkâr (küfür) ve nifak (münafıklık) gibi yıkıcı unsurları derinlemesine ele almasıdır. Mevdûdî, inkâr ve nifak kavramlarını ele alırken, sadece itikadi boyutlarıyla sınırlı kalmaz, aynı zamanda bu durumların ahlâkî ve toplumsal yansımalarına da dikkat çeker. Allah'ı ve ahiret gününü inkâr eden kafirler⁵⁹¹ ve kalplerindeki karanlığı dilleriyle örten münafıklar,⁵⁹² Kur'ân'da şiddetle eleştirilen olumsuz prototiplerdir. Firavun'un⁵⁹³ ilâhî davete karşı sergilediği küstahça tavrı ve Ebû Leheb'in⁵⁹⁴ İslâm'a karşı beslediği amansız düşmanlık, inkârın en çirkin yüzleridir. Münafıkların ikiyüzlülüğü ve fitneye olan düşkünlükleri ise, Beyzâvî (ö. 685/1286) Tefsirinde kalplerindeki hastalığın dışı vurumu olarak yorumlamaktadır.⁵⁹⁵

Netice olarak Firavun'un kibri, Ebû Leheb'in düşmanlığı ve münafıkların riyakarlığı gibi Kur'ân'da eleştirilen bu olumsuz prototipler, erkeklerin karakterlerini inşâ ederken dürüstlük, adâlet, samimiyet ve hakka bağlılık gibi erdemleri ön planda tutmaları gerektiğini güçlü bir şekilde hatırlatmaktadır. Bu olumsuz örneklerden ders çıkarmak, mü'min erkeklerin hem bireysel hayatlarında hem de toplumsal ilişkilerinde daha erdemli ve örnek bireyler olmalarına katkı sağlayacaktır.

⁵⁹¹ el-Bakara 2/6-7; Âl-i İmrân 3/10-12; el-Mâide 5/36-37.

⁵⁹² el-Bakara 2/8-20; et-Tevbe 9/42-96; el-Münâfikûn 63/1-11.

⁵⁹³ el-Ar'âf 7/103-137; Tâhâ 20/24-79; el-Kasas 28/3-42.

⁵⁹⁴ Tebbet 111/1-5.

⁵⁹⁵ Nâsirüddîn Ebû Saîd Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *Envârü 't-tenzîl ve esrârü 't-te'vîl*, çev. Abdulvehhab Öztürk (İstanbul: Kahraman Yayınları, 2011), 1/48-53.

4.4.2. Zulmün ve Kibrin Örnekleri

Mevdûdî, Kur'ân'da ele alınan olumsuz erkek prototiplerini incelerken, onların sadece tarihsel figürler olmadığını, aynı zamanda insanlığın ortak zaafalarını temsil eden evrensel örnekler olduğunu vurgular. Bu prototiplerin davranışları, sadece itikadi sapmalara değil, aynı zamanda ahlâkî çöküşe ve toplumsal düzensizliğe yol açan tutumlara dikkat çekmektedir. Haksızlığın timsali Firavun⁵⁹⁶ ve servetiyle böbürlenmiş Kârûn,⁵⁹⁷ Kur'ân'da zulmün ve kibrin en çarpıcı örnekleridir. Onların güçlerini kötüye kullanmaları ve hakikate sırt çevirmeleri ilâhî azabı kaçınılmaz kılan davranışlar olarak değerlendirilir.

Kârûn kıssası Mevdûdî tarafından sadece tarihî bir zenginlik hikayesi olarak değil, servetin insanı nasıl azdırabileceğinin ve kibirle helaka sürükleyebileceğinin bir göstergesidir. Kârûn, Allah'ın kendisine lütfettiği zenginliği, şükür ve tevazu yerine, bencillik, gösteriş ve haksızlık yolunda kullanmıştır. Mevdûdî, kibirli kişilerin topluma karşı sorumsuzluğunu ve yoksullara karşı duyarsızlığını özellikle vurgular. Bu kıssa, maddî imkanların bir emanet olduğu bilincini yitiren, onları yalnızca kendi şahsi ihtirasları için kullanan her türlü materyalist ve kibirli erkek prototipine bir uyarıdır.⁵⁹⁸ Bu âyetler gücü elinde bulunduran erkek liderlerin ve otoritelerin, makam ve mevki hırsıyla nasıl bir sapkınlığa düşebileceği konusunda evrensel bir uyarı niteliği taşımaktadır.

Sonuç olarak her iki erkek figür de kendilerine verilen imkanları zulüm, haksızlık ve kibir yolunda harcayarak, ilâhî adâletin tecellisine zemin hazırlamışlardır. Bu bağlamda Kur'ân, erkekleri eldeki imkanları adâletle, tevazuyla ve bir emanet bilinciyle kullanmaya davet etmektedir. Firavun ve Kârûn'un akıbeti, tüm insanlık için ibretlik bir ders olarak varlığını sürdürmektedir. Bu kıssalar, erkeklerin dünya hayatındaki geçici güç ve servet cazibesine kapılmama, aksine bunları birer imtihan vesilesi olarak görme ve ilâhî adâletin her zaman tecelli edeceğini bilme sorumluluğunu hatırlatmaktadır.

4.4.3. İlk Cinayetin Faili Kâbil

Kur'ân-ı Kerim, insanlık tarihinin başlangıcından itibaren insanın fitratını, iyilik ve kötülük arasındaki mücadelesini çeşitli kıssalar aracılığıyla gözler önüne serer. Bu kıssalardan en

⁵⁹⁶ el-Ar'âf 7/103-137; Tâhâ 20/24-79; el-Kasas 28/3-42.

⁵⁹⁷ el-Kasas 28/76-82.

⁵⁹⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 4/209-210.

çarpıcı olanlarından biri de insanlık tarihindeki ilk cinayeti işleyen Kâbil'in kıssasıdır. Haset ve ilk cinayetin faili Kâbil, Hz. Âdem'in oğullarından olup, Kur'ân'da kardeşi Hâbil'i kıskançlık sonucu öldüren ilk insan olarak zikredilmektedir.⁵⁹⁹ Mevdûdî'ye göre, Kâbil'in eylemi, kontrolsüz kıskançlığın ve öfkenin⁶⁰⁰ insanı ne kadar korkunç sonuçlara sürükleyebileceğinin ilk ve en çarpıcı örneğidir.⁶⁰¹

Râzî, Kâbil kıssasını kelami, felsefî ve mantıki tahlillerle derinleştirir. Râzî, kıssadaki her bir ifade üzerinde durarak muhtemel yorumları ve tartışmaları ortaya koyarak kurbanların kabul edilme meselesinde, takva ve niyete dair kelami tartışmalara girmektedir. Kâbil'in hasedinin nedenlerini ve cinayet işleme kararının arkasındaki irade sorununu felsefî bir bakış açısıyla inceler.⁶⁰² Râzî, Kâbil'in kardeşini öldürme niyetini dile getirmesi üzerine Hâbil'in teslimiyetçi tavrını, kader ve irade özgürlüğü gibi meseleler üzerinden aktarmaktadır. Hatta bazı İsrâiliyat rivâyetlerine de değinmekle birlikte, bunları akıl ve Kur'ân çerçevesinde değerlendiren. Râzî'nin tefsiri, kıssanın dilbilimsel ve fikhî yönlerinin yanı sıra, mantıksal tutarlılığını ve derin anlamlarını çözmeye çalışmaktadır.⁶⁰³ Kâbil'in hikayesi, hasedin ve öfkenin kontrolsüz kıskançlığın kötü bir prototipidir.⁶⁰⁴ Mevdûdî'nin, diğer müfessirlerden temel farkı, Taberî gibi sadece rivâyetleri nakletmekle kalmayıp, Râzî gibi felsefî ve kelâmî derinliklere boğulmadan, kıssayı modern insanın ahlâkî ve toplumsal sorunlarıyla ilişkilendiren, bir yapıda yorumlamıştır. Bu kıssa, haset ve öfke gibi yıkıcı duyguların birey ve toplum üzerindeki tahrip edici etkilerini somut bir örnekle ortaya koymaktadır. Kâbil ve Hâbil kıssası, erkeklere yönelik evrensel ve zamansız bir nasihat barındırmaktadır. Erkeklerin, kendi nefislerine karşı uyanık olmaları, olumsuz duygularını kontrol altına almaları ve adâlet, sabır ve şefkat gibi erdemleri benimsemeleri hem kendi ruh sağlıkları hem de toplumsal huzur için elzemdir. Kâbil'in akıbeti, bu ahlâkî derslere kulak vermeyenlerin karşılaşılabileceği trajik sonuçların bir hatırlatıcısıdır.

---

⁵⁹⁹ el-Mâide 5/27.

⁶⁰⁰ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 1/475.

⁶⁰¹ Ebu'l A'lâ Mevdûdî, *İslâmî Hareketin Ahlâki Temelleri*, çev. Hakan Bayrak (İstanbul: İnkılab Yayınları, 2017), 90-95.

⁶⁰² Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 9/28-36.

⁶⁰³ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 9/28-38.

⁶⁰⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 1/475.

4.4.4. Hakikati Gizleyenler

Kur'ân-ı Kerim, cehaleti ve hakikati gizlemeyi sadece bir bilgi eksikliği veya basit bir yalan eylemi olarak görmez. Bilgiden kaçınan, doğruyu öğrenmek istemeyen ve bildikleri hakikatleri gizleyenler,⁶⁰⁵ inandıklarını iddia etmelerine rağmen kalplerinde inkârı gizleyenler,⁶⁰⁶ ilmîni kendisinin ve çevresinin iyiliğine kullanmayanlar, Allah'a ve peygamberine verdiği sözü bozan ve başkalarının da bozmalarına vesile olanlar⁶⁰⁷ Kur'ân'da kınanmaktadır. Bu kişiler, doğru bilgiyi bilmelerine rağmen, kişisel çıkarlar, kıskançlık veya inat gibi nedenlerle bu gerçekleri saklama yoluna giderler. Bu durum, bilgi eksikliğinden ziyade, bilinçli bir tercihin ve mânevî bir direncin sonucudur. Onların cehâleti ve inatları hem kendilerine hem de çevrelerine zarar vermektedir. Kur'ân-ı Kerim, cehâleti ve hakikati gizlemeyi sadece bilgi eksikliği veya basit bir yalan söyleme eylemi olarak ele almaz. Bu kavramlar, insanın kalbi, aklı ve davranışları üzerindeki derin etkileriyle birlikte çeşitli sembolik anlatılar üzerinden işlenmektedir. Kalpteki inkarın gizlenmesi, sadece bireysel bir günah değil, aynı zamanda toplumsal güveni sarsan ve birliği bozan bir hastalıktır. Mevdûdî'ye göre, hakikati gizlemek veya çarpıtmak, sadece bireysel bir günah değil, aynı zamanda toplumsal bir yara açmaktır. Özellikle lider konumundaki erkeklerin bu konuda titiz davranması, toplumsal güvenin ve ahlâkî değerlerin korunması açısından hayati öneme sahiptir.⁶⁰⁸ Bu âyetler genelde tüm topluma özelde ise özellikle eğitilmiş veya etkili konumundaki erkeklere, bilgilerini sadece kişisel çıkar veya yıkıcı amaçlar için kullanmamaları hem kendilerini hem de toplumu zarara uğratmamaları gerektiğine dair bir uyarı ve öğüttür. Liderlik veya karar alma konumundaki bir erkeğin ikiyüzlü davranması, altında çalışanları veya takipçilerini de benzer bir ahlâkî boşluğa yönlendirebilir.

4.4.5. Dünya Hırsının ve Cimriliğin Örnekleri

Kur'ân-ı Kerim, dünya hayatına aşırı düşkünlük ve mal biriktirme hırsıyla karakterize olan cimrilik olgusunu çeşitli sûrelerde olumsuz bir tavır olarak tasvir etmektedir. Ahireti unutup sadece dünya hayatına odaklanan ve mal biriktirme hırsıyla yanıp tutuşan cimriler,⁶⁰⁹

⁶⁰⁵ el-Bakara 2/140,159.; Âl-i İmrân 3/71; el-En'âm 6/20.

⁶⁰⁶ el-Bakara 2/28; el-Münâfikûn 63/1.

⁶⁰⁷ Tâhâ 20/85.

⁶⁰⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 1/475-480.

⁶⁰⁹ et-Tekâsür 102/1-8; el-Hümeze 104/1-9; el-Leyl 92/8-11.

Kur'ân'da olumsuz örnekler olarak sunulur. Kârûn'un⁶¹⁰ hazineleriyle övünmesi ve infaktan kaçınması, bu tür bir dünya anlayışının acı sonuçlarını gözler önüne sermektedir. Çoklukla övünme ve mal biriktirme yarışı,⁶¹¹ bireyleri asıl amaçlarından uzaklaştıran bir gaflet hali olarak tasvir edilirken; Mal yığan ve onu saymakla meşgul olan, insanları aşağılayan kimselerin acı akıbeti⁶¹² âyette sert bir şekilde uyarılmaktadır. Bu tasvir, maddî varlıkların kişinin tek ölçütü haline geldiği ve daha az şanslı görülenlere karşı küçümsemeyle dolu yozlaştırıcı bir zihniyeti gözler önüne sermektedir. Genellikle yetki sahibi konumda olan erkekler için bu uyarı bilhassa önemlidir. Gerçek liderlik ve erkeklik, malî üstünlükle başkalarını bastırmak veya küçümsemekle değil, şefkat, adâlet ve cömertlikle tanımlanmaktadır. Servet peşinde koşmak, asla kişinin insanlığını veya diğer insanlara saygısını kaybetme pahasına olmamalıdır. Kur'ân-ı Kerim'de ise cimrilik edip kendini zengin gören ve ahireti yalanlayanların zorlu bir azaba uğrayacağı ifade edilmektedir.⁶¹³

Kur'ân-ı Kerim, insanlığa rehberlik ederken, özellikle mal hırsı ve dünyevi birikimlere aşırı düşkünlük konularında çarpıcı uyarılar sunmaktadır. Bu uyarılar, genellikle toplumda daha fazla sorumluluk taşıyan ve liderlik rolleri üstlenen erkekler için derin anlamlar barındırmaktadır.

4.4.6. Ahlâkî Çöküntünün Vahim Örneği

Kur'ân-ı Kerim, insanlık tarihî boyunca bireyin ve toplumun maruz kaldığı ahlâkî ve ruhsal sınavları, çeşitli prototipler ve kıssalar aracılığıyla gözler önüne sermektedir. Bu anlatılar, sadece geçmişte yaşanan olayları değil, aynı zamanda insan fitratının temel zaafalarını ve bunların potansiyel sonuçlarını evrensel bir dille aktarır. Kur'ân-ı Kerim'de, insanlığın ahlâkî sınırlarını aşmanın ve fitrattan sapmanın en çarpıcı örneklerinden biri olarak Hz. Lût'un kavminin erkekleri zikredilmektedir. Şehvetlerine esir olmuş, ahlâkî sınırları hiçe saymış ve sapkın ilişkiler içinde bulunan Hz. Lût'un kavminin erkekleri,⁶¹⁴ Kur'ân'da ahlâkî çöküntünün ve bunun kaçınılmaz sonucu olan ilâhî azabın bir örneği olarak zikredilmektedir.⁶¹⁵

⁶¹⁰ el-Kasas 28/76-82.

⁶¹¹ et-Tekâsür 102/1.

⁶¹² el-Hümeze 104/1-2.

⁶¹³ el-Leyl 92/8-1.

⁶¹⁴ el-Ar'âf 7/80-84; Hüd 11/77-83; el-Ankebût 29/28-35.

⁶¹⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 2/58-59.

Bu kavim, Allah'ın dininden uzaklaşarak sadece mânevî bir kopukluk yaşamakla kalmamış, aynı zamanda daha önceki hiçbir millet tarafından işlenmediği düşünülen büyük bir günahı başlatmış⁶¹⁶ ve toplumsal olarak meşrulaştırmıştır. Bu durum, sadece bir inançtan sapma değil, aynı zamanda ahlâkî ve toplumsal bir çöküşün de göstergesidir. Toplumun, kabul edilemez bir fiili normalleştirilmesi, onların ne denli derin bir yozlaşma yaşadığını ortaya koymaktadır.⁶¹⁷ Hz. Lût kavminin erkeklerinin sergilediği olumsuz davranışlar, insanlık tarihî için önemli bir ibret vesilesidir. Bu kavmin erkekleri, fitrattan (insan doğasından) saparak ve peygamberleri Hz. Lût'un uyarılarını dinlemeyerek günahlarında ısrar etmişlerdir. Bu örnek, mü'minlere yönelik açık bir uyarı taşımaktadır: İnsan doğasının sınırlarını aşmak ve ilâhî ikazlara kulak asmayarak günahla direnmek hem dünya hayatında hem de ahirette ağır bir cezaya muhatap olma sonucunu doğuracaktır.⁶¹⁸ Bu kıssa, erkekler, nefsi arzularına karşı uyanık olmaları, ahlâkî sınırları gözetmeleri ve ilâhî rehberliğe uymaları konusunda ciddi bir sorumluluk yüklemektedir.

Kur'ân-ı Kerim, insanlığa genel ahlâkî ilkeler sunarken, bireysel ve toplumsal yaşamda kaçınılması gereken davranış kalıplarını da belirli prototipler üzerinden örnekler. Bu prototipler, her ne kadar genel insanlık hallerini yansıtsa da tarihsel ve kültürel bağlamda erkeklerin üstlendiği roller ve sahip olduğu güçle ilişkili olumsuz eğilimleri daha belirgin bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu prototiplerin incelenmesi, erkeklerin kendi davranışlarını gözden geçirmeleri için önemli bir zemin hazırlar. Kur'ân, bu olumsuz örnekler üzerinden, erkekler sadece maddî zenginlikleri değil, aynı zamanda ahlâkî değerleri, toplumsal sorumlulukları ve ahiret bilincini merkeze alan bir yaşam felsefesi benimsemeleri gerektiğini öğütlemektedir. Gerçek erkekliğin, serveti biriktirmekten ziyade paylaşmakta, kibirden uzak durup tevazu göstermekte ve israf yerine ölçülü bir yaşam olduğunu vurgulamaktadır. Zira Kur'ân'ın amacı, insana dünya ve ahiret dengesini kurarak gerçek anlamda kurtuluşa erme yolunu göstermektir. Bu bağlamda, bahsedilen olumsuz prototipler, erkekler nefislerini terbiye etme ve İlâhî rızayı kazanma yolunda önemli ibretler sunmaktadır.

---

⁶¹⁶ el-A'râf 7/80-81.

⁶¹⁷ Çelik, *Kur'ân-ı Kerim'de Erkek Tasviri ve Algısı*, 247.

⁶¹⁸ el-A'râf 7/83-84.

SONUÇ

Kur'ân-ı Kerim, erkeği hem bireysel sorumlulukları hem de toplumsal rolleriyle çok boyutlu bir varlık olarak konumlandırmaktadır. Bu bağlamda, Mevdûdî'nin Tefsiri üzerinde yapılan çalışmada, erkeğin ailedeki “kavvâm” rolünün mutlak bir tahakkümden ziyade sorumluluk ve koruyuculuk temelli olduğu vurgulanmaktadır. Bu çalışma bağlamında merkezi bir öneme sahip olan “kavvâm” kavramı, Mevdûdî'nin de izâh ettiği üzere, erkeğin aile ve toplum içerisinde otorite ve sorumluluk sahibi olduğunu ifade etmektedir. Ancak bu otorite, keyfi bir tahakküm veya baskı aracı değil, bilakis adâlet, merhamet, koruma ve denge ilkeleri üzerine inşâ edilmiş bir liderlik ve gözetim sorumluluğudur. Erkek, ailesinin maddî ve mânevî ihtiyaçlarını karşılama, onları her türlü tehlikeye karşı koruma ve aralarındaki ilişkilerin sağlıklı bir şekilde yürümesini sağlama görevini üstlenmektedir. Bu sorumluluk, erkeğin aile içindeki rolünü sadece bir otoriter olmanın ötesine taşıyarak, onu bir rehber ve destekleyici konuma yükseltmektedir.

Erkeğin miras ve boşanma, şahitlik gibi konularda sahip olduğu belirli farklılıklar, genel toplumsal denge ve adâleti sağlama amacına hizmet etmektedir. Sosyal hayatta ise erkeğin liderlik, adâlet, ilim ve güzel ahlâk gibi özelliklerle öne çıkması gerektiği, peygamber ve idareci prototipleri üzerinden işlenmiştir. Özellikle iman, tevhid bilinci, sorumluluk şuuru, şecaat ve sabır gibi nitelikler, Kur'ân'ın ideal erkek profili için temel unsurlar olarak tespit edilmiştir. Olumlu ve olumsuz erkek prototiplerinin incelenmesi, Kur'ân'ın insanlara hem taklit edilecek ideal modelleri hem de kaçınılması gereken davranış kalıplarını sunduğunu göstermiştir.

Literatürde erkeklerle ilgili yapılan çalışmaların önemli bir kısmı, genellikle toplumsal cinsiyet rolleri, erkeklik inşâsı ve çağdaş erkeklik krizi gibi konulara odaklanmaktadır. Bu çalışmaların bazıları erkekliği modern sosyal teoriler çerçevesinde ele alırken, bir kısmı da klasik dinî metinlerdeki erkek algısını daha kısıtlı ve normatif bir perspektiften yorumlamışlardır. Çalışmada, Mevdûdî'nin modern dünyayla İslâm öğretilerini sentezleme çabası içinde olan yaklaşımı, Kur'ân'daki erkeklik algısını klasik yorumlarının ötesinde, sosyal ve ahlâkî sorumluluk çerçevesinde değerlendirmesiyle literatürdeki boşluğu

doldurması hedeflenmiştir. Özellikle Mevdûdî'nin Kur'ân'daki erkek kavramları geniş bir perspektifle ele alması ve tarihî bağlamı güncel sorunlarla ilişkilendirmesi, çalışmanın özgünlüğünü pekiştirmektedir. Mevdûdî'nin vurguladığı emanet bilinci ve sorumluluk şuuru, çağdaş erkeklik tartışmalarındaki bireysel özgürlük ve bencillik eğilimlerine karşı önemli bir denge unsuru sunmaktadır. Diğer çalışmalarda bazen göz ardı edilen mânevî ve ahlâkî erdemlerin erkeklik tanımındaki merkezi rolü, bu çalışmada ortaya konulmaya çalışılmıştır. Mevdûdî'nin *Tefhîmü'l-Kur'ân* eseri, sadece dilbilimsel ve fikhî tahlillere odaklanmakla kalmayarak, Kur'ân'ı bir hayat rehberi olarak değerlendirme ve âyetleri yaşanan çağın problemleriyle ilişkilendirme çabasıyla dikkat çekmektedir. Çalışmada Mevdûdî'nin *Tefhîmü'l-Kur'ân'ında* erkek tasavvuru detaylı bir şekilde ele alınarak, klasik müfessirlerin görüşleriyle karşılaştırmalı bir analiz yaparak sunulmaya çalışılmıştır. Çalışma boyunca, Mevdûdî'nin kendine özgü yaklaşımı ve klasik müfessirlerden ayrılan temel farklılıkları ortaya konulmuştur. Mevdûdî'nin erkek tasavvuru yaklaşımındaki en belirgin farklılık, Kur'ân âyetlerini çağdaş toplumsal meselelerle ilişkilendirme ve modern dönemdeki erkek rolünü daha işlevsel bir bakış açısıyla ele almasıdır. Klasik müfessirler genellikle âyetlerin gramer, nüzul sebepleri ve fikhî hükümleri üzerinde dururken, Mevdûdî, bu boyutların yanı sıra, âyetlerin günümüzdeki erkek kimliği, sorumlulukları ve toplumsal konumu üzerindeki yansımalarına özel bir vurgu yapmıştır. Mevdûdî'nin *Tefhîmü'l-Kur'ân'*da erkek tasavvuruna yaklaşımı, klasik müfessirlerin geleneksel yorumlarına kıyasla daha bütüncül, işlevsel ve çağdaş toplumsal dinamiklere duyarlı bir nitelik taşımaktadır. Bu farklılık, Mevdûdî'nin tefsirinin modern dönemde İslâm düşüncesine yaptığı önemli katkılardan biridir.

Bu çalışma, Kur'ân'ın ve İslâm düşüncesinin bu konudaki temel perspektifini hatırlatarak, erkek tasavvurunun toplumsal ve ailevi hayattaki yapısal önemini vurgulamaktadır. Ancak modern çağda, toplumsal cinsiyet rolleri üzerine yapılan tartışmalar zaman zaman erkeğin bu klasik rollerini sorgulamakta ve hatta değersizleştirmeye yönelik eğilimler ortaya çıkarmaktadır. Mevdûdî'nin bu konudaki yorumları, günümüzdeki erkeklik tartışmalarına dinî ve ahlâkî bir boyut kazandırmakta, fitrata uygun sorumlulukların altını çizmektedir. Erkeğin fitratına uygun sorumlulukları üstlenmesi ve rollerini sağlıklı bir şekilde yerine getirebilmesi, sadece bireysel huzuru değil, aynı zamanda toplumsal barışı ve dengeyi de olumlu yönde etkileyecektir. Aksi takdirde, erkeğin rolünün zayıfladığı veya belirsizleştiği bir toplumda, ailevi bağların zayıflaması, toplumsal sorunların artması ve genel bir

huzursuzluk ortamının oluşması kaçınılmaz olabilmektedir. Bu durum, Mevdûdî'nin tefsirinde ortaya konan erkeklik idealinin toplumsal istikrar için ne denli kritik olduğunu gözler önüne sermektedir.

Kur'ân'da, insanlığın ideal davranış biçimlerini içselleştirmesi amacıyla aktardığı kıssalarda Hz. Yûsuf, Hz. Eyyûb, Hz. İbrâhim ve Hz. Peygamber gibi şahsiyetleri olumlu örnek teşkil eden davranışların zirve noktaları olarak sunmaktadır. Bu anlatılarda, mü'min bir evlâdın, kardeşin, kocanın, babanın, akrabanın ve devlet yöneticisinin sergilemesi gereken örnek davranış modelleri detaylı bir şekilde açıklanmaktadır. Bunun yanında, Kâbil, Firavun, Kârûn ve Ebû Leheb gibi menfî karakterler aracılığıyla da Müslüman erkeklerin sakınması gereken olumsuz tutum ve davranışlar Kur'ân'ın özgün anlatımıyla beyan edilmektedir. Kur'ân'da bildirilen erkeğin toplumsal alandaki rol ve sorumluluklarının hayata geçirilebilmesi, öncelikle bu rol ve sorumlulukların idrakine sahip bilinçli erkek nesillerinin yetiştirilmesine bağlanmaktadır. Kur'ân-ı Kerim, olumlu ve olumsuz örnekler üzerinden, mü'min bir erkeğin sahip olması gereken nitelikleri ve Allah'ın kitabında emredildiği üzere görev ve sorumluluklarını yerine getirmenin koşullarını ve pratik uygulamalarını detaylandırmaktadır. İnsanın yaratılışındaki cinsiyet farklılığı, bireylerin birbirlerine karşı üstünlük iddiasında bulunmaları için bir gerekçe teşkil etmemeli aksine, bu farklılık, imtihan olundukları dünyada ahiret yurdunu kazanma amacını gerçekleştirmede bir araç olarak değerlendirilmelidir.

Sonuç olarak, Mevdûdî'nin *Tefhîmü'l-Kur'ân*'ındaki erkek tasavvuru üzerine yapılan bu araştırma, sadece tefsir ilmîne katkı sağlamakla kalmamakta, aynı zamanda Müslüman erkeklerin çağdaş dünyadaki konumlarını anlamlandırmalarına ve Kur'ân'ın evrensel mesajından hareketle daha erdemli, sorumlu ve dengeli bir yaşam inşâ etmelerine yönelik pratik ve teorik bir rehberlik sunmaktadır. Bu çalışma, Mevdûdî'nin düşünce mirasından istifadeyle, günümüz toplumsal meselelerine İslâmî perspektiften çözüm üretme arayışının bir parçasıdır. Gelecekte yapılacak akademik çalışmalar, bu olgunun farklı kültürel ve tarihî bağlamlardaki tezahürlerini daha detaylı bir şekilde inceleyebilir bu konunun modern müfessirler nezdinde nasıl ele alındığını inceleyerek, Mevdûdî'nin görüşlerinin çağdaş islâm düşüncesindeki yerini ve etkileşimini netleştirebilir ve modern dünyanın getirdiği yeni zorluklar karşısında erkekliğin anlamının ve rollerinin nasıl yeniden tanımlanabileceğine dair daha kapsamlı bir anlayış geliştirebilirler. Bu tür araştırmalar, daha dengeli, âdil ve huzurlu bir toplumsal yapının inşasına önemli katkılar sağlayabilir. Özellikle, modern

dönemde değişen toplumsal cinsiyet rolleri ve erkeklik algısı ışığında, farklı modern müfessirlerin Kur'ân ayetlerini nasıl yorumladıklarını ve erkek tasavvuruna dair benimsedikleri yaklaşımları karşılaştırmalı olarak analiz etmek, hem İslâm tefsir geleneğinin evrimini anlamak hem de güncel toplumsal meselelere İslâmî perspektiften çözümler üretmek adına önemli katkılar sunacaktır.

KAYNAKÇA

- Abdülbâki, Muhammed *Fuâd. el-Mu'cemü'l-müfehres li-elfâzi'l Kur'âni'l-Kerim*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1984/1404.
- Acar, H. İbrahim. "Talâk". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/496-500. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Ahmad, Anıs. "Mevdûdî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/432-437. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Akgün, Hüseyin. "Kadının Kaburga Kemiğinden Yaratılması Meselesi (Rivâyetlerin Aslu'l-Hadîs ve Hadis Rivâyet Coğrafyası Açısından Ele Alınması)". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 19/2 (2019), 323-338.
- Aktan, Hamza. "Kazf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/148-149. Ankara: TDV Yayınları, 2022.
- Aktan, Hamza. "Miras". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/143-145. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Akyüz, Vecdi. "Akraba". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/285-287. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Akyüz, Vecdi. "Ana Baba". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/102-103. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Algün, Hüseyin. "Emîn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/11. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Apaydın, H. Yunus. "Şahit". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/278-283. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Arslan, İhsan. "Sahâbenin Olumsuz Davranışları Karşısında Hz. Peygamber'in Tavrı". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 12/3 (2012), 119-149.
- Aruçi, Muhammed. "Üli'l-Azm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/294-295. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Atar, Fahrettin. "Nikâh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/112- 117. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Aydın, Mehmet Akif. "Aile". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/196-200. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Aydın, Mehmet Akif. "Kadın". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/6-94. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Aydın, Mehmet Akif. "Mehir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/389-391. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

- Aycul, Abdulmuid. “İslâm Ceza Hukukunda Zina Suçunun Soruşturulması (Hanefi Mezhebi Özelinde)”. *Dinî Araştırmalar Dergisi Marife* 22/1 (2022), 151-165. <https://doi.org/10.33420/marife.1086877>.
- Bakkal, Ali. “Kadının Kaburga Kemiğinden Yaratıldığını Belirten Rivâyetler Hakkında Bir Değerlendirme”. *İlahiyat Akademi* 18 (2023), 53-85.
- Başkan, Ömer. *Kur’ân Yorumunun Politik Bağlamı “Mevdûdî Örneği”*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004.
- Beyzâvî, Nâsirüddîn Ebû Saîd Abdullâh b. Ömer b. Muhammed. *Envârü’l-tenzîl ve esrârü’l-te’vîl*. çev. Abdulvehhab Öztürk. İstanbul: Kahraman Yayınları, 2011.
- Birişik, Abdulhamit. “Seyyid Ebü’l-A’lâ Mevdûdî”. *Çağdaş İslâm Düşünürleri*. ed. Cağfer Karadaş. 93-114. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007.
- Birişik, Abdülhamit. *Hint Alt kıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2001.
- Boynukalın, Mehmet. “Zevce”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/306-307. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu’fî. *Sahihi Buhari ve Tercümesi*. çev. Mehmet Sofuoğlu. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2017.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmiu’s-Sahîh*. nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr. 8. Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Bulut, Hasan. “Kur’ân ve Sünnet Perspektifinde Dindarlık Ölçütü Olarak İtidal”. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26/1 (2021), 141-156.
- Cebeci, Lütfullah. “Mefâtihu’l-Gayb”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/329-330. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Cerrahoğlu, İsmail. “Câmiu’l-Beyân an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/105-107. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Çağrı, Mustafa. “Adâlet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/341-343. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Çağrı, Mustafa. “Ebeveyn”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4/103-105. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Çağrı, Mustafa. “Hilim”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/33-36. İstanbul, TDV Yayınları, 1998.
- Çağrı, Mustafa. “İhsan”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/544-546. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Çağrı, Mustafa. “İtidal”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/456-457. İstanbul, TDV Yayınları, 2001.
- Çağrı, Mustafa. “Muhammed”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/442-444. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Çağrı, Mustafa. “Sabır”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/337-339. İstanbul, TDV Yayınları, 2008.
- Çağrı, Mustafa. “Sıdk”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/98-100. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

- Çağrııcı, Mustafa. “Şecaat”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 48/402-403. İstanbul, TDV Yayınları, 2010.
- Çelen, Mehmet. *İslâm Hukukunda Zina ve Recm*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2006.
- Çelik, Ahmet. “Rûhu’l-Meânî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/213-214. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Çelik, Hacer. *Kur’ân-ı Kerim’de Erkek Tasviri ve Algısı*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.
- Çonkor, Burhan. “Mevdûdî’yi Kitâb-ı Mukaddes’e Müracaata Sevk Eden Âmiller”. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 4/11 (2015), 161-168.
- Çonkor, Burhan. *Tefhîmü’l-Kur’ân’da İsrâiliyyâtın Ele Alınış Biçimi*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Döndüren, Hamdi. “İlâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/6162. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- el-Ashmaway, Muhammed Said. *İslâm’a Karşı İslâmcılık*. çev. Sibel Özbudun. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1993.
- Elban, Sümeyye. *Mevdûdî’nin Tefhîmü’l-Kur’ân isimli Tefsirinde tasavvufî kavram ve konuların değerlendirilmesi*. Iğdır: Iğdır Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- el-İsfahânî, Râgıb. *el-Müfredât*. nşr. Abdülbaki Güneş- Mehmet Yolcu. İstanbul: Çıra Yayınları, 3. Basım, 2012.
- Erbay, Celal. “Nafaka”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/282-285. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Esen, Hüseyin. “Zina”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/440-444. İstanbul, TDV Yayınları, 2013.
- Eskicioğlu, Osman. “Ahkâmü’l-Kur’ân”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/554. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Genç, Mustafa. “İslâm Hukukunda Ailenin Önemi ve Evlilik Hayatının Faydaları”. *Sosyal Bilimler Dergisi* 5/30 (Kasım 2018), 272-294.
- Gökkurt, Merve Kanmaz. *Tefhîmü’l-Kur’ân’da Ehl-İ Kitab’a Yöneltilen Eleştiriler*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Göktürk, Merve Kanmaz. *Tefhîmü’l-Kur’ân’da Ehl-i Kitab’a Yöneltilen Eleştiriler*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Gündüz, İrfan. “Beyt”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/86. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Güntay, Hacı Mehmet. “Nüşûz”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/303-304. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Harman, Ömer Faruk. “Lokman”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/205-206. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

- Haşimi, M. Ali. *Kur'ân ve Sünnet'e Göre Müslüman Şahsiyet*. çev. Resul Tosun. İstanbul: Risale Yayınları, 2018.
- Hatiboğlu, İbrahim. “Çağdaş Hadis Tartışmaları Bağlamında Mevdûdî'nin Dinamik Sünnet Yorumu”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/1 (2003), 29-49. <https://doi.org/10.30623/hij.952963>.
- İbn Hişam, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. çev. Cemâl Sâbit. İstanbul: Kahraman Yayınları, 2006.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-Arab*. nşr. Abdullah Ali el-Kebîr. 4 Cilt. Kahire: Dârü'l-Maârif, 1997.
- Kara, İsmail. *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012.
- Kara, Ömer. “el-Müfredât”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/503-504. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Karadavî, Yusuf. “Bir Düşünür Olarak Mevdûdî”. çev. M. Ekrem Çavuş. İstanbul: Ekin Yayınları, 2017.
- Karataş, Şuayip. “Kur'ân'a Göre Aileyi Ayakta Tutan Bazı Kavramlar ve Bu Bağlamda Hz. İbrâhîm'in Örnekliliği”. *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 7/1 (2021), 344-371.
- Karataş, Şuayip. “Kur'ân'da 'Selâm Olsun!' İfadesiyle Esenliğe Mazhar Olacağı Belirtilen Davranışlar”. *Dergiabant* 9/1 (2021), 151-177.
- Kasapoğlu, Kevser. *Tefhîmü'l-Kur'ân'da Kur'ân Kıssaları*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Kayacı, İrem. *Mevdûdî'nin Tefhîmü'l-Kur'ân Tefsirinde Aile Konusuna Yaklaşımı*. Ankara: Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024.
- Kayaokay, Elif. *Hak Dîni Kur'ân Dili Tefsiri Bağlamında Kadın-Erkek Eşitliği*. Bingöl: Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024.
- Kılıç, Hulusi. “el-Kâmûsü'l-Muhîr”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/287-288. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Kılıç, Hulusi. “Lisânü'l-Arab. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/195-196. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Kılıç, Hulusi. “Tâcü'l-Luga”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/356-357. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Kılıç, Sadık. “Kadın Erkeğin Kaburga kemiğine İndirgenecek İkincil Bir Fenomen Değildir!...”. *EKEV Akademi Dergisi* 10/27 (2006), 1-20.
- Kışlakçı, Turan. *Çağa İz Birakan Önderler: Mevdûdî*. İstanbul: İlke Yayınları, 4. Basım, 2013.
- Koç, Zafer. *Ebü'l-A'lâ el-Mevdûdî ve Tefsirdeki Metodu*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1995.
- Kösal, Macide. “İslâm'da Evlilik ve Erkeğe Düşen Ahlâkî Sorumluluklar”. *Kilitbahir* 23 (2023), 1-24.
- Kur'ân-ı Kerim Meâli*. çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 12. Basım, 2011.

- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed. *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*. çev. M. Yaşar Eryarsoy. 15.cilt. İstanbul: Buruc Yayınları, 2002.
- Kutluer, İlhan. "Düşünme". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/53-57 İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Kutluer, İlhan. "Hikmet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/503-511. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Mevdûdî, Ebü'l-A'lâ. *Cebir ve Kader Problemi*. çev. Ali Genceli. İstanbul: Hilal Yayınları, 2017.
- Mevdûdî, Ebü'l-A'lâ. *Hicab*. çev. Ali Genceli. İstanbul: Hilal Yayınları, 2. Basım, 2017.
- Mevdûdî, Ebü'l-A'lâ. *Hilafet ve Saltanat*. çev. Ali Genceli. İstanbul: Hilal Yayınları, 2. Basım, 2016.
- Mevdûdî, Ebü'l-A'lâ. *Hitabeler*. çev. Ali Genceli. İstanbul: Hilal Yayınları, 2017.
- Mevdûdî, Ebü'l-A'lâ. *İslâm İnkılâbının Süreci*. çev. Mustafa Özel. İstanbul: Özgün Yayınları, 1997.
- Mevdûdî, Ebü'l-A'lâ. *İslâm Medeniyeti (Esas ve Menşei)*. çev. Mehmed Aydın. İstanbul: Hilal Yayınları, 1968.
- Mevdûdî, Ebü'l-A'lâ. *İslâm Nazarında Doğum Kontrolü*. çev. Ramazan Yıldız. İstanbul: Sebil Yayınları, 1996.
- Mevdûdî, Ebü'l-A'lâ. *İslâm Nizâmı*. çev. Ali Genceli. İstanbul: Hilal Yayınları, 3. Basım, 2016.
- Mevdûdî, Ebü'l-A'lâ. *İslâm Vahdeti ve Irkçılık*. çev. Süleyman Güzel. İstanbul: Şura Yayınları, 1990.
- Mevdûdî, Ebü'l-A'lâ. *İslâm ve Cahiliyye*. çev. İbrahim Ethem Hatipoğlu. İstanbul: Beyan Yayınları, 2018.
- Mevdûdî, Ebü'l-A'lâ. *İslâm'da Aile Hukuku: Karı Koca Hakları*. Çev. Memiş Tekin. İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 4. Basım, 2013.
- Mevdûdî, Ebü'l-A'lâ. *İslâm'da Hükümet*. çev. Ali Genceli. İstanbul: Hilal Yayınları, 3. Basım, 2016.
- Mevdûdî, Ebü'l-A'lâ. *İslâm'da İhya Hareketleri*. çev. Ali Genç. İstanbul: Pınar Yayınları, 5. Basım, 2016.
- Mevdûdî, Ebü'l-A'lâ. *İslâmî Hareketin Ahlâkî Temelleri*. çev. Hakan Bayrak. İstanbul: İnkılab Yayınları, 4. Basım, 2017.
- Mevdûdî, Ebü'l-A'lâ. *İslâmî Hareketin Dinamikleri*. çev. Namık Yazıcı. İstanbul: Nehir Yayınları, 1992.
- Mevdûdî, Ebü'l-A'lâ. *Kur'ân'a Göre Dört Terim: İlâh, Rab, İbadet, Din*. çev. Osman Cilacı. İstanbul: Beyan Yayınları, 2022.
- Mevdûdî, Ebü'l-A'lâ. *Müslümanların Temel Problemi ve Çözümü*. çev. Gamze Özden. İstanbul: Beyan Yayınları, 2018.
- Mevdûdî, Ebü'l-A'lâ. *Selçuklular Tarihi*. çev. Ali Genceli. Ankara: Hilal Yayınları, 1971.

- Mevdûdî, Ebü'l-A'lâ. *Sünnetin Anayasal Niteliği*. çev. N. Ahmet Asrar. İstanbul: Bengisu Yayınları, 6. Basım, 1997.
- Mevdûdî, Ebü'l-A'lâ. *Tefhîmü'l-Kur'ân*. çev. Muhammed Han Kayanî vd. 7 cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, ts.
- Mevdûdî, Ebü'l-Ala. *İslâm'a İlk Adım*. çev. Serdar Güzay. İstanbul: İnkılab Yayınları, 2013.
- Mevdûdî, Humeyra. *Babam Mevdûdî*. çev. Hülya Afacan. İstanbul: Mana Yayınları, 10. Basım, 2018.
- Mütercim Âsım Efendi. *Kâmûsü'l-Muhit Tercümesi*. ed. Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2013.
- Öner, Yasin. *Mevdûdî'nin Tefhîmü'l-Kur'ân Adlı Eserinde Hıristiyanlıkla İlgili Bilgilerin Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi*. Elâzığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Öz, Ruhullah. "Dindar Şahsiyeti İnşa Eden Üç Kavram: İslâm, İman ve İhsan". *Harran İlahiyat Dergisi* 45 (2021), 36-56.
- Özel, Mustafa. *Elmalılı ve Mevdûdî'nin Tefsir'lerine Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999.
- Özavşar, Mehmet Emin vd. (ed.). *Hadislerle İslâm: Hadislerin Hadislerle Yorumu*. 4 Cilt. İstanbul: DİB Yayınları, 4. Basım, 2020.
- Özdemir, Recep. "İslâm Hukukuna Göre Kadının Malî Hakları". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29 (Aralık 2022), 99/119.
- Özek, Ali. "el-Keşşâf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/329-330. Ankara: TDV Yayınları, 2022.
- Özel, Ahmet. "Âl". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/305-306. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Özel, Ahmet. "Cihad". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/527-531. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Özel, Mustafa. "Bir Yirminci Yüzyıl Müfessiri: Mevdûdî". *Mevdûdî: Hayatı, Görüşleri ve Eserleri*. ed. Abdülhamit Birışık. 48-49. İstanbul: İnsan Yayınları, 2007.
- Özer, Mevlüt. "Tevhid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/18-20. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Özgür, Hazel. *Mevdûdî'nin Tefhîmü'l Kur'an Adlı Eserinde Kadın Olgusu*. Iğdır: Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Öztürk, Mustafa. "Tefsirü'l-Kur'âni'l-Azîm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/295-297. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Râzî, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *Mefâtihu'l-Gayb*. çev. Suat Yıldırım vd. 15.cilt. Ankara: Huzur yayınları, 1993.
- Sevinç, Semra. *Kur'ân'da Yer Alan Aile İçi İletişim Kapsamındaki Kavramlarının İçerik Analizi*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Sinanoğlu, Mustafa. "İslâm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/1-2. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

- Sönmez, Mustafa. *İhyâ Hareketlerinde Mevdûdî*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî. *Câmi 'u'l-beyân fî Tefsiri'l-Kur'ân*. çev. Hasan Karakaya- Kerim Aytekin. 2. Cilt. İstanbul: Hisar Yayınları, 1996.
- Telci, Faruk. *Konu Hayatı ve Eserleriyle Ebü'l-A'lâ Mevdûdî*. İstanbul: SDAM Yayınları, 2020.
- Teyfurov, Mansur. "Kur'ân-ı Kerim'de Aile Yapısı". *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (Mayıs 2014), 183-200.
- Toksarı, Ali. "Emanet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/81-83. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Tümer, Günay. "Din". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/312-320. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Yaşaroğlu, M. Kâmil. "Mevdûdî ve İslâm Hukuku". *Mevdûdî: Hayatı, Görüşleri ve Eserleri, Doğumunun 100. Yılı Anısına Sempozyum*. ed. Abdülhamit Birişik. 89-102. İstanbul: İnsan Yayınları, 2007.
- Yavuz, Yunus Vehbi. "Ahkâmü'l-Kur'ân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/553. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "İlâh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/64. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dinî Kur'ân Dili*. haz. Asım Cüneyt Köksal - Murat Kaya. 2. Cilt. İstanbul: Bilnet Yayınları, 2011.
- Yenibaş, Hasan. "Peygamberimizin Davranışlarının Ahlâkî Temelleri". *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/1 (2011), 123-142.
- Yerlikaya, Ünal. *Hukuk-Değer İlişkisi Açısından İslâm Ceza Hukuku Normları*. Konya: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.
- Yıldırım, Ayşe. *Hakimiyet Kavramıyla İlgili Olarak "Tefhîmü'l-Kur'ân" da Yer Alan Yorumların Tahlili*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Yıldırım, Ramazan. "Çağdaş İslâmî Hareketlerde Cahiliye Kavramının Sosyopolitik-İtikadi Bağlamı". *Milel ve Nihal Dergisi* 13/1 (2016), 111-132.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *Keşşâf Tefsiri el-Keşşâf an hakâiki gavâmidî't-tenzil ve uyûni'l-ekâvil fî vucûhi't-te'vîl*. ed. Murat Sülün. çev. Abdulaziz Hatip vd. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017.
- Zimmerman, Carle C. *Le Play ve Sosyal İlimler Metodolojisi*. çev. Oğuz Arı. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1964.

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ TEZ DEĞERLENDİRME FORMU		
Öğrencinin Adı Soyadı: Kübra ÇAVGA		EVET
Kapak		
1	Tez başlığı, tutanaktaki başlıkla aynı mı?	EVET
2	Kapakta ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	EVET
3	Kapak format kılavuzdaki kapak formatına uygun mu?	EVET
4	Kapakta yazılan tüm yazılar doğru olarak verilmiş mi?	EVET
İçindekiler		
5	Sayfa numaraları tam verilmiş mi?	EVET
6	Şekil, çizelge vb. listeleri verilmiş mi? Sıralaması doğru mu?	EVET
7	Özet, abstract, giriş, sonuçlar vb. bölümler var mı?	EVET
8	Yazım hataları kontrolü yapıldı mı?	EVET
Giriş		
9	Hazırlanan tezin önemini anlatıyor mu?	EVET
10	İkinci ve üçüncü dereceden başlık içermemeli kuralına uyuldu mu?	EVET
Özet/Abstract		
11	Kılavuza uygun mu?	EVET
12	Ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	EVET
13	Özet; tek sayfa, tek aralık, tek paragraf kuralına uygun olarak yazıldı mı?	EVET
14	Bilim kodu, sayfa adedi, anahtar kelimeler ve tez danışmanı yazıldı mı?	EVET
Kaynakça		
15	Kaynakların tamamına metin içinde atıf yapıldı mı?	EVET
16	Kaynak formatı kılavuzdaki kaynak formatına uygun olarak hazırlanmış mı?	EVET
17	Atıf formatı kılavuzdaki atıf formatına uygun mu?	
Atıf Yöntemi APA 7 ☐ CMS ☐ İSNAD ☒		
Genel Değerlendirme		
18	Etik beyan açıklaması okundu, uyuldu ve imzalandı mı?	EVET
19	Kabul/Onay sayfası kılavuzdaki formata uygun olarak düzenlenmiş mi?	EVET
20	Kabul /Onay sayfasında belirtilen oy birliği/oy çokluğu seçeneklerinden uygun olanı savunmayla tutarlı olacak şekilde belirlenmiş mi?	EVET
21	Sayfa kenar boşlukları ve sayfa numaraları kılavuzdaki formatına uygun mu?	EVET
22	Paragraf boşlukları ve metin satır aralığı kılavuza uygun olacak şekilde düzenlenmiş mi?	EVET
23	Başlık yazımları kılavuzdaki başlık formatlarına uygun mu?	EVET
24	Yazı tipi ve boyutu kılavuzdaki yazı tipi ve boyutu formatına uygun mu?	EVET
25	Şekil, çizelge vb. açıklama ve numaralandırmaları kılavuzdaki formata uygun olarak yazılmış mı?	EVET

Doç. Dr. Şuayip KARATAŞ